

МОЛОМОН ГОЛЬДЕЛЬМАН

ЛИСТИ

ЖИДІВСЬКОГО СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТА

ПРО УКРАЇНУ

Матеріяли до історії українсько-жидівських відносин за час революції

Українсько-жидівські відносини • Повстання проти
гетьманщини • Українсько-жидівські відносини
в Галичині • Психологія погромного антисемі-
тизму • Хто винен • На шляху до порозу-
міння • Провокація чи щось інше •
Між большевиками і Денікіним •
Під польською окупацією •
Українсько-польська зго-
да • Становище жи-
дівства підболь-
шевиками

Відень 1921

Жидівське видавництво „Гамойн“ на Україні

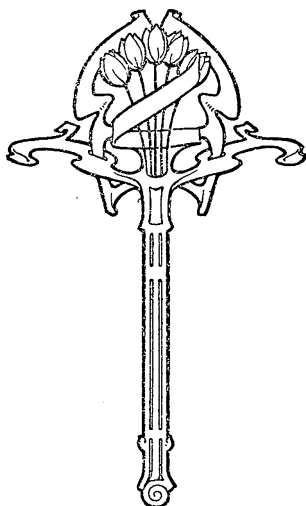
СОЛОМОН ГОЛЬДЕЛЬМАН

ЛИСТИ

ЖИДІВСЬКОГО СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТА

ПРО УКРАЇНУ

Матеріяли до історії українсько-
жидівських відносин за час революції

Відень 1921

Жидівське видавництво „Гамойн“ на Україні.

Всі права застерігає собі автор.
Copyright 1921 by Dr. Salomon Goldelman
Wien VI, Köstlergasse 10; м. Винниця, Україна.

Ціна: на Україні 500 карб., у Відні 60 кор., у Польщі і Галичині 60 мар.,
у Німеччині 10 мар., у Чехословаччині 12 кор., в Англії 4 шіл., в Америкі 1 дол.

Замовлення приймаються у Відні по адресі:
Dr. Salomon Goldelman, Wien VI, Köstlergasse 10.

Листи про Україну.

Мені здається, що у громадського або політичного діяча з України, який волею обставин попадає в наші часи за кордон, а особливо в такий центр української еміграції, як Відень, — найбільше здивовання повинна викликати та цілковита відсутність правдивої інформації про те, що робилося і робиться там, в далекій країні, з якої зустрічається тут на кожному кроці, поміж всіх кол без різниці: українських, жидівських, соціалістичних і буржуазних, взагалі у цілої опінії за кордоном.

Це нерозуміння становища річей на Україні виявляє також позиція жидівських громадських кол, а саме тої їх частини, що тісно звязана з життям жидівського громадянства на Україні і завше готова так чи инакше вплинути на зміну його становища.

Я говорю про активну частину, громадські та політично організовану, чи то є кола буржуазні, як сіоністи, чи кола національно-соціалістичні, як Поалей-Ціон, або Бунд.

Ці кола розв'язують заплутану проблему українсько-жидівських відносин, як це не дивно, числючись з соціально-різнородним їх складом, однаково: вони всі отверто ворожі українській національній державності.

Безумовно, загальною психологічною підставою цього відношення треба числити ту хвилю погромів, що прокотилася по Україні в січні-березні 1919 року, в час большевицького наступу на Україну, і яка в тих чи інших формах продовжувалася потім ще скілька місяців, головне — на теренах селянських повстань проти большевицької влади.

Для жидівсько-соціалістичних кол в їх відношенню до української справи зіграла ролю ще та обставина, що державно-організований в формі Української Нар. Республіки національний рух, опинився в війні з большевицькою Росією, тою російською совітською владою, на яку всі західні соціалісти, без виїмку, дивляться, як на авангард світового соціалізму, що уперто б'ється з світовим антантським імперіалізмом.

Таким чином, склалося так, що тутешні сіоністи і Поалей-Ціон, що стремять збудувати для свого жидівського народу національний центр в Палестині, що за право на Палестину, де Жиди складають меншість населення, борються і те право дістали, перші від Антанти, за допомогою англійської робітн. партії, а другі — від II Інтернаціоналу — всі вони ворожі до змагань українського народу збудувати свою національну хату в країні, де Україні складають 76 відсотків населення!

І коли тут в західній Європі одержуються иноді смутні, неповні, неточні безсистемні відомості про те, що на терені Української Нар. Республіки досягнутий є контакт між українською і жидівською демократією, що там, де погроми мали залишити більш серйозне вражіння і почуття, чим десь далеко за кордоном, що там активна жидівська політика, як дрібно-буржуазна так і соціалістична, підтримує українську державність, підпирає правительство, користується націон. автономією і за большевиками зовсім не жалкує — тут на заході цього не можуть зрозуміти. Сіоністи на це мають одну відповідь: національна зрада; соціалісти другу: контр-революція.

Я приїхав до Відня чотири місяці тому безпосередньо з України. Парти́йний Секретаріат Жидівської соціал-демократичної партії „Поалей-Ціон“ в Українській Народній Республіці, головою котрого я маю шану бути, доручив мені ознайомити V всесвітню конференцію „Поалей-Ціон“ і взагалі жидівсько-соціалістичні і демократичні кола за кордоном з дійсним становищем жидівського населення на Україні й з політикою жидівської соціалістичної і народньої демократії там відносно українського національного руху і української державности за останні півтора року.

Те цілковите нерозуміння нашого життя і наших національних завдань там, як і та сліпа, неосвідомлена, нерозміркована ворожість до всього, що стосується України, яку я найшов тут майже у всіх колах, те недовіря яке панує тут відносно жидівської соціалістичної і демократичної інтелігенції, що там в найстрашніших умовах антисемітичного чаду і міжнаціональної війни, повальних пошестей, військових окупацій, селянських повстань і погромів, віддає своє життя, свою енергію і любовь своєму народу в стремлінні досягти перше всього демократичного ладу і національного порозуміння між українською і жидівською людністю — примушують менезробити спробу докладно з'ясувати не лише сучасне становище там, на Вкраїні, але також взагалі дати громадській opinіi тут за кордоном, в Європі і Америці, а особливо жидівській і українській, необхідний об'єктивний історичний матеріал.

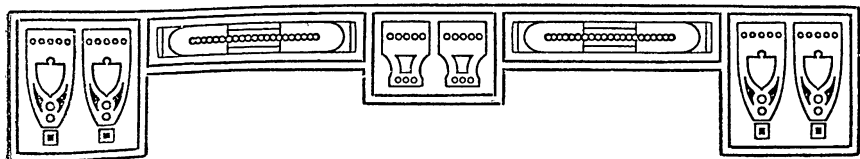
Користуючись тим, що в моєму розпорядженню маються, хоча далеко не всі, копії листів, що в свій час писались мною з Винниці, Станіславова і Кам'янця до різних моїх товаришів по партії „Поалей-Ціон“, до деяких моїх друзів і до моєї дружини, а також деякі газетні статті Кам'янецького періоду моєї політичної діяльності, я хочу шляхом опублікування того матеріалу задовольнити зазначену вище пекучу потребу в правдивій інформації в справі становища на Україні і українсько-жидівських відносин там.

Тим опублікуванням сподіваюсь також допомогти моїм товаришам, що залишилися там, під большевицької окупації і в тих страшних умовах напевно продовжують нашу попередню спільну, важку роботу, яка мала і має лиш одну мету: зрбити все, що ше можливо, щоб спасти наш нарід від остаточної загибели, що несе йому большевицька господарка, національна ворожнеча і в анархійних формах народних повстань продовжуючя боротьба українського селянства проти окупантів за національне визволення.

м. Відень, липень-листопад 1920 р.

Соломон Гольдельман
б. Товариш Міністра Праці в У. Н. Р.

ЛИСТ ПЕРШИЙ. УКРАЇНСЬКО-ЖИДІВСЬКІ ВІДНОСИНИ.

Дорогий товаришу!

Вже скоро рік, як ми з тобою бачилися в останній раз, в квітні 1919 р. в Станиславові, звідкля ти виїхав за кордон, а я повернув до українсько-жидівських міст і містечок, продовжувати свою громадську і політичну роботу. Мушу сказати тобі наперед, що мене не дивує зовсім та повна непоінформованість, яку виявляє твій останній лист від листопаду 1919 р. з приводу рішення нашої конференції активно піддержати правительство Мазепи.

Видко у вас в Європі не дуже числяться з умовами нашого реального життя.

Видко, що гірке почуття за минулі погроми, за Проскурів, Фільштин, за Житомир і Бердичів, і за всі інші міста і містечки, що побачили в своїх уличках і хатах страшні наслідки відступу здеморалізованої і провоційованої своїми отаманами і отаманчиками армії — не дає ще вам там за кордоном можливості хлоднокрівно обміркувати справу історично неминучого співжиття двох народів, що му с я т ь налагодити свої взаємні відносини, коли вони обставинами примушені є жити бік о бік.

Але ми тут теж не можемо рахуватися з вашим обуренням проти нашої української політики, бо виявляти в повній мірі почуття і обурення дуже добре і легко, сидючи в Стокгольмі, чи у Відні, а нам, товаришу, треба щоденно давати відповідь на питання дійсного близького і не зовсім веселого і легкого життя.

Ми тут є представники жидівських народних мас і мусимо за них говорити і про них дбати, реально щось діяти, а не лише ставати в благородну позу.

Ми лише числимо, що коли б ви мали вірні і правдиві відомості про ту роботу, яку ми, жидівські соціалісти, разом з українськими, на себе взяли і з напруженням всіх сил весь час переводили, ви б всеж нас зрозуміли і оправдали, а може навіть і допомогли.

Але де ж вам про все те знати, коли ця бідна українська республіка збьоркована Антантою не гірше, як ще не міцніше, ніж московські большевики. Ми ж для пані Антанти — „Южна Россія“, себ-то така собі малоросійська „пошесть“, щось вроді радянської, тим більш, що дозволили собі не визнати Денікіна і бити його.

Таким чином, нас блокує Антанта, а наші дипломати за кордоном всі свої сили покладають на те, щоб як найміцніше зблокувати цілу Європу від нас, щоб ні правительства, ні громадянство там нічого про нас не знали . . .

Для одних з наших тих „надзвичайних місій“ ми були за ліві — не підійшли для їх католических друзів, для других — за праві — не підходили для їх нових, свіженьких радянських плянів спасіння країни . . . Де ж було тобі, жидівському соціалістові, з тою правдивою дійсністю нашою ознайомитися, щоби зрозуміти нас, одичавших в міжнародній та громадянській війні, бідних містечкових політків.

Що ти міг знати про нас? Те, що всі там у вас чули, що на Україні погроми, що „Петлюра б'є Жидів“, а „большевики б'ються з Петлюрою“.

Себ то, ти, жидівській націоналісте, маєш бути проти Петлюри, з яким в вашій освіченій Європі обов'язково ідентифікують Україну, ідентифікують людину з народом, рух відроджуючоїся в страшних муках нації, з одним лише з прово-

дирів цього руху. І помилки людини — зараховують у вас — цілому народові, а страшні наслідки міжнародної і громадянської війни, наслідки нападу чужинців-Москалів, і їх окупаційної політики там, де історично склалося взаємне незрозуміння і ворожнеча національно і культурно ріжних села і міста, ці наслідки — погроми, зараховують знову і виключно тій же людині і знову — тій же Україні. Що для Вас, європейців, большевики? Це, перше всього, соціальна революція, тому табу, не смій навіть критично віднестися. Комуністи, інформацією котрих ви виключно годуетесь, заявляють: хто проти нас — той проти соціальної революції, той зрадник, жовтий соціаліст, соціал-патріот, тому є зрадник — Каутський, є зрадник Бауер, Бернштайн, і вже напевно зрадники — українські соціалісти. А ви, соціалдемократи на заході, що всі визнаєте неможливим і шкідливим заведення зараз радянського устрою в ваших країнах, зачислили нас, маленьку купку українських і жидівських соціалістів на Україні, що протестують проти, нам силою навязаної зовні, радянської системи, що хочуть вести свій пролетаріат до соціалізму не московсько-азіатськими, а вашими, західними методами — нас всіх ви зачислили в контр-революціонери, погромщики, петлюровці! Дійсно дивно, що те, що наказують з Москви, для нас — добре, а для вас — зле!

Скажу тобі, друже, що це дійсно на наше несчастья Антанта біється з большевиками.

Бо із за цієї злосчасної і шкідливої для всіх війни Ви не бажаєте навіть розібратися в тому, чи ми маємо щось спільного з Антантаю і її імперіалізмом. Ви навіть не цікавитесь тим, що цей „союзник“ нас блокує як раз так само, як московських большевиків, що руками Поляків Антанта вигнала нас з Галичини, за „большевизм“.

Правда, є на Україні такі групи, що хотіли би виключно за антантською допомогою збудувати буржуазну українську державу, групи, що хотіли би шугучно викликати до життя національну буржуазну класу, якої в дійсності немає.

Ця група навіть була при владі, як раз в час весняних погромів, т. зв. „правительство“ Остапенко. Але Антанта добре знає, що Українці це — селяне і робітники, і що їм чисто капіталістична держава не по дорозі, і тому звичайно не йде ні на які обіцянки української „буржуазії“. Але, з другого боку, нам не по плечу також московська комуністична „штикократія“. І ми дивуємося: невжеж ви там дійсно вірите, що у вас до соціалізму веде демократія, а у нас треба обов'язково теї „штикократії“, як слушно назвав московську систему колись наш добрий знайомий Рафес, що зараз сам в теї „штикократії“ не на посліднім місці сидить.

Так, Рафес, сидить там на чолі Київського Паркома і Губкома, здається, і встиг вже визнати зайвими всі національні вимоги жидівського пролетаріату минулих часів.

Для нього і його товарищів „національні права“ — це — буржуазний пережиток, тому вони всі вступили в загальну, по складу і настроям, російську „Комун. Партію України“, яко „Евсек“, видно із за технічних вимог „мови“. Який, з Божою поміччю, поворот — після двадцяти-річної історії „Бунду“ — вони вернулися до самого початку жидівського робітничого руху — до необхідності окремої „секції“ „для ієрархічного пролетаріату, що по жидівські розмовляє“...

А ми, контр-революціонери, продовжували весь час існування У. Н. Р. користуватися національно-персональною автономією, переводили в життя закон Ревуцького про права і компетенцію жидівських громад, числилися з можливістю широкої постановки еміграції до Палестини державою і громадами (еміграційний департамент при міністерстві жид. справ і емігр. установи при громадських управах); пильно стежили за здійсненням наших національних прав і не зустрічали суперечок з боку української і соціалістичної демократії.

Разом з ними, спіраючись на організоване робітництво, на професійні союзи, на соціалістичні об'єднання по окремих містах, ми поборювали вияви персональної політики окремих комісарів і комісарчиків, отаманів і отаманчиків, великих і малих, звільняли політичних в'язнів до комуністів включно, числючи недопустимим переслідування за діяльність за час попередньої влади, або лише за ідейну приналежність до комуністичного напрямку (як бачеш, ми робили не по московському зразку); поборювали спроби галицького командування і командатур долюбимих

ними австрійських порядків, взагалі всіма з'єднаними силами української і жидівської демократії стремилі до заведення демократичного, для всіх рівного і вільного порядку, *) оскільки це було можливо в час війни.

А головне, користуючись певною реальною підтримкою соціал-демократів українських, (треба отримати особливо активну участь с. д. Безпалка, з яким ти теж був знайомий на Україні, його подорожі до армії, де він вів уперту проти-погромну агітацію з самого початку свого приїзду на Україну, з квітня 1919 р., його виступи на мітингах і робітничих зібраннях, загальних і жидівських — за політику порозуміння обох народів), — користуючись активною поміччю більшости державних армейських інспекторів, на чолі з Кедровським, ми за останній кам'янецький період — червень — жовтень — перевели велику, по наслідком звичайну, роботу по поборюванню погромних настроїв серед армії і українського суспільства.

Зараз ніхто не посміє сказати, що погромна ідеологія ще займає яке небудь значне місце в тій армії, що лише за скільки місяців перед тим була винна в проскурівській різні! І я глибоко є переконаний, що ця армія, що під кермою ген. Омеляновича-Павленко пішла в тил Денікіна і большевиків, покаже своїм лояльним відношенням до жидівського населення ці наслідки нашої, жидівських і українських соціалістів, спільної роботи в тому кам'янецькому закутку, де по вашому, освіченному європейському погляду, ховалася українська контр-революція!

Як би ти, дорогий товаришу, побув би цей час з нами, в наших умовах, де пошта і телеграф майже не працюють, бо нема технічних необхідних приладів (большевики вивезли, а Антанта блокує і не привозить!), де їхати залізницею значить безумовно захворіти, або на плямистий, або на поворотний тиф (на вибор, чи обидва — один за другим!) — а гуманний „Міжнародній Червоній Хрест“, підтримує бльокаду і не привозить ні ліків, ні лікарів, і тисячі, десятки тисяч населення і армії гинуть — тут же у вагонах, на залізничних двірцях (на ст. Жмеринка у жовтні 10—12 тис. козаків хорих та ранених!), по селах і містах; як би тобі, як нам, в тих умовах прихотилося працювати, можливо, що ти би зрозумів, що справа не в контр-революції і не в підтримці Петлюри, а виключно в службі своєму бідному змученому народові.

Ми, жидівські соціалісти, мусіли піти в ту роботу, бо на нас лежав історичний тягар предствництва жидівських народних мас в час погромного чаду, антисемітизму, національної і громадянської війни. Як ми і помилялись, то лише тому, що щось робили, а робили ми те, що вимагала тяжка дійсність життя жидівських мас на Україні!

Так, ви в Європі ніколи не зможете уявити собі ясно, що це була — пошесть тифу на Україні. Розумієш: населення і військо перехворіло на тиф, пошесть захопила всі класи населення. Помер, між иншим, бідний Одрин — краший із українських с.-рів, міністр здоров'я.

І я перехворів на тиф: як раз в останній день нашої конференції захворів, виявилось — плямистий — і пролежав до кінця листопаду.

За цей час і остання евакуація правительства відбулася, зза якої тимчасово припинилося власне саме існування правительства Мазепи, як державно-організуючого центру.

Зараз тут в Кам'янці хазайнують окупанти — Поляки. Як поведуться — про це в другий раз напишу тобі докладно. Денікінців вони сюди не пустили, а між тим не пройшло і місяця з часу евакуації українського правительства і десятитисячного доброго, дисциплінованого, дійсно національного українського війська, як денікінські бандити цілковито розклалися, і їх місце за прямою допомогою українських селян і посередньою українського війська — заняли знова большевики.

*) Звичайно, що одним з засобів тої боротьби була преса. Між иншим автор цих листів після одної з своїх подорожів по Україні написав різку критичну статтю з приводу порядків у Винниці в „Робітничій Газеті“ під назвою: „Демократія чи реакція“, яку Винниченко повністю приводить в III тому свого „Відродження нації“, як ілюстрацію „реакційної“ політики правительства Мазепи. — С. Г.

Тобі напевно відомо з часописів, яку трагічну для України і галицького війська ролю відіграв у^а всьому цьому т. зв. „диктатор“ Петрушевич, його порадники і генерали.

Гарне було військо, ці сімдесят чи вісімдесят тисяч (озброєні були не всі), що перейшли Збруч на Надніпрянську Україну.

Правда, большевиків вони трохи лякалися, і обов'язково треба було наперед пускати козаків Надніпрянців, яким війна з большевиками з Таращанської дивізії чи з богунівцями була як раз під стать — одного поля ягоди!, — але треба сказати — дисципліна у них була добра, постачилися добре, на австрійський зразок, відношення до цивільного населення — спокійне і лояльне.

Жидівське населення не забуде Галичан: там де вони були, був порядок, поборювалися грабунки, до погромів не допускалося.

Населення міст зустрічало їх з радістю, це треба отмітити. Але командування цього війська, старшинство, від генералів до четарів, не було підготовлено до наших політичних порядків, до наших пекучих питань, до зрозуміння участі соціалістів, робітників і хлопів в управлінні країною, втручання їх в політично-військові справи, словом, все те, без чого не може бути на робітничо-селянській Україні в часи національної і соціальної революції — державного будівництва.

Цього вони не розуміли, це хотіли поборювати і в цьому джерело конфліктів як в центрі так і на місцях.

Відцїля — спроби панування солдатески й австрійські порядки, папірова система перепусток, хабарництво, заборона робітничих зібрань, безпідставні арешти, а в цілому — орієнтація на Денікіна.

Результатом явився договір Петрушевича—Тарнавського з денікінським командуванням на Україні, зрада галицького війська українській справі і... 16 листопаду остання евакуація під протекторатом Поляків.

Я не можу сказати, що представники надніпрянської влади були цілком невинні в справі переговорів з Денікіном. Але це було не діло української демократії, а вияви тої персональної політики, що весь час українського національного руху, а особливо з часу повстання проти гетьмана, стремить до панування в державній політиці і в керуванні армією, і як кожна персональна політика — губить і політику і військо і саму справу. Що торкається нас, жидівських соціалістів і в значній мірі також українських — то тут не було хитання, з ким з двох противників треба помиритися, щоб спільними силами повалити третього.

Наша конференція в цій справі заняла ясну позицію, прийнявши вимогу про негайний стратегічний контакт з червоною армією проти Денікіна. Але ще і до того між Москвою і Кам'янцем, через посредство відомого швейцарського комуніста Плятена, почалися переговори про мир. Плятен двічі приїздив до Кам'янця, була певна надія досягти згоди на платформі визнання Москвою демократичної влади на Україні, і в перших числах листопаду виїхала до Москви українська делегація, разом з Плятенем.

Але вже було запізно. Знову повторилося традиційне українське „zu spät“.

Галичане встигли перекинутися до Денікіна, Кам'янець евакуювався, і коли із Москви до Житомиру повернулася та сама делегація, щоб вияснити місце перебування правительства Мазепи, куди мав приїхати уповноважений московського правительства для переговорів — нашого уряду нігде не можна було найти.

А большевики, досить реальні політики, щоб вести переговори з таким „ворогом“, яким в тої мент була Українська Народня Республіка.

Згадану політичну резолюцію нашої конференції від 15—18 жовтня н. р. я тобі в свій час послав. Резолюція ця зробила велике вражіння на українські кола, так що орган „персонального впливу“, газета „Україна“, найшла необхідним виступити проти нас з алягісткою і звичайно мало зрозумілою по тому часу статтею.

Бо ми в своїй резолюції, одноразово з нашою старою орієнтацією на соціально-революцію і на переведення її лише методами західного соціалізму, а не московською диктатурою, пропонуємо твердо стремити до миру з Москвою.

Бо незалежно від того, що для нас, соціал-демократів, є неприродне підтримувати війну з комуністами, коли є найменша надія на порозуміння, ми, бачучи перед собою спільного ворога і російського і українського народів, а разом з тим і особливо — жидівського, а саме Колчака, Денікіна, Польщу і стоячу за ними імперіалістичну Антанту, мусіли зробити все, що було в наших силах, щоб досягнути стратегічного контакту з червоною армією.

Так само, як ми реагували на програму Остапенко у Вінниці в лютому 1919 р., коли ти теж ще був з нами і разом з мною ту резолюцію складав, коли ми заявили Директорії, що підтримувати її надалі жидівські соціал-демократи — Поалей-Ціон — зможуть лише, коли вона піде по шляху миру з більшевиками, — так само реагували ми на склавшися ситуацію і тепер.

І мушу тобі сказати, що хай нас зачислять наші закордонні друзі чи не-друзи в „національні зрадники“, або в „контр-революціонери“, це байдуже.

Ми знаємо твердо, що ми виконали свій національний і революційний обов'язок до кінця.

Початок переговорів через посередство Плятена показує, оскільки правильна була тоді наша постановка питання — миру з Москвою.

Тоді, на жаль, не так сталося, як хотілося.

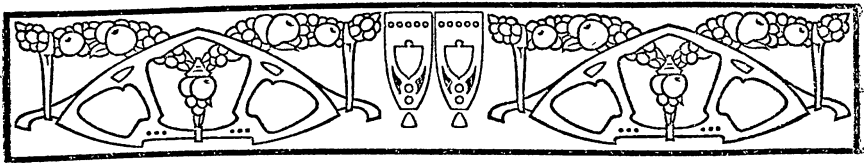
Але я глибоко певний, що наступить мент, коли Москва зрозуміє, що союзна демократична Українська Республіка куди для неї корисніше, ніж той вічний очаг повстань, той вулкан, що зветься Радянською Україною і на чолі котрої стоїть хто хоче, лише не українські комуністи.

Сподіваюсь, що цей мій лист буде щастливіше попередніх і дійде до тебе, хоч ти, здається, як раз в цей час виїхав до Палестини — і я дочекаюсь відповіді.

Сердешно вітаю, твій С.

Кам'янець, грудень 1919 р.

ЛИСТ ДРУГИЙ. ПОВСТАННЯ ПРОТИ ГЕТЬМАНЩИНИ.

Дорогий товаришу!

Вчора я телеграфічно просив тебе як найскорше прибути до Винниці. Я знаю, що тобі буде нелегко раптом залишити Одесу і справу залагодження заплутаних діл нашої друкарні і видавництва, за для котрих ти навіть не дочекався кінця сесії Жидівського Зібрання і виїхав з Києва.

Тобі напевно вже відомо з газет, що перша сесія цього першого нашого національного парламенту закінчалася не дуже бадьоро.

Розрив між соціалістичною частиною Зібрання і буржуазною більшістю — повний. Німецька революція остільки підняла настрої Рафеса, що він вирішив негайно розпочати також „революцію“ на жидівській вулиці. Першим його кроком був виступ бундовської фракції із Національного Зібрання. „Об'єднанці“ і наші, здається, теж готові стати на той же шлях зриву інституцій, яка власне була виборена виключно силами жидівської соціалістичної демократії, яка була вбудована на ґрунті закону про національну персональну автономію, переведеному знова же спільними силами жидівської і української демократії Центральної Ради.

Зараз все це губиться, бо всім нашим хвильовим політикам вже мерещаться більшовицькі перевороты і можливість панування над більшістю жидівського населення шляхом диктатури меншости... нежидівської.

З другого боку, фракції більшости Зібрання, сіоністи, клерикали і плетущіся за ними у хвості „цейре-ціонці“ теж вперто не йшли ні на які компроміси, вперто і отверто клясово поводитись і в решті решт обрали Національний Секретаріят виключно з своєї среди — друге видання сіоністського партійного Комітету.

Звичайно, що такий склад Секретаріату не може зіскати йому довірря народу і визнання авторитетним представництвом цілої нації на міжнародньому форумі. Але зараз відбуваються у нас тут подій, які, напевно, матимуть вплив також і на внутрішні жидівські справи.

Певен, що і до Одеси вже дійшли відомости про повстання проти Скоропадського, що керується зараз із Винниці, і ти, активний політичний діяч, революціонер і член Центральної Ради, не зумієш спокійно сидіти в Одесі, коли тобі відомо, що у Винниці чекає на тебе велика відповідальна праця.

Всеж на кожний випадок, коли би ти став хитатися в тому, їхати чи ні, я хочу в цьому листі докладно з'ясувати тобі склавшуся в наслідок подій останнього часу ситуацію, яка, я певен, буде для тебе і для твоєї дальнійшої поведінки не менш обов'язуюча, як вона стала для мене в той мент, 4-го грудня, коли я листом до т. Винниченка — Голови Директорії і ідейного керівника повстання, запропонував свою участь, яко жидівського соціал-демократа в сучасній українській національній революції.

Звичайно, що ти не один лише маєєш приїхати, а мусиш привезти з собою тих наших товаришів, що уміють працювати в такий відповідальний мент і захочуть це робити.

Одне лише мене лякає: за час, що пройшов з революції 1905 року до революції 1917 року, і з останньої до тепер, велика частина бузших ідейних революціонерів і громадських діячів остільки розгубили елементарні поняття громадської етики і політичної моралі, що в кожному великому революційному кроці перше всього шукають — портфелів міністерських і персональних корисних наслідків.

Так я певен в тому, що коли моя телеграма буде в Одесі одержана, там відразу вирішать, що ти маєш одержати портфель. І я відділя бачу, як образився на мене наш шановний редактор, т. Х., що викликаний до Винниці ти, а не він...

Але справа зовсім не в портфелях.

Особливо нам, жидівським соціалістам, що лише мають протоптати перші стежки в справі зближення між новоповставшою українською національно-революційною інтелігенцією, і нашою жидівською — треба бути надзвичайно далекими від жадної можливості заїдозріння нас в корисних розрахунках і кар'єрних плянах.

Але як би там не було з апетитами наших і не наших партійних товаришів, для мене, як і для тебе, для нашої партії, для цілої жидівської демократії — справа не в цьому полягає.

Дійсна потреба, для нас, жидівських соціалістів на Україні, потреба революційна і національна — в активній допомозі ділу повстання українських селян і робітників. Як така допомога, явна і ясна, буде — буде зроблений перший позитивний крок по шляху порозуміння двох народів, нашого і українського, що історично прикликані цією землею кермувати і на ній співжити.

Не буде цього революційного кроку, що має різко порвати з російськими інертними пережитками жидівської інтелігенції, яка не може ніяк звільнитися від психологічного тягару виховання на морі і культурі Росії, цієї країни мачухи, до нашого народу суворой і ворожої, — як не буде цього великого кроку — залишиться у українській демократії надалі те вражіння, яке вона мала винести з подій першого року російської революції на Україні, а саме, що вона лише на свої невеликі сили має покладатися, що всі інші нації на Україні до руху відродження українського народу, як не ворожі, то байдужі.

Тоді, коли об'єктивні обставини показують всю обов'язковість і необхідність активної співучасті жидівських соціалістів і жидівського населення в українській революції, що зараз відбувається.

Незалежно від великої сили і стіхійної краси самого процесу повстання, що починає нову сторінку життя цього народу, про що я пишу нижче, — гетьманщина, яку повстання поборює, цілком явно була переходовою ступінню до царської реакційної, а тому і активно антижидівської Росії.

Більш того, гетьманщина знищенням всіх наших національних здобутків, автономії, жидівського міністерства, прав нашої мови, озброїла проти себе всі національні елементи, навіть буржуазно-сіоністичні, що отверто виявилось на нашому Націон. Зібранню, в його дебатах і постановах. Гетьманщина далі, своєю політичною і реакційною політикою викликала до себе страшну ворожнечу робітничої кляси, а особливо жидівської.

Тому активна підтримка повстання з боку Жидів і їх політичних партій буде для нашого народу зрозуміла, оправдана і піддержана.

Але не ці лише мисли мають керувати нашою акцією ближчих часів.

Ми наочно присутніє зараз при процесі відродження народу.

Хто близько приглядається до повстання, хто бачить ті маси селян, що прибувають щоденно з села в місто, щоб вступати в республіканське військо, приходять спокійно, серйозно, озброєні, заосмотрені харчами і всім необхідним, зберігаючи повний порядок, так що не чути навіть тої солдатської лайки, до якої ми так звикли за часи війни в наших передфронтових місцевостях; зберігають цілковито доцільне відношення до населення, і притому також в повній мірі, до жидівського населення, цього давнішого і обов'язкового "козла отлушення" — всіх мобілізацій, повстань, революцій і контр — революцій — той мусить прийти до переконання, що в масах українського народу відбувається ґрунтовний переворот, що попередня маса роспорощеного люду — селянська, пригнічена тяжкою працею, маса — перетворюється в націю, яка себе починає пізнавати, як щось окреме, що пред'являє права на людське існування, яко новоповсталий визначившийся організм серед других рівних йому і одноразово — від нього ріжних.

Ми є свідками рідкого історичного явища, як українське трудове селянство, в процесі російської революції ставши кля-

сою, зараз в наслідок гетманщини, Німців і українського національного руху становиться — нацією.

До цього я міг би додати для тих, що хочуть політику робити на Україні, що лише тій політичній акції забезпечений відтепер успіх на Україні, що піде по лінії інтересів цієї кляси — нації, всякий інший шлях наперед можна визнати невдалим.

І я мусів запитати самого себе, а зараз з тим же запитанням звернутися до тебе: чи можемо ми, представники жидівського народу, його трудових кляс, що стремлять до національного і соціального відродження, до власного національного центру в Палестині, чи можемо ми залишатися байдужі обік в цей мент героїчної боротьби народу, в масу котрого, в саме тіло, ми є вкраплені невеликими купками, з котрим ми є звязані тисячею ниток господарчих і політичних і історичних.

Крім того, чи не лежить на нас обов'язок подумати про будуче нашого народу на цій території, серед цього народу?

Ми не сміємо забувати, що наші народні маси в більшості своїй можуть існувати економічно лиш е в господарчому контакті з українським селом — як ремісники, ремісничі робітники і яко посередники між селом і містом.

І я число, що зараз наступив неповторюємий може мент — цей контакт замаліфестувати політично, зараз від нас залежить прорвати ту стіну недовіря, яка склалася між двома народами історично — в наслідок польсько-панських господарів і їх жидівських прислужників в давній час на Україні, і яка в наші часи невдалою дон-кіхотською москвофільською політикою тих Жидів-асиміляторів, що представляли в Центральній Раді партії російських меншевиків і соц.-революціонерів і тих худосочних націоналістів, що представляли там жидівський „Бунд“ — була політично і ідеологічно зміцнена.

* * *

Як бачиш, для мене справа активної піддержки сучасної української національної акції була вирішена наперед принципово і ідеологічно.

Фактично сталося воно так.

Ще в часи нашого Національного Зібрання мені стало відомо, що українські кола покладають великі надії на Національний Конгрес, який мав бути скликаним Українським Національним Союзом, на чолі котрого стояв Винниченко, на 17 листопада.

Після деяких моїх розмов з українським с.-д., у мене склалося переконання, що в мент скликання Конгресу, чи він відбудеться, чи ні — треба чекати рішаючих подій.

Правда, українські товариші, що я з ними розмовляв (це було в редакції „Робітничої Газети“) були дуже конспіративні, або може мало що і самі знали, але для мене стало ясным, що щось буде, і що вони про щось знають.

Між иншим, укр. с.-р., здається мені, ні про що нічого не знали. Так, один з них, що лідував у фракції в останні часи Центральної Ради, правда, зовсім ще юний, за те надзвичайно „лівий“ (у них же лідери міняються по черзі: відповідно менту висуюються на сцену то праві, то ліві — впрочім і с.-д. трохи хорі на цю українську пошесть) т. Л-ко, з яким я мав нагоду балакати — зробив на мене вражіння повної апатії і неуміння розібратися в стані річей.

Хоч цей стан: німецька революція, повстання на Україні, повне внутрішнє банкрутство Скоропадського — мали настроїти „лідера“, на мій погляд, більш бадьоро.

Отже, збираючись тоді до Винниці, я твердо порішив до 17 листопаду обов'язково повернути до Києва, щоб бути на місці у випадку необхідности активно виступити.

Але коли я 16-го явився у Винниці на залізничий двірець — руху на Київ вже не було.

Почалося в Білій Церкві і Хвостові. Винниці дуже легко і швидко зробила також „переворот“ у себе. Генерал гетьманський, що командував тутешнім „корпусом“, який власно склався лише із чорносотенних російських старшин в невеликій кількості, „перейшов“ на бік Директорії після того, як його „корпус“ був в ночі захоплений в клубі за картами, пострілявши трохи на улиці в повітря.

Я відразу рішився добіратися до Хвастова, де мала бути Директорія. Але для цього треба було мати відповідні документи і поміч від місцевої Національної Ради.

І тут виявилась знайома нам картина дрібної міщанської шовіністичної короткозорости провінціального середнього українського інтелігента.

Вони просто не хотіли пустити мене до Директорії, чи вони бажали зберегти цілковито „національний“ характер акції, чи вони боялись „зради“ з мого боку, але фактично вони одтягали справу і затягли аж до того менту, коли Директорія прибула до Винниці, і мені залишалося лише негайно порозумітися з Винниченком, що я і зробив.

Через пів години після того побачення я був призначений керуючим відділом по робітничим справам при Директорії.

Як віднеслось до цього факту мого призначення місцеве жидівське населення?

З задоволенням мушу зазначити, що — з великою симпатією. Коли я за день — два після того цілком випадково явився на засідання місцевої жидівської громади — мені президією, громадою і публікою була зроблена дійсна шира овація, яко фактично представнику жидівського населення при Директорії, хоч я займав цілком фахову посаду по справах робітничих, а не національних.

Для мене стало ясным, що поки я один — неукраїнець в середині цього руху, на мені лежать обов'язки фактичного, хоч і неформального представництва національних меншостей на Україні, тим більш жидівської.

Тому я відразу, в перші же дні, представив на увагу Директорії проект відновлення закону про національно-персональну автономію і міністерств — по справах жидівських, російських і польських.

І тут виявилась цілком нова тенденція керівників української демократії в справі відношення державної влади до національних меншостей.

Це — поділ головних трьох націй — меншостей на Україні — на жидівську, що повинна тої автономією користуватися і мати своє окреме міністерство, представника в Правительстві, з одного боку, і російську і польську, з другого боку, для яких автономія ще визнавалася, але в праві мати своїх міністрів в Уряді рішуче відмовлялось.

Формальні мотиви були: з Поляками ми маємо раніше полагодити, які права будуть у української меншости в Польщі, а російське міністерство, що існувало за часи Центр. Ради, показало, що воно не представництво Росіян — громадян Української Республіки, а дипломатичне представництво Росії на Україні, яке звичайно не може бути в складі Уряду.

З огляду на те, що тобі як ти лише прийдеш, напевно прийдеться стояти близько до справ жидівської автономії, я звертаю особливо твою увагу на це питання. Акт про відновлення національно-персональної автономії вже підписаний.

Але справа вже не в самій автономії, яка не викликає сумніву, а в положенні на будуче окремих національно-автономних організмів на Україні і жидівського особливо.

Для мене нема сумніву, що поборювання шовіністичних елементів і реакційних спроб з їх боку — це перед нами завдання неминуче і найближчого часу. Правда, прояви шовіністичних тенденцій з боку тих кол, що являються носителями національної-державности, результат не стільки дійсних інтересів українського народу і суперечки їх інтересам меншостей — цього відносно Жидів безумовно нема і не буде — а більш справа традиційного антисемітичного кольору, чи завчаски, що залишило сучасній, по походженню цілком мужицькій, народній українській інтелігенції вікове російське і польське виховання.

І в цьому поборюванні, в цьому отпарірованні можливих наскоків на наші національні права, як також в питаннях внутрішньої економічної політики — допомога автономно-організованих других меншостей і їх представників — міністрів в Уряді — була би для нас корисна і потрібна.

Але, з другого боку, нам треба звернути свою увагу і на другий бік справи: на саме питання, чому лідер українських соціал-демократів, притому лівий, Винниченко, не суперечить ні словом відновленню жидівського міністерства, і в той самий час не хоче знову мати діла а ні з польським і, особливо, з російським міністром на Україні.

Вже за часи Центральної Ради почала на Україні викристалізовуватися та групіровка інтересів по націям, яка повинна в найближчі часи стати реальним ґрунтом для політики української держави на десятиліття вперед.

Українська державність має за собою в потенції село. Як воно ще не досить національно себе пізнало, то в процесі революції воно це швидко зробить. Але український національний рух стоїть неозброєний перед містом, і звичайно, ніяке перемальовання шильдів по практиці с.-р. кабінету Голубовича не зробить місто українським по змісту, по його політиці і тенденціям.

Але населення міста складають не лише Росіяне, культура котрих є власне найважливіша перепона на шляху українізації нової держави, чи Поляки, яким польський панський гонор не дозволяє піти на зустріч вимогам „хлопської“ влади, а ще, і головним чином, Жиди, які по перше, не мають а ні історично-культурних, ні економічних інтересів для поборювання нових господарів України, по друге, як би і хотіли це робити, не мають в себе тої сили, що стоїть за плечима Росіян і Поляків — власної держави зо всім її апаратом примусу, мілітарної сили і загрозою репресаріями.

Розумний інтерес диктує Українцям в своєму державному будівництві опертися на жидівське населення міст, а жидівське населення не має ніяких серйозних підстав від тої співучасті в державному будівництві відмовитися.

Без прихильності і співучасті жидівських міст — не буде Україна модерною державою з відповідною державно-народною і економічною політикою.

Відмова жидівської демократії від цієї співпраці і контакту буде зрадою інтересам трудового жидівського населення на Україні, інтересам національним, господарчим, політичним і звичайним громадянським.

* * *

Що уявляє собою Директорія? Окрім Винниченка і Петлюри, котрих ти знаєш ще з часів Центральної Ради, всі інші три члена — для мене, як і для тебе, цілком невідомі. Як вони опинилися в цій верховній інституції, я навіть не можу сказати; більшість тутешніх людей теж цього не знає і не менш мого здивована.

Одного з них п. М. власне тут ще немає, і про нього я поки що нічого не знаю. Другого, п. А., я бачив цілком випадково. Робить він вражіння людини, що тільки що прокинулася після довгого кошмарного сна. Чим він цікавиться, не знаю, і першого вражіння, звичайно, не досить для характеристики державного мужа. Одне знаю, що він дуже близько стоїть до „надзвичайної, чи верховної, слідчої комісії“ п. Ковенка, то самого славнозвісного київського коменданта, що „обороняв“ Київ в часи першої большевицької навали в січні 1918 р. і для зміцнення українських позицій — арештував в будинку Центр. Ради членів її, лівих українських с.-р.-ів. . .

Першим кроком цієї комісії було арештування цілої купи тутешньої польської інтелігенції і як раз людей, найбільш поважних і користуючихся симпатіями населення. Звичайно, що їх прийдеться звільнити, бо у цього юридичного „самородку“ напевно не буде досить підставного матеріалу для суду і засуду.

Коли Директорія збирається з такими апаратами і експериментами почати роботу в Києві, то добра з цього не буде.

Третій член Директорії, це п. професор Ш. Він завідує скарбницею Директорії і головує на засіданні Ради керуючих відділами.

Мушу отверто тобі сказати: трохи страшно робиться, коли посидиш на такому засіданні раз другий. Одна лише у мене надія, що дійсна українська інтелігенція залишилась в Києві.

Про п. професора, яко політичну індивідуальність, не можу нічого сказати: для цього нема і не буде, здається, ніколи певних даних. Взагалі всі три, яких за часи Центр. Ради ніхто не бачив і не чув, видко опинилися зараз на гребні народної хвилі цілком випадково.

Трудно навіть сказати, щоб вони дійсно представляли якісь суспільні течії. Так п. Ш., здається, представник с.-р.-ів в Директорії, але на своїх товаришів по партії він щось дуже мало похож, в кожному разі, до аграрного питання відноситься як раз так само, як і до всього иншого, як до питань, скажемо, геологічних.

Тут обмірковувався під його головуванням проект тимчасового земельного декрету, і справа розміру земельної площі, що має залишитися в приватній власності, була так випадково вирішена, що я, соціалдемократ і далеко не прихильник соціалізації землі, побачив себе примушеним звернути увагу Винниченка на необхідність добре переглянути ту постанову наперед до опублікування її.

Як бачиш, власно, маються лише двоє людей, про яких є рація балакати. Це Винниченко і Петлюра. Про останнього поки що нічого не можу сказати: він при війську, і я з ним не мав нагоди поговорити.

А от про погляди Винниченка на будущу соціяльну політику і підстави державного устрою України слід тобі написати докладно.

Вчора я цілком випадково напів приватно опинився в особистім помешканні Винниченка. Вдома була також його дружина, яка приймає близьку участь во всіх плянах свого чоловіка.

В ході розмов про будущу працю в Києві Винниченко цілком для мене несподіванно запитав: а чи пішли б Ви в Правительство, яке в свою програму поставило би рішучу боротьбу з буржуазією?

Для мене це запитання було цілком несподіваним, бо я, поміркований соціаліст і прихильник демократії, навіть і не розраховував можливости такого ходу думок і плянів у Директорії, так мені здавалось ясною необхідність, після повалення Гетьманщини, що знищила всі демократичні установи, — їх негайне відновлення і скликання парламенту. Але в своїй відповіді я мусів обрахувати настрій жидівського пролетаріату за останні місяці.

А жидівський пролетаріат і не тільки він, а також велика частина робітництва російського на Україні і українського, також селяне, що не мали нагоди познайомитися з господарчими наслідками московської совітської системи державного управління, зате добре відчули на власних потилицях реакційну руку Гетьмана, Німців і панів — мусіли симпатизувати з большевиками.

І я відповів, що принципово я був би проти такої політики, хоч я певен, що партія, до якої я належу, очоче за тою політикою піде.

Як бачиш, товаришу, нас чекає перегляд світогляду українських соціалістів, переоцінка попередніх цінностей, і з цими новими перспективами треба рахуватися.

Справа у Винниченка і напевно у багатьох з його товаришів стоїть, на мій погляд, в пристосуванні української державности до московської системи совітів, до большевизму власне, що користується хвилево симпатіями мас на Україні.

Що це друге видання московського устрою буде гірше оригіналу, в цьому не може бути сумніву.

По перше, що дуже легко розіграти буфонату на боротьбі з буржуазією на Україні, де буржуазія не — українська! Це значить відразу двох зайців вбити — ворога національного і соціального.

По друге, що це мусить бути не диктатура пролетаріату, також по національним мотивам, бо пролетаріат на Україні не є український в своїй більшості, а буде це диктатура селянства.

По третє, хоч цей новий мент в поглядах Винниченка і розрахований на те, щоби збити Москву з пантелику, але її не обманеш, і коли правдиві є ті відомости, що тут одержані, що на Україні ведеться безмежна агітація за систему совітів, що по цілій попередній демаркаційній лінії большевики почали наступ на Україну — то картина робиться зовсім ясною.

При такій ситуації, заявив мені Винниченко, большевики скоро будуть вже загрожувати Харькову, а тоді я не буду в силах перекусати більшість членів Директорії в необхідности переведення власними силами системи рад.

Большевики своїм наступом, казав він далі, зміцнюють позиції наших реакціонерів і можуть кинути Україну в обійми Антанті.

* * *

Ситуація досить складна і може поставити нас перед численними несподіванками.

Соціяльний склад населення України остільки протирічить наміру і Винниченка і московських комуністів — завести на Україні тривалу систему радянської влади, що треба чекати в найближчі часи серйозних прояв незадоволення, осо-

бливо з боку селянства, що заволодіє бувшою панською землею і, звичайно, не захоче навіть чути про комуністичні експерименти в хліборобстві. З другого боку, немінучі проби соціалізації міста, як і національна винниченківська чи с-р-овська радянська влада, буде провадитись ще більш безоглядно, ніж московські комуністи, бо на що їм жалкувати своїх національних ворогів — російської, польської та жидівської буржуазії — приведе до повної руїни перше всього господарство жидівських дрібних людей, цих маленьких крамарів, ремісників, робітників і тих нечисленних кал, що живуть „з повітря“, або „людей з палочкою“, як це по жидівськи кажуть.

Більшість жидівського населення України, продуктивне і непродуктивне міщанство, що в поті лиця працює і заробляє так чи інакше на хліб, — в тому числі і жидівське робітництво, яке великих фабрик ніколи не бачило і не побачить, — є природно zagrożене господарською системою большевизма, zagrożене більш, ніж українське село, бо це останнє з'уміє від небезпеки оборонитися, коли воно цю небезпеку близько забачить (тимчасово, воно ще „большевицьке“, бо треба загарантувати собі землю, що за часи гетьмана опинилась знову у панів), тоді коли жидівське місто стоїть безборонне перед небезпекою економічного розвалу його сталих засобів життя.

А жидівське робітництво готове стихійно кинутися в обійми большевизму, шукаючи в ньому той шлях до радикальної зміни його соціального і економічного рабства, який є немінучий історичний наслідок вікового перебування жидівського народу на чужих теренах, між чужою більшістю, в порох чужої господарки, правільніше, по закутках, на смітнику народнього господарства нормально живучих націй і держав.

Навіть наші товариші починають забувати основні думки теорії жидівського національного соціалізму, що доводить про те, що не може жидівський пролетаріат, який в переважаючій більшості своїй є зайнятий не на великих фабриках та заводах і при тому не в основних галузях промисловості і народнього господарства, як хліборобство, чи горний промисел, чи металургія, а лише і головне в дрібних майстернях шевців, кравців, столярів, та в крамницях і дрібній торгівлі — що не може пролетаріат такої нації добратися до соціалістичного устрою без радикальної зміни в господарському становищі цілої жидівської нації, без збудовання власного національного організму в Палестині з переважаючою більшістю там Жидів.

Але ті жидівські робітники, що раніш добре знали і признавали, що шлях жидівського пролетаріату до соціалізму веде через еміграцію і концентрацію жидівських працюючих і шукаючих роботи мас в Палестині, в хліборобстві і промислу, які вони там мають закласти, — ті самі робітники дивляться зараз на совітську систему в Росії і на Україні як на більш скорий шлях до соціалізму для них.

Мене, товаришу, дуже і дуже лякає можливість, що московські большевики скоро поставлять проти себе українське село, але найдуть фанатичну піддержку у жидівських робітників і нашої вічно безробітної і вічно мріючої про світові перевороти інтелігенції, як також у тих безпомічних міжумочних напівінтелігентних елементів, що в боротьбі за існування завше готові пійти на зазив всіх, що мають силу, не бують і їсти дають.

Який це буде може приємний, але страшний по наслідкам сон нашого робітництва і жидівських соціалістів і як трагічно вони можуть прокинутися — про це навіть і думати не хочеться.

Все одно від своїх не одійдеш, треба працювати далі і спасати тих і те, що вдається.

А тому, коли навіть українські соціалісти і Директорія пійдуть по шляху національної радянської влади, яку вони плянують, нам во ім'я наших національних інтересів прийдеться піти з ними.

Бо як дійсно московська влада має намір завести на Україні свій лад, то боротьба національного з його змісту буде немінуча.

Велика частина жидівських соціалістів піде за комуністами, в цьому я є переконаний, знаючи, з ким ми маємо діло, і памятаючи політику Рафеса в Центральній Раді.

Але не можна допустити, щоб національно-активний жидівський соціалізм, як наша партія, чи об'єднанні жидівські соціалісти, відмовились від своєї по-

передньої політики, від підтримки українського соціалізму в його національній боротьбі.

Звичайно з реакцією, яка може прикриватися національними лозунгами, нам не по дорозі.

І не тільки нам, — не по дорозі вона також українському народові.

Бо реакція може мати лише одну ціль: хоча би в зовнішніх формах національної державности, — пригадуй перший період гетьманщини — привести до панування поміщиків і капіталістів, себ-то, групи ворожої соціально і національно українському народові.

Між тим, в боротьбі з спробами Москви помимо волі української демократії завести на Україні радянську владу, оперту на мійський неукраїнський пролетаріят, неминучо треба чекати появи реакційних намірів в деяких колах, як наприклад, у партії українських „соціалістів“-самостійників, хліборобів-демократів, що в свій час посадили гетьмана на престол, і навіть у деякої частини правих с.-р.-ів, яким тут допоможуть їх шовіністичні нахили, які вони так отверто і несвоечасно виявили за часи правительства Голубовича.

Взагалі, треба сказати, що при склавшійся ситуації ми маємо зупинитись в положенні анекдотичного Луки, який мав або одружитися, або ні...

От-же, я тобі дав об'єктивну і докладну характеристику нареченої. Я сумніви Луки вже розв'язав — оженився з українською революцією — революційним шляхом нічого і нікого не питаючи. Тепер черга за тобою і рішенням нашої партії. ^

Всього кращаго. Вітаю одеських товаришів. Твій С.

м. Винниця, грудень 1918 р.

ЛИСТ ТРЕТІЙ.

ДИРЕКТОРІЯ ПРИ ВЛАДІ.

Мій друже!

Вже два тижні, як ми з Микитою Юхимовичем*) прибули до Станіслава. Їхати було добре; до Тарнополя в салон-вагоні якогось директора із Міністерства Шляхів, куди ми попали по протекції члена Директорії М., а з Тарнополя до Станіслава також по своерідній „протекції“: залізничне галицьке начальство прийняло М. Ю. за Отамана Шаповала, що командував в останній час на львівському фронті, і нам відвели пів вагону першої класи, правда, обдертого і з трохи побитими вікнами — як взагалі виглядає те залізничне майно, що залишили Польки і інші австрійські нащадки — Українцям.

У вагоні було холодно, але допомогли десять корон залізничному слюсарю, і нам пустили пару від паротягу та трохи нагріли.

В Станіславі, знову по протекції якогось з державних секретарів, що в дорозі попав внаш вагон, нас одвезли в місто на авто, заготовленому для С. Петлюри, що мав приїхати тоді же в справах військових.

Як тобі відомо, ми виїхали з Винниці разом з Ревуцьким. Але зі Жмеринки він поїхав на Одесу, а ми з М. Ю. до Галичини. Чи втримається він довго в Одесі — не знаю. Число, що як большевики наближуться до Одеси, то він ледве чи останеться там і напевно теж виїде за кордон.

Взагалі мушу сказати, що його виїзд із Винниці був трохи раптовий. Він навіть не встиг передати міністерство своїйму заступникові, п. Красному, представникові Фолькспартай.

Я, правда, розумію його почування, особливо після Проскурівської жахливої різни. Залишатися надалі виконувати обовязки міністра, хоча би не політично, а цілком урядово, після зміни цілого кабінету і переходу влади до антантофільських українських кол, після нашої партійної постанови про демісію, було неприємно.

Всеж жалко, що він навіть не встиг перевести остаточно закон про права жидівських громад, цей поважний наслідок його міністерської роботи. Закон цей пройшов вже через Раду Міністрів, але ще не підписаний Директорією. Таким чином, підписаний він буде вже Красним, так що жидівське суспільство напевно розгубить саму пам'ять про цю національну послугу міністра жидівських справ Ревуцького.

* * *

Тут досить інтенсивно б'є пульс політичного життя, як нека — столиця Західної Української Республіки; найшов тут також організацію нашої партії і взагалі гадаю, що можна буде працювати.

Всеж загальне вражіння у мене, що я помимо волі опинився за кордоном, серед чужих людей і обставин, словом, у мене відразу появилось почуття політичного емігранта.

Тут багато наших отаманів, що витрачають ті мільйони, які вони одержали на формування дивізій, загонів, полків і в загалі паперових українських

*) М. Ю. Шаповал, б. міністр земельних справ, укр. с.-р., з котрим я одночасно виїхав з Винниці 22. лютого 1919 р., після переходу влади до кабінету Остапенка і нашої демісії. Автор.

бойових частин, витрачають зо всією славянською широкістю натури, приводючи в жах скромних галицьких урядовців, що мають в своєму розпорядженні пару сот корон місячного утримання.

В місті багато військових — Галичан, і видно дуже „серьозний“ командант: його розпорядки та об'яви красуються в великій кількості на всіх мурах, на улицах провіряють, „легітимації“ військові патрулі, иноді роздягають з кого небудь верхню одіж або чоботи „військового зразку“ — попадає при цьому на оріхи головне Жидам — галицькі „хлопи“ перейняли деякі „культурні“ звичаї у польського „панів“ — пагадує трохи картини недавнього минулого на Україні: поводження отаманів і накази січовиків Коновальця в Київі.

Правда, без київського жаху, без стрілянини, без вбивств по ночам, або під час арешту. Цього нема, на те тут всеж пахне Європою, а в загальному, — картина піфронтних порядків в часи війни.

Але про Галичину далі, а наперед треба розібратися в подіях на Україні за останні два місяці, в яких я прийняв участь і які я зараз з великим сумом пригадую і аналізую.

Київ був занятий 14. грудня, але Директорія виїхала туди лише 19-го, а за цей час в Київі об'явив управління т. зв. осадних корпус січовиків Коновальця.

Директорія прибула в Київ з готовою декларацією, в якій об'являлась рішуча війна буржуазії, з одного боку, всім ворогам української державности, з другого боку.

Намір був — завести диктатуру українського селянства на трудовому принципі, щось в роді радянського, московського.

Настрої були теж „московські“: диктаторська повновласть, відповідні методи управління, відповідні жести і вирази.

При мені, який мав несчасть тимчасово керувати тоді міністерством праці, заявив Винниченко депутати центральної ради професійних союзів Києва, що прийшла протестувати проти дикунства січовиків, які ночним налетом знищили ціле діловодство, матеріали, архіви — словом наслідки роботи за цілий час революції — що, звичайно, це буде розслідовано, винні покарані, але влада буде боротися зо всіма своїми ворогами без жадної пощади до розстрілу включно, що налет цей напевно тому трапився, що січовики знали, що в помешкані ради працює комісія по скликанню ради робічких депутатів м. Києва. — Це заявив голова трудової влади, прихильних радянської — делегації київського робітництва, запідозреній в радяцьких симпатіях...

Цей намір диктаторськими методами встановити владу більшости — українського селянства зустрівся з самого початку з вже готовою диктатурою меншости — з фактичною владою київського гарнізону, корпусу Коновальця.

І ця оружна сила, військо січових стрільців, це національно освічене і вірне військо, яке природно мусіло лише бути на сторожі головних інтересів держави: захисту її самостійности від дійсних ворогів зовні і підтримки державного авторитету в середині, стреміла сама, а мимо иншої влади власними силами переводити державне управління в Київі. Теж саме робили на місця окремі частини, комісари і отамани без жадного впливу і контролю центру.

А Директорія, що в більшости своїй не мала а ні світогляду взагалі, а ні уміння розібратися в питаннях менту, а в своїй меншости рішуче поборювала один другого, вся в цілому була безсила, бо не мала за собою організованої громадської опінії, організованих сил народу, не мала за собою також і війська.

Селянство, що лавою піднялось по заклик Директорії проти Гетьмана і Німців, находилось ще лише в початку процесу національної консолідації, а тому досягши соціальної мети повстання — повернення землі, що пани заграбували за часи гетьмана — відразу позбавилось в своїй більшости, інтересу до дальнішого перебування у війську — і пішло по хатах.

Залишились — січовики, ця національна гвардія, яка мала свою ідею — захищення національної самостійности — незалежно від инших чинників держави, навіть і проти них і які були автономним, самочинним і до відомої степені, як Галичане, чужеродним тілом на Наддніпрянській Україні.

Це краще військо, якого один зовнішній вигляд викликав здивовання і повагу, на ділі виявило свою політичну незрілість, і замість того, щоб пропонувати свої послуги суверенній нації — поставило самих себе над нацією, числило можливим нав'язувати їй свою волю, готове було розігнати конгрес трудового народу, коли би він пішов не згідно їх розумінню національних завдань України.

Вони виявили цілковите нерозуміння складних обставин на Україні і особливо в Києві, в цьому Вавилонові протилежних класових і національних взаємовідносин, нерозуміння обставин соціальної революції і до всього підходили з одною до утрированості елементарною міркою: шкідливість чи користь явища для державної самостійності в зазначений мент.

І вирішили, що центральна рада професійних спілок, що об'єднує ціле київське робітництво — шкідливе явище, а тому двічі являлись туди вночі і, як звичайні розбишаки, знищували все діловодство, меблю, улаштувавши від того на улиці ауто-да-фе.

І вже знаючи, що Директорія обурена тим актом, що міністр праці обіцяв розслідування злочину, а Винниченко — покарання винних, що тій професійній раді обіцяно вже вишкодження в сумі коло мільона карбованців — повторюють знову свій ночний набіг, в отверту супереч намірам своєї верховної влади.

Во ім'я своєї, стрілецької ідеї, свого розуміння державних інтересів.

І во ім'я того же розстрілювались робітники, запідозрені в большевизмі, працювала „чрезвычайка“ з участю агентів бувшої охоранки і її методами, і в Яру під Київом ішла розправа, а в'язниці переповнялись з дня на день. Ще більш, арештованих по дорозі до в'язниці розстрілювали за „намір тікати“, не доводячи діла навіть до розсліду.

І коли так поводитись дисципліновані частини, то що вже мали робити всі ті „коші“ і „загони“, що тікали з фронту від большевиків в Київ і тут працювали так, що навіть міністрам не зовсім безпечно було пізно вночі повертатися з засідань.

Ці рештки великої повстанської народної армії, ці отамани і отаманчики, старшинство, в частині перебігле від гетьмана, в значній частині — російське і реакційне і при них невеликий фактично склад козаків, але з елементам цілком непевних з точки погляду ладу і порядку, людей, що зробили з війни свою професію, що розуміли під нею і грабунок населення і жидівські погроми.

А коли наші талановиті генерали почали переводити народну повстанську армію на найомну, встановили тисячні оклади для козаків, то батьки просто відкликали своїх синів до дому, бо казали вони: „влада, що платить тисячі козакам на фронті, продалась буржуазії“ (большевики уміло агітували!)

Ідея „диктатури трудового народу“ лише проголошувалась, а фактично на місяць вся влада була у комісарів і отаманів, бо і „радянських“ установ не заводили, а навпаки люто поборювали, яко прояви большевизму, а ці комісари і отамани в більшості були попередні гетьманські чи царські службовці, які добре знали, як їм знищити остаточно саму пам'ять про українську державність, . . .

А коли попадались серед них Українці, то виявлялась загальна хіба української народної інтелігенції — політичний аналіфбетизм її, відсутність жадної освіти, нездібність адміністративна, поруч з енергією і темпераментом держиморди.

„Діяльність“ цього війська і адміністрації, особливо командантів по містах, швидко дала відповідні результати.

Почали поступати вістки про погроми: Овруч, Бердичів, Житомир були першими жертвами роскладу армії, її відступу перед большевиками, провокаційної роботи російської офіцерії, злочинного розуміння національного інтересу з боку української отаманщини і повного безсилля центральної влади — Директорії.

Безсилля, яке ні Винниченко ні Петлюра не хотіли признавати, або ще не бачили, як слід, а тому свою власну фактично вже наступавшу нездібність керувати подіями, свою підлеглість тим подіям, та окремим військовим і національно-анархичним елементам, як січовики, з одного боку і п. п. Ковенко і Лу-

ценко з другого, що виявилась вповні в хаосі того часу взагалі, а в жидівських погромах з'окрема — цим явищам вони готові були шукати оправдання.

говорили жидівським делегаціям, що приходили протестувати проти погромів і шукати засобів їх припинення у вищій державній владі — говорили про жидівських большевиків, що викликають обурення національного війська, про жидівсько-большевицьку агітацію і т. д. і навіть відозву випустили з приводу погромів, в котрій закликали Жидів в досить суворій формі, не підтримувати большевиків . . .

Ніби можливі в правній державі, по яким би то не було мотивах, сам о с у д и юрби чи військових частин, над злочинцями, — ще гірше, над цілою нацією, до якої нібито ці злочинці належать.

Жидівське населення віднеслось до тої відозви і тих заяв, як до актів, о п р а в д у ю ч и х погроми. . .

Це був великий удар по ідеї українсько-жидівського контакту, на яку покладалось стільки надій в цей час.

* * *

Осередком влади мала бути Директорія, не лише влади верхньої, репрезентуючої державу і санкціонуючої закони, а осереджуючої в собі і якості верхньої влади, і влади законодавчої, і влади виконавчої.

Тому Рада Міністрів на чолі з прем'єром В. Чеховським, виконувала весь час київського періоду обов'язки органу цілком підлеглого, несамостійного, без власної програми, без власного напрямку.

Деклярація, що була в головному випрацьована ще в Винниці і уявляла собою якийсь сурогат радянства, якийсь національний большевизм, була оголошена в засіданні Ради Міністрів нового складу, точніше — була з а с л у х а н а на цьому засіданні, як колись за часів царату „височайші“ рескрипти. Це не була програма, на підставі котрої прем'єр-міністр підбирає однодушний і відповідальний кабінет, а програма, в супереч котрій, як показала швидко дійсність, мали окремі міністри виконувати распорядження окремих членів Директорії.

Ціла Рада склалась цілком випадково шляхом делегації від партій. Делегували партії: соціал-демократів, соціалістів-революціонерів і „соціалістів“-самостійників. Числилось, що делегують міністрів ті партії, що робили повстання проти гетьмана.

Делеговані були в більшості далеко не кращі сили партії, бо рідко хто з більш видатних членів партій згожувався підти в установу, що мала виконувати щось по чужій указці і по чужій програмі.

Навіть переговори про тих чи інших осіб, велись не прем'єром Чеховським, а М. Шаковалом, головою Націон. Союзу. Хоч самий союз був в опозиції і до програми Директорії і до її самої

Особистим с к л а д о м міністрів Директорія навіть не цікавилась, остільки вона надавала мали значіння цій інституції.

Так, коли на засіданні, на якому оголошена була декларация, явився новий міністр внутрішніх (!) справ, то Голова Директорії Винниченко запитав когось з своїх сусідів: „а хто цей пан?“

Не дивно, що Рада Міністрів двічі постановляла про скасування „верхньої слідчої комісії“, на чолі якої стояв Ковенко, інституції, де панували виключно хабарництво, провокація, грабїж, шантаж і злодійство, а вона продовжувала свою „корисну“ (для ковенковської банди) працю, бо так хотів член Директорії А.

Не дивно, що міністер закордонних справ і прем'єр Чеховський довідався про об'яву війни Світської Росії — з газет.

Не дивно, що міністер народного господарства Остапенко довідався про плян націоналізації цукрової промисловости — теж з повідомлень газет, які сповіщали, що ніби та націоналізація вже постановлена Директорією.

Не дивно, що коли міністер Остапенко поїхав в Одесу для переговорів з Французами, Рада Міністрів нічого не знала про зміст даних йому повноважень, тоді коли послугою невідомих злочинців ті самі повноваження стали відомі Французам в Одесі в день їх підписи в палаці Директорії. . .

Не дивно, що окремі міністри, що випадково користувались впливом, переводили, без відповідних законів чи постанов Ради Міністрів, такі міри, як секвестр сейфів приватних осіб в банках, чи золотих і срібних річей в крамницях.

Не дивно, що інші менш впливові міністри, як наприклад міністер жидівських справ, ніяк не міг добитися реквізиції помешкання для свого міністерства і в решті решт мусів наняти скілка номерів в отелі.

Не дивно, що п. Ковенко погрожуєчим тоном рекомендував деякім міністрам не виступати проти нього у Раді Міністрів, бо „у нього і в Раді є своя конгррозвідка“...

В ті страшні часи панування організованої солдатески і безглуздої отаманщини, наближення московських большевиків і українських повстанчих проти-директоріанських частин при одноразовім роскладі і деморалізації урядових військових частин, проголошення радянської трудової системи і боротьби з буржуазією і чоборення всяких спроб організувати робітничі ради на містах і розгону навіть селянських з'їздів (на Лівобережжі), в цей час відсутности регульованої з центру влади панування самочинних комісарів і командантів і почавшихся погромів жидівських міст і містечок — в цей час — це був початок січня — зроблена була спроба порозуміння зо всіма соціалістичними колами Київа, була скликана, здається по ініціативі В. Чеховського, велика політична нарада.

Багато говорили на цій нараді представники влади — Винниченко і Чеховській, майже зовсім мовчали — представники большевиків.

Промови перших виявили повне безсилля влади опанувати складну ситуацію, мовчання других — свідчило про уперту упевненість їх в перемозі червоної армії.

Бо про що говорила, наприклад, заява Винниченка, що коли Директорія не буде підтримана, то прийде на Україну антантська реакція... що вже висадила в Румунії двіста тисяч війська, озброєнних танками і „фіолетовими проміннями“, які осліплюють всіх і вся... (пригадаючи цію заяву, Микита Юхимович називає жартуючи ті проміння — „фіолетовими жирафами“).

Чи його попитка оправдати дикунство січовиків в помешканні професійних союзів їх нерозумінням наших обставин, бо вони Галичане і фанатичні Українці.

Варт при цьому пригадати дуже характерне для „державного обсягу розуміння“ менту декого з „верховної влади“, як член Директорії М., ірощаючись з Остапенкиєм перед від'їздом його до Одеси, говорив йому: привезіть нам хоча би парочку таночків, парочку...

Ніби скілько танків могли спасти становище...

Всі інші представники партій на нараді задовольнились критикою влади — і ті, що по національним мотивам мусіли підтримувати владу, хоч вже не вірили в успіх — соціалісти українські, і ті, що їх не могла задовольнити Директорія, тому що вона українська національна влада — раз: і відмовилась від демократичних гасел — два — це руські соціал-демократи і соціалісти-революціонери, і, нарешті, ті, що вже готові були перескочити від демократії до радянства, що вже піддавалися хвиловим настроям своїх мас і готувалась до орієнтації на переможця — це була більшість жидівських соціалістів на чолі з Рафесом.

І лише один Ревуцький, представник „Поалей-Ціон“, мав мужність заявити, що незалежно від заслуженої критики, незалежно від прикрих обставин, обов'язкам соціалістичних партій на Україні є стати на шлях історичних завдань пролетаріату, орієнтуватись не на переможця моменту — большевиків і не на безвозвратне мінуле — єдину Росію Керенського, а на неминуюче відродження українського народу. А тому, кликав він, іти до влади всім соціалістам, всіх партій, і творити державу такою, якою вона повинна бути, а не як вона, дякуючи випадково склавшійся ситуації, зараз виглядає.

На жаль, цього не сталося. Ціла демократія неукраїнська тоді залишилася о бік від української влади. А остання продовжала котитися в прірву тим же шляхом, в тому же безсиллі справитися з залізними обставинами.

Правда, Ревуцький пішов в міністра. І я, як ти знаєш, не відмовився від праці. Більш того, я категорично одклонив тоді пропозицію поїхати в складі дипломатичної місії в Париж, числючи, що зараз не мент тікати за кордон, як

це робило багато українських інтелігентів, а треба спасати на Україні, що можно, що вдасться.

Але це була і з боку партії „Поалей-Ціон“ і з нашого боку особисто для того менту безрезультатна жертва.

Все котилось під гору, погроми йшли своїм страшним шляхом, і коли ми обидва потім у Винниці подалися до демісії, не маючи змоги більш відповідати за те, що іменем Республіки робилося, то це пройшло майже непримітно: ніби випадково одкотилося два каміні від цілої лави, що з гуркотом швидко котилася від гору.

Котились — з Київа до Винниці, а відала до Проскурова, Камянця і далі за Збруч.

* * *

Тут в Станиславові ще нема ніяких відомостей про те, що робиться в окупованій частині України.

Але я певен, що жидівські соціалісти зараз вже без жадного удержу кинуться в обійми большевиків, особливо після жахливої Проскурівської і Фільштінської різні.

По перше, большевики з'уміють використати для своєї політики ці погроми особливо тому, що зроблені вони командантом Проскурова (зовуть його Само-сенко), зроблені ніби для подавлення большевицького „повстання“, а друге, з боку української влади, ні військової, ні цивільної, дійсно нічого не зроблено ні для припинення погромів, ні для покарання погромщиків.

Ти уявляєш собі, яка це для мене страшна сторінка. Як все валиться з рук. Невжеж дійсно шлях до волі одного народу мусить підти по крові й кістках другого?

Я пригадую мимоволі всі стани двохрічної роботи моєї і одних моїх товаришів, що поділяли моє відношення до українського національного руху; пригадую ту боротьбу з недовірям Українців до нас і байдужістю жидівських кол до них; пригадую, як близько ми нібито вже були до значних успіхів в мент вступу Директорії в Київ, коли і сіоністи і жидівські об'єднані соціалісти уперто добивалися у Директорії портфеля жидівського міністра, перші — не чіслючись з декларативним большевизмом Директорії, другі — не уважаючи на свої радянські симпатії — і потім така страшна прірва між двома народами, погроми без кінця, взаємні обвинувачення, ворожнеча і полярні орієнтації — жидівських соціалістів і навіть, пасивно, правда, сіоністів на руських большевиків, української національної демократії — на Антанту.

Цікаві речі я знав недавно про те, яким чином зробився Рафес, цей зовсім ще недавно поміркований меньшевик, а при першій навалі большевиків в січня 1918 р. упертий антибольшевик — комуністом.

До Директорії він відразу поставився неприхильно, і для цієї партійної людини раг екселепсе характерна його заява: з Директорією прибули Ревуцький і Гольдгельман, „Поалей-Ціон“, значить „Бунд“ буде в опозиції (мимоволі пригадую, як він безсоромно боровся проти допущення представництва „Поалей-Ціон“ в Центральну Раду в кінці червня 1917 р.).

А зробився він комуністом „за п'ять хвилин“. На засіданні Трудового Конгресу до нього якось звернувся наш товариш Д. (член конгресу) і запитав, як він, Рафес, орієнтується в сучасному становищу. Рафес відповів: а це залежатиме від того, як це вийде у мене в час моєї промови зараз: або українська, або радянська влада; як вийде, так і з'орієнтується.

Вийшло — радянська влада.

І я певен, що большевики використовують ці радянські і антиукраїнські настрої частини жидівського пролетаріату скільки можна; вони більш реальні політики, ніж Українці, і з'уміють розрахувати досить швидко, яке значіння мають Жиди в містах і міста для державного апарату.

А жидівські безробітні інтелігенти, що зголодалися за „владою“, бо завше історично були віддалені від державного механізму, а влада Керенського чи українська теж не дуже їх баловала, почнуть хапати комісарські посади, не з'уміють затримати необхідний такт в міжнаціональних відносинах, моментально

викличуть ворожнечу і антисемітизм, готуючи тим при зміні влади нові гекатомби жертв, нові погроми.

А хто при большевицькому режиму дозволить собі наперекір цьому поставити іншу політику, інші шляхи для жидівського соціалізму, коли всі залякані терором чрезвичайок, коли ніяка опозиція не сміє себе виявити, і в тої же час чудовий пропагандістський апарат большевиків буде росповсюжувати, змішуючи зручно правду з брехней, так як тільки вони це уміють, страшні вісті про погроми, які робить відступаюча українська армія, при її жорстокості, використовуючи таким чином жидівську кров на користь собі, на шкоду своїм ворогам.

На цьому закінчую моє оповідання про те, що діялось в Києві. У початку лютого ми приїхали до Винниці, і скоро я подався до демісії.. Політичні причини демісії тобі відомі. Вони зазначені в резолюції, яку прийняв наш Головний партійний Комітет, в складі чотирьох його членів, що виїхали з Києва разом з Правительством.*)

Чому ми виїхали з Києва, чому ми евакувались разом з українською владою, запитаєш ти напевно. Тому, що як би ми залишились в Києві, себто, виявили би тим готовність працювати з большевиками, національна політика котрих ішла в супереч всьому тому, чому ми служили до того часу, що визнавали за добре і потрібне, то це зробило би на всі українські національні кола вражіння зради, сумне вражіння якоїсь дивної консолідації всієї жидівської демократії в анти-українській акції.

Така наша поведінка була би в глибокому протиріччі до інтересів жидівського народу; ми цього зробити не сміли.

А крім того і особисто було просто прикро не поїхати з ними, яєсь внутрішнє почуття протестувало проти цього: були з Українцями підчас перемоги, не можна було тепер нам подобатися тим шурам, що першими втікають з тонучого корабля.

Хоч багато, навіть загато широко-українських шурів не так ставились до тої справи...

м. Станиславів, березень 1919 р.

Сердешно вітаю, твій С.

*) Я числяю за корисне привести тут ту резолюцію повністю, бо вона добре виявляє окрему, як відносно українських, так жидівських соціалістичних партій, особливу позицію „Поалей-Ціон“ до завдань української національної політики. Резолюція ця в свій час була передана на руки Винниченка і надрукована у „Робітничій газеті“ 11-го лютого 1919 р. у Винниці.

„Беручи на увагу:

1) що Українська Народня Республіка при сучасному військовому і політичному становищу не може уникнути від згоди з одною з сил, які посовують ся на Україну;

2) що згода з імперіалістичною Антантою, котра повсюди стоїть на сторожі інтересів пануючих класів, яка оголошує в світовому масштабі війну соціалізму і яка повторює досвід Священного Союзу проти трудових мас, обов'язково приведе до утворення реакційного курсу на Україні і позбуття національних і соціальних завоювань революції;

3) що згода і наступ з Антантою проти большевиків, рівнозначні закликанню чужоземців проти частини свого ж населення, підніме проти Директорії народні маси, котрі ще до цього часу її підтримували і надовго скомпромітує саму ідею української державности — Головний Комітет Єврейської Соціал-демократичної Партії (Поалей-Ціон) попереджує Директорію від союзу з Антантою і пропонує рішучий вступ на шлях згоди з большевиками. Головний Комітет лічить необхідним прийняти пропозицію Совнаркома відносно посередництва на українському фронті, будучи певним, що з'єднанням зусиллям всіх соціалістичних сил, які стоять на ґрунті повного національного самовизначення, удасться і в рамках совітської влади відстояти незалежність України і відбити всі спроби до русифікації її народів.

З огляду на рішення партійної конференції Головний Комітет заявляє, що вступ Директорії до союзу з Антантою проти большевиків заставить його надалі відмовитися від піддержки її.“ — С. Г.

Додаток I.

Постанова Директорії Української Народньої Республіки.
(Вістник Державних Законів, вип. 5, ч. 73.)

Директорія Української Народньої Республіки постановила:

1. Відновити чинність закону Центральної Ради від 9. січня 1918 року про національно-персональну автономію.
 2. Тимчасово, до відновлення відповідних Міністерств, заснувати при Директорії Відділ по справах національних меншостей.
 3. Тимчасово виконання обов'язків завідуючого цим відділом доручити завідуючому Відділом праці, бувшому члену Центральної Ради, депутату Єврейського Національного Зібрання Соломону Гольдельману.
- Голова Директорії В. Винниченко. Члени: А. Макаренко, Андрієвський, Ф. Швець, Петлюра. м. Вінниця, 10. грудня 1918 року.

Додаток II.

(Вістник Державних Законів, вип. 5, ч. 70.)

Іменем Української Народньої Республіки.

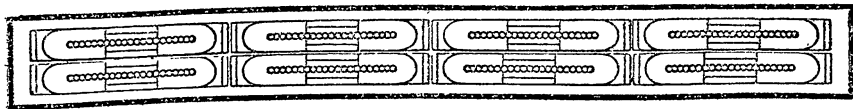
Затверджуємо: Голова Директорії В. Винниченко. Члени: Андрієвський, А. Макаренко, Петлюра. Член Секретарь Ф. Швець. 24. січня 1919 р. Київ. Посвідчую В. о. Державного Секретаря Михайло Корчинський.

Ухвалений Радою Народніх Міністрів

Закон про відновлення національно-персональної автономії.

Закон бувшого гетьманського уряду, від 9-го липня 1918 року „про відміну закону 9-го січня 1918 року про національно-персональну автономію й про скасування національних Міністерств“ (Держ. Вістник 1918 р., ч. 23) скасувати. Голова Ради Народніх Міністрів В. Чеховський. Державний Секретар М. Корчинський.

ЛИСТ ЧЕТВЕРТИЙ.

УКРАЇНСЬКО-ЖИДІВСЬКІ ВІДНОСИНИ У ГАЛИЧИНІ.

Мій друже!

Вже майже місяць пройшов, як я з okazjiю надіслав тобі великого листа. За цей час, як тут передавали, Винницю встигли заняті большевики, — також Гроскурів і Кам'янець.

Так, що лист той попаде або до тебе, або до большевиків. В цьому ост. випадку він остаточно закріпить за мною на Україні славу „контр-революціонера“.

Це тоді, коли ми тут з М. Ю. весь час жалкуємо, що не залишилися на Україні. Чомусь нам тут здається, що й під большевицькою владою наша праця могла бути корисна для тих, яких ми хочемо представляти, і для того, чого ми хочемо досягти.

Можливо, що ми тут здорово помиляємося. Практичного значіння це власне не має. Бо М. Ю., після невдалого експерименту редагування опозиційної до місцевого правительства газети, посидів трохи у „національній“ в'язниці і му-силь вийхати за кордон.

А я напевно не поїду туди. Хоч Ревуцький, який разом з Шановалом, Грушевським і групою кооператорів, іде до Праги, дуже й мене заохочує ххати з ними.

Але мене тягне на схід, до дому, до своїх. Що я маю робити у тій Празі? Коли я тут у Галичині почуваю себе емігрантом, хоч працюю в партії, мав вже пару публичних відчитів і т. д., то що буде вже далі, за кордоном?

Ні, я поїду на схід при першій можливості, як тільки відкриється там можливість вільної політичної праці.

Тут поширені чутки про новий соціалістичний кабінет, який ніби то завдав у Рівному. Одноразово запевняють, що українські війська наближуються до Києва.

Коли одержу більш певні і точні відомости, вирішу, що маю робити.

В кожному разі безпосередньо до большевиків я не поїду, поки я не буду гарантований, що не буду примушений кривити душею і признавати за добре те, що завше числив за зле.

Як не кепсько почувати себе політичним емігрантом, як не впливає при-миряюче з большевизмом це почуття на мене та й на інших, всеж не можу перекопати себе в тому, що панування чужої, хоч і соціалістичної, влади на Україні може привести до чого небудь путнього, чи що диктатура скількох від-сотків російського робітництва доведе нас до соціалізму.

Видко я дійсно уродився „контрреволюціонером“!

Отже, можливо, що через яких небудь пару тижнів я напишу тобі з Рів-ного, а може пізніше дістанусь і до Винниці. Помр'яти не забороняється. А поки що сумно було Пасху справляти тут далеко від близьких, серед чужих. Ще щастя, що саме на перші дні нашої Пасхи тут відбувались концерти Української Капелі Кошиця. Вражіння навіть у мене, людини далекої від розу-міння музики і зовсім незнайомої з українською пісню, незабутнє. Для кожного націоналіста, незалежно від народности, слухати ці українські співи ве-лика втіха.

... Але треба тобі написати більш докладно про місцеве життя, згідно моїй обцяні в попередньому листі. Отже почну з українсько-жидівських відносин.

Тут ці відносини не зовсім такі, як на Великій Україні.

Тут вже щось зроблено в бік зближення національної політики і тих і других ще за часи перших загальних виборів до австрійського рейхсрату.

Антиукраїнська політика Поляків з одного боку, і їх антисемітська робота з другого, мимоволі зближує національні елементи Українців і Жидів, головне — кола народні, демократичні. Кола буржуазні та поміщичі серед Жидів, (останніх тут досить значний відсоток) навпаки заховали до цього часу свою польську, а не жидівську, але ці кола, разом з тим належать до ассимиляційних верств жидівства, вплив яких з розвитком національного, сіоністичного і соціалістичного руху все зменшується.

Цікаво, що з переходом влади в Галичині, після перевороту в листопаді, до Українців, ці жидівські кола почали зовні ніби пристосовуватися до нових обставин, почали зовні „націоналізуватися“, але фактично вони продовжують вести свою польську лінію і це під їх впливом жидівська національна рада заняла таку невизначну позицію що до українсько-польської війни, оголосивши нейтралітет жидівської людности Галичини в цій війні.

Українська Національна Рада, проголошуючи себе державним керовником Галичини, одноразово урочисто визнала національні права жидівського населення Галичини і запропонувала йому прийняти участь в Національній Раді у відповідній кількості.

Це був виключний в історії австрійсько-галицького жидівства момент, коли щирою політикою до української більшости можно було досягти повної національно-персональної автономії для жидівської меншости.

Хто знайомий хоч трохи зі становищем Жидів яко нації у старій Австрії, особливо у Галичині під орудою Поляків; хто пригадує, як там визнавалися цілих десять націй і навіть на паперових грошах друкувалась назва кредиток на десяти мовах, але крім одної — жидівської; хто пригадує недавнє минуле, коли в Галичині Поляки зараховували Жидів до себе, Німці в Буковині до себе, а Чехи в Богемії кликали їх до себе; хто пригадує, як заборонялось тим Жидам — Жидампі себе числити; хто пригадує, скільки мук і бііок витримали жидівські студенти львівського університету за намір реєструватися як Жиди, чи там заявляти рідною мовою — жидівську, чи як поводитись влада з жидівськими народними масами в часи переписів населення, коли їх з примусу записували чи то до Поляків (за що на них обурювалися Українці), чи до Німців (за що їх ненавиділи Чехи) — той зрозуміє принципову важність цієї постанови Національної Української Ради Галичини. Той теж зрозуміє те вражіння, яке мало зробити оголошення жидівського нейтралітету в війні за національне визволення, що була після тої постанови Української Нац. Ради, власне також боротьбою за національні права жидівської нації в Галичині.

Це було першим проломом між двома народами, який був зроблений в самому початку доби самостійного національно-державного життя українського народу на Галичині. Той пролом не відповідав ані настроєві, ані інтересам жидівських народних мас, був зроблений організацією, що не базувалась на виявленій волі народній і під впливом ассимиляторських польськофільських кол, кол буржуазних і інтелігентських, що зуміли затримати провід жидівської політики в своїх руках після розвалу старої Австрії і відступу польської шляхти.

Так саме, як українська національна інтелігенція в Галичині: бувши після до рейхсрату і галицького сойму, адвокати і попи, не можуть звільнитися до цього часу від почуття поваги і страху поневолених до бувших панів, хоч обставини рішуче змінилися, і недавні раби стали панами самим собі, на власній землі, так само, а може ще в більшій мірі, заховають жидівські громадські діячі тут почуття остраху повернення Поляків, поваги до цих людей, що століттями тримали місцеву людність під своєю панською волею, почуття непевности в тревалості української влади, що, знову, базується на нерішучій і не досить упевненій позиції самої української влади відносно Польщі, відносно Антанти, відносно боротьби за Львів та ин.

Як завше, народні верстви реагували на нові обставини більш щиро, ніж політики, і обява нейтральности жидівського населення, цебто, позбавлення обов'язку йти з примусу до війська, не найшла відповідного відгуку. Навпаки,

до війська цілком добровільно пішло багато старшин і козаків — Жидів бувшої австрійської служби.

Для мене, звикшого до більшої байдужности Жидів до української справи на Великій Україні, було цілком щось нове і несподіванне, хоч і надвичайно приємне, коли я zobачив в робітничій ідальні нашої партії у Станиславові десятки вояків-Жидів місцевого гарнізону, що з'явилися на пасхальну вечерю. Ще більше було їх в ці дні свята у місті, відпущених з касарень і фронту до дому і родин.

На жаль, ці жертви наших вояків ділу українського відродження менш помітні для широких кол суспільства і навіть для урядових чинників, ніж прокляття музання відповідальними жидівськими колами відмови у співучасті в боротьбі з історичним, страшним і ненависним для цілого українського народу, без ріжниць кляс і думок, ворогом.

Тому шкідливі наслідки об'яви нейтралітету майже не піддаються обрахункові.

Вони замітні в усіх сферах життя, при всіх стосунках Українців з Жидами. вони виявляються в можливости обгрунтувати антисемітську агітацію серед вояків; вони спричинилися поруч з іншими обставинами (вплив наддніпрянських частин) до деяких ексцесів і грабунків, які тут бучно зовуть погромами (Тернопіль, напр.), але які — дрібниця в порівнянні з наддніпрянським чи польським погромним масштабом.

Навіть державна влада поставила себе не так уважно до інтересів жидівського населення, а в своїй господарчій політиці навіть негативно, що напевне не було би, як би з жидівського боку поведена була політика одностайности боротьби цілого населення проти спільного національного ворога, яким безперечно була і є польська шляхта для Українців і Жидів.

Адміністративна практика української влади заховала відносно Жидів польські звичаї: трактує Жидів инакше і гірше, ніж інших громадян.

Господарка державна, особливо в області харчової політики й торгу, стала на шлях своєрідної націоналізації, шкідливої, правда, не лише для Жидів, а й для цілої держави, як це завше буває при політиці штучного усунення природного господарчого чинника. А в торгу в Галичині жидівський купець і посередник є поки що (й ще довго буде!) — природним економічним чинником. В Галичині нема інших елементів, що могли би з користю для народної господарки заступити Жидів. А тому тутешня казенна своєрідна націоналізація, яку тут жартуючи звуть: „Хведька гандлює“, — приймає дійсно комічні форми.

Галичане мають в торгівлі дуже мало досвіду, особливо в торгівлі з закордоном, а проте „правительство“ „принціпово“ продає нафту і закупляє закордонні речі „власними“ заходами, поминаючи жидівських посередників. А по за тим „власним національним гандлем“ природно знову стоять Жиди, бо просто без них технічно „свої“ не знають, як ту операцію переводити. Державі ця „націоналізація“ (не большевицька!...) обходиться в грубий гріш. Бо мають заробити не тільки Жиди, а ще „власні сили“ і т. ч. утворюється подвійне посередництво.

До цього більш великі купці Жиди пристосувались цілком. Кожний з них має „свого“ попа, або посла (член Національної Ради), або команданта чи комісара, словом, — людину, що має певний вплив і може одержати дозвіл на вивіз вагону свічок чи нафти, чи може привезти цукор з України, або з Відня і Праги потрібні для армії речі. Відповідний дозвіл одержує цей підставний „гой“, а дальшу операцію переводить жидівській підприємець. Робить Хведька з „половини“. Але дрібним крамарям і посередникам ця система вилазить боком, бо вони не мають змоги заарендувати для свого маленького гандлю такого впливового „Хведьку“ і мусять обмежитись дрібною спекуляцією, користуючись масовою корупцією урядового апарату.

Ця корупція, яка деморалізує остаточно українську інтелігенцію, має джерелом низьку службову платню при великій дорожнечі життя, потім — яонизившуся загальну моральну міць людности підчас війни, пануючу тут австрійську систему перепусток і намальовану вище господарчу політику. Ані проїхати за пару кільметрів куди-небудь, ані перевезти щось без перепуски не можна. А без хабару перепуски не одержує ніхто, а особливо Жиди. А що тут робиться з закордонними лашпортами, то це щось вже жахливе: найдрібніша урядов-

ка, що має занести паспорт в реєстр, вимагає 200—300 корон, — і платять. Плачуть, а дають. А чим вище ранг урядовий, тим дорожче. Без паспорта не поїдеш за кордон, не будеш мати чим торгувати, а значить: заробляти. В країні ніяких товарів нема, виробництво стоїть, лише привозним і гандлюють.

В цілому, загалом кажучи, жидівське населення страшно бідне. Таких го-лодних і обідраних масово людей у нас там не зустрінеш, навіть після погромів.

З'ясовується це бідністю Галичини в порівнянні з Великою Україною і тут і у нас жидівській посередник крамарь чи ремісник живе від контакту з селянином. Але селяне тут нещасніший народ. Панська система визиску до-вела його до жахливого стану; а що не зробив пан, доконала війна і російське „христолобиве воїнство“.

Тому наш наддніпрянський містечковий Жид, навіть після погрому і гра-бунку швидко оправляється, бо не зруйноване підставове джерело його життя — добробут селянства. Тут селянин не може годувати таку орду посередників, яких в жидівському населенні значна більшість. Знову, у нас значно більший відсоток продуктивних елементів — ремісників і робітників, а тут серед Жидів неймовірна кількість живе, що зветься з повітря, або як тут кажуть, від буб-личного торгу.

Дійсно, білого хліба тут не зобачиш, а на вулицях сотки дітей і дорослих, обідраних, голодних і брудних, з кошиками білих бубликів голосно і з сумнівним успіхом пропонують свій „товар“.

Як би не „національна економіка“, яку я описав вже вище, а головне, як би не повна майже відрізаність Галичини від цілого світу (і тут виявляється блокада центральних держав, Росії й України з боку Антанти), як би не повне безтовар'я, всеж деяка частина мійського населення заробляла би, а при сучасних умовах залишається продаж бубликів та спекуляція кольоровими папер-чиками, т. зв. грішми на „біржі“: коронами, гривнями, карбованцями, царськими і т. д., а 40% (!) жидівського населення одержує філантропійну допомогу...

Звичайно, що ця спекуляція, при відрізаності від закордонного фінан-сово-біржевого ринку, подібна каруселі; фактична користь учасників цієї каруселі під великим сумнівом, а шкода для грошового обігу без жадного сумніву.

Лише дає ця „жидівська професія“ зайву підставу антисемітській агітації тим, що не вміють власними силами стан державних фінансів і справу валюти полагодити, чи тим, що завше готові в мутній воді рибки половити.

Ти розумієш, що ні я, ні Ревуцький, попавши сюди, не могли залишитися байдужими до цих взаємовідносин.

В Галичині немає господарчих підстав для жидівсько-української ворож-нечі. Не було до останніх часів також підстав політичних. Навпаки, був спіль-ний ворожий польський фронт, себто, підстава для політичної жидівсько-україн-ської кооперації.

Таким чином, як би тут можна було привести до перегляду дотеперішньої політики, то від цього треба було би сподіватися радикальних змін в цілому, за-раз такому невідрадному становищі жидівських мас.

Коли у нас, на Наддніпрянщині, гостро відчувається потреба оздоровлення нашої жидівської економіки, потреба продуктивізації зайвої кількості наших крамарів, посередників і безробітних „повітрових“ людей, то ще в більшій сте-пені воно вимагається галицькою дійсністю, де ці всі люде вже докотились до стадії повної руйни і мусять бути засмотрені повністю чи частинно філантро-пійною допомогою.

Цій біді можуть допомогти лише заходи державної політики. Ні філян-тропія, звичайно, ані приватна ініціатива тут багато не зроблять. Лише широко задумані і в великому масштабі переведені заходи відповідних національно-дер-жавних інституцій, якими по законах наддніпрянських являються автономні жидів-ські громади і жидівське міністерство, — в справі регулювання еміграції, кооперативного об'єднання окремих господарчих чинників, допомоги колоніза-ції економічно зайвих елементів і безробітної бідноти.

Але зараз не можна навіть приступити до підготовчої роботи в цих галу-зях, поки не досягнена головна передумова: контакт українсько-жидівський

в державній роботі і закладення перших підстав державно-автономних інституцій жидівської народності в Західній Україні.

Що Україні охоче підуть назустріч, в цьому у нас не було сумніву. По перше, вони високо цінять відношення до них жидівства, особливо західно-європейського, навіть переоцінюють його вплив на політику Антанти, вдруге, співпраця здібної жидівської інтелігенції була би для них безумовно дуже корисна.

Тому ми рахували потрібним звернути увагу жидівських кол на необхідність переорієнтації їх позицій.

Для нас було ясно, що безпосередньо вплинути на тих, які викликали помилку чи злочин нейтралітету, нам не вдасться, особливо, оскільки ми обидва належимо до соціалістичного крила жидівської демократії, тим колам ворожого і чужого.

Взагалі не можна було сподіватися добровільної зміни політики буржуазних і почати асиміляторських кол, поки ситуація в польсько-українській війні перебувала в стані невизначеності.

Отже треба було звернутися до груп народних. І ми почали з власних наших товаришів, в переконанні, що таким чином примусимо також і „Бунд“ до заняття виразного опозиційного становища відносно „Східно-галицької жидівської національної ради“ — офіційного органу Жидів Західної України.

Ми зустрінули серед тутешніх соціалістів і демократичних елементів цілком сприячу атмосферу. Серед наших товаришів найшлись навіть такі, які в час листопадового перевороту робили спроби організації жидівських військових частин для боротьби на боці Українців.

Вже 23 березня „Західно-Українській Секретаріат Жидівської Соціал-Демократичної Робітничої Партії „Поалей-Ціон“ оголосив відповідну декларацію, де заявлялось, що Секретаріат стоїть на ґрунті „вільної, незалежної, соборної Української Народньої Республіки і буде підтримувати всі спроби її відбудови, закріплення і досягнення її самостійності в етнографічних кордонах“.

Це був одвертий розрив з позицією нейтралітету жидівської Ради.

„Бунд“ скоро після того оголосив в тому ж дусі відповідну заяву на селянсько-робітничому з'їзді, що відбувався тут незабаром.

В цей самий час приступила чергова сесія Української Національної Ради до обговорювання проекту виборчого закону до Союму і жидівське населення стояло перед небезпекою обмеження його політичних прав, яко логічного висновку відмови від виконання першого громадянського обов'язку — захищати державні кордони від нападу завойовників.

В наслідок всих цих обставин мусіла жидівська Рада почати ревізію свого становища.

Почались переговори з Правительством в справі зафіксування обіцянки Національної Ради що до жидівських національних прав. Говорять про установлення спеціального органу для жидівських справ з правами віце-міністра, чи там помішника державного секретаря.

Словом, ми тут на дорозі до нових взаємовідносин . . .

* * *

Вже скільки днів лист цей лежить недокінчений, бо я все чекаю okazji щоб відправити його на Україну.

А за цей час зайшла велика зміна.

Сюди приїхали представники нового наддніпрянського уряду. Він дійсно соціалістичний, складається виключно із соціал-демократів і соціалістів-революціонерів. Привезли і декларацію уряду. Там відносно жидівських погромів новий, досить ясний і твердий тон.

„Народне Правительство“, читаємо ми там, „всіма силами буде боротися зі всякими порушеннями спокою і ладу і винних у цьому розбійників, хуліганів, погромщиків і інших злочинців безпощадно каратиме судом народньої совісті.“

„З окрема Правительство не допустить погромів над єврейським населенням України і рішуче буде боротися з цим ганебним і протидержавним явищем, яке принижує український народ в очах культурних націй всього світа. Прави-

тельство У. Н. Р. певно в тім, що український нарід, який сам пережив довгі роки національного поневолення і, оцінивши національну волю, перший оголосив національно-персональну автономію для оборони прав національних меншостей України, допоможе урядові в коріні знищити погромні вчинки темних елементів."

В справі аграрній і робітничій декларація стоїть на виразній демократичній платформі, підтверджує повністю закон Директорії про землю, висловлює намір працювати в контакті з професійними союзами робітництва, забезпечуючи їм повну волю професійного руху. Декларація стверджує стремління нового уряду до збудування демократичної республіки, в той же час прикликає до життя трудові ради для контролю за діяльністю органів адміністративних і місцевих самоврядувань.

Таким чином, декларація ця майже цілковито рве з радянсько — трудовими плянами Директорії Київського періоду.

Під запитанням залишається, на жаль, будуча практика. Чи зможе уряд також порвати остаточно з жажливою практикою Директорії Київського періоду і за час кабінету Остапенка? Чи зможе він дійсно побороти погроми і погромні настрої розбитої недисциплінованої, nereорганізованої, отаманією керованої, армії? Чи зуміє він стати дійсним осередком влади і побороти персональну політику окремих осіб, отаманів і членів Директорії? Чи піде новий кабінет по шляху шукання миру з більшовиками і тими українськими колами, що до них приєднались?

На ці питання, на жаль, не можуть дати повної відповіді ані прибувши з Рівного представники нового Уряду, ані ті міністри з Галичан, що відцїя мають незабаром виїхати до Рівного.

Вони готові це перевести, я вірю їх широму бажанню в тому, але чи не будуть вони також безсильні, як у свій час кабінет Чеховського? Цього вони й самі не знають.

Тому, коли Ревуцькому і мені запропонували прийняти участь в роботі нового Уряду на відповідальних посадах товаришів міністрів господарства і праці, ми при всій нашій симпатії до тої частини української інтелігенції, що взяла на свої плечі страшний в сучасний мент тягар влади, мусіли відмовитися.

Ревуцький виїжає за кордон, а я згодився зайняти технічну посаду в міністерстві праці і поїхати до Рівного. ✓ Я знаю, що наша відмова від співучасті в правительстві правильна і відповідає думці більшості жидівської демократії в сучасний мент, але залишатися за кордоном, далеко від інтересів і потреб жидівського населення України, на мій погляд, не можна. ✓

Кожний жидівський соціаліст і представник свого народу не має права залишатися осторонь, а мусить йти в саме це українське-жидівське пекло, не залишати народ на поталу сумнівних друзів чи безсумнівних ворогів, а на місцях, своєю роботою і авторітетом перестерігати від перших і поборювати других. ✓

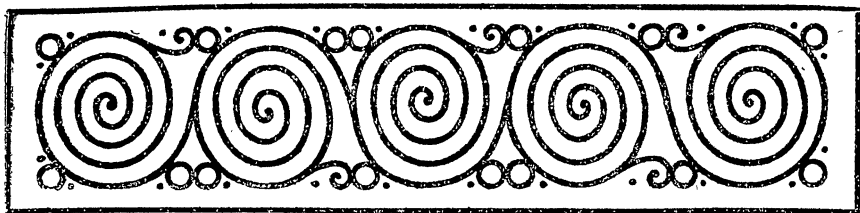
Отже за пару днів виїжаю разом з цілою групою українських діячів на Україну.

Почуваю, що в моїй політичній роботі відкривається цілком нова сторінка.

Лист цей беру з собою і вже з Рівного відправлю його до тебе. Всього кращого, мій дорогий друже. Твій С.

М. Станіславів, квітень 1919 р.

ЛІСТ ПЯТИЙ.

ПСИХОЛОГІЯ ПОГРОМНОГО АНТИСЕМІТИЗМУ.

Дорогий друже!

Я знову на Україні. Наш потяг вже скільки днів стоїть на ст. Чорний Острів. Хай назва тебе не лякає. Це проста маленька станція і жидівське містечко недалеко від Проскуріва.

Проскурів зайятий українським військом і... погрому при цьому не було. Заняв його запорізьський корпус, на чолі якого стоїть полковник Сальський. Людина серйозна й європейська. Знову підтверджується те, що я завше говорив: погроми робить не український народ, а злочинці-отамани, команданти, офіцерна і вся та сволота, що охоче завше приєднується до партизанщини й інсургенщини і використовує їх для своїх темних цілей.

В запорізьському корпусі є частини погромні, що мають навіть таку „славу“ з часів відступу, і всеж було досить рішучої антипогромної волі полковника Сальського, щоб Проскурів на цей раз минула чаша сія.

А боялись там вступу Українців страшно. Большевики чудово використали перший погром. Жидівська молодь з кол, ворожих цілком большевикам, як сіоністи, наприклад, охоче поповняли собою большевицькі частини, що захищали Проскурів. Бо для них це була національна самооборона: вони йшли не во ім'я соціалізму, чи наневисти до України, а для захисту своїх батьків і жінок, своїх сестер і дітей від різні, від сорєду, від гвалту.

Большевики при цьому, згідно методу, що на війні всі засоби добрі, пішли на страшну провокацію: вони згодились на окремі жидівські загони, щоб цим підкреслити характер самооборони цих частин і тим заохочувати Жидів до вступу в червону армію. Впрочім, тих, що не йшли добровільно, вони мобілізували примусом, хапаючи без розбору всіх, а особливо й головне Жидів.

Ці окремі жидівські загони, які, між иншим, б'ються на фронті найбільш уперто, як і слідує чекати від національної самооборони, — що добре і разраховували наші „національні захисники“ — большевики, викликають страшне обурення в українських козаках проти Жидів взагалі і можуть привести до нового погромного вибуху.

Чи багато треба, щоб викликати готовість активного антисемітизму і погромної розправи в солдатській українській масі?

Що уявляє собою пересічний козак?

Це сеянин, що лише скільки десятків років тому визволився з під кріпацтва, де віками набіралась в ньому, його батьків і дідів, енергія вибуху проти панів і всіх тих, хто коло пана стоїть і пана підтримує.

Цим паном був на селі Поляк, а в місті — Росіянин, бюрократ і поліцай, а посередником, маклером і пильним прислужником їх, а особливо першого був Жид-арендарь, шинкарь, прикажчик, маклер і лихварь.

Оскільки цього козака національно вже роз'агітовано, він знає трохи з українського історичного минулого — про козачі повстання проти панів-Ляхів і в звязку з ним про різні Жидів по містах і містечках, що робилися в час Хмельниччини, Гайдамаччини, Гонти.

Робилися на тих самих теренах, де він зараз б'ється, навіть у тих самих містах і містечках, де він зустрічається з большевицькими жидівськими загонами.

А що дала цьому козакові й селянинові недавня минула російська царська практика?

Чи не підштовхували десятками років царські агенти цього селянина проти „революціонерів“ — Жидів, чи не використали його для своїх царських погромів, щоб тим відвести його думки в зовсім инше русло, щоб накіпівши в ньому гнів і енергію проти поміщика розрядити на містечковому Жиді?

Чи не була Україна, в наслідок побороювання російською владою національного руху і національної культури, найбільш темною й реакційною частиною Росії, що ще перед самою революцією тих знаменитих правих депутатів селян, „панських мужичків“, обібрала в Державну Російську Думу, цих сервілістичних Андрійчуків, яких так уміло вів за ніс в тій Думі подільський чи волинський реакціонер — поміщик проти інтересів селян, проти інтересів українського народу?

А як мусіло вплинути на цих козаків, що перебували весь час великої війни на західному і південно-західному фронтах, та погромна і протижидівська агітація, якою весь час війни годувала російська і польська офіцерія бідних темних російських й українських селян-солдатів на фронті, при усердній допомозі пльоток і брехні про „золото в гробах“, що Жиди перевозять до Німців, прострілянину в військовій частині з жидівських хат, про вбивства ранених Жидами, про жидівський шпіонаж і т. д. Як раз ті самі пльотки, які чорна сотня, що втерлась в військо і в урядові українські кола, яко щирі, найщиріші „самостійники“ і народники, навіть яко „соціалісти“, — пускає в оборот зараз проти українського жидівства.

А як має вплинути на українських селян поява в їх селах большевицьких реквізичійних загонів на чолі з комісарчиками з містечкової жидівської молоді, чи „комісародержавіє“ знову з великою участю жидівських півінтелігентів, тих Жидів, яких він ніколи при владі до того не бачив і це рахував завше за природне, і тих, з батьками котрих він завше гандлював — і раптом той Жид — командує. Командує від імені ненависних чужинців, що грабують, реквірують його хліб, його добро.

А ще поведження наших деклясованих інтелігентів, що раптом за панували, теж напевно досить нахабне. Цього вже не уникнеш, коли „з Івананан“ ...

А з другого боку, ми же добре не раз за час нашої голусної*) історії відчували на своїх потилицях наслідки перебування слабих меншостей серед культурно нерозвинених більшостей чужих народностей.

Бо така вже доля слабшого, що його бють і переможець і переможені, раз він попався під руки. А як нам не попадаться, коли війна — міжнаціональна і громадянська кривава боротьба, йде на тих теренах, де всі міста й містечка — жидівські.

Разом з тим помститься на нас наш соціальний склад, ті міжумочні анти-соціальні заняття багатьох жидівських кол і славнозвісна жидівська національна „кругова порука“.

Чи хочемо того, чи не хочемо, а ми не можемо позбавитися чи виключити за межі свого народу, скажемо, тих жидівських панських прикажчиків, що за часи гетьманства по дорученню панів-поміщиків в супроводі австрійських салдат, чи карного поліційного загону, вибивали з селян контрибуцію. Я сам особисто знаю такого Жиди, навіть націоналістично і сіоністські настроєного, який... обурений на Українців за погроми.

Ніякий другий нарід такими елементами не турбувався би, бо у всіх є класи експлуатуючі і експлуатовані, заняття чисті і брудні, продуктивні і антисоціальні.

Не те з нами. Ми відповідаємо за ті, чи антисоціальні елементи, чи занадто революційні, яких, може, у нас більше чим у других, за них ми відповідаємо колегіально, цілим колективом, цілою нацією.

Бо для тих темних мас, поміж котрими ми мешкаємо, ми не є робітники, чи пани, не ремісники чи крамарі, не чесні чи злодії, не гарні чи препогані, не добрі чи злі, не соціалісти чи реакціонери — а лише Жиди.

*) „Голусом“ називається по жидівській період перебування жидівського народу поза межами Палестини, після вигнання їх відтіля Римлянами.

Для них, і навіть для нежидівської, інтелігенції не буває, щоб те чи друге, добре чи зле, зробив NN, чи купець, чи пролетарій, чи чоловік, чи жінка — ні: все це зробив Жид чи Жидівка, Бронштейн або Ротшільд.

А тому так тяжко боротися з погромними настроями серед війська. Тут не досить агітації з боку культурних українських елементів. Тут потрібна пропаганда фактами, самим життям, а не лише словом, чи друком.

І поки українські козаки й національні народні кола, всі ці члени селянських спілок, „Просвіт“ по селах і містечках, та маса, що на неї спірається українська інтелігенція, не зустрінуться в роботі зі співучастю Жидів, не зустрінуться на практиці з симпатією жидівських партій і активних кол до українського відродження — важко буде побороти історичне, антисемітизмом вигодоване, недовір'я до нас.

Це завдання мусимо ми, жидівські соціалісти, взяти на свої плечі.

Обставини так склалися, що наша участь в повстанні проти гетьмана не дала бажаних наслідків, бо взагалі ціла справа повстання була знівечена недорослою до поставлених революцією завдань — Директорією.

В останні часи ведеться з боку уряду і соціалістичних партій, а особливо соціал-демократичної, вперта пропагандова робота у війську проти погромів.

Але треба лише такій військовій частині зустрінуться в бою з окремим жидівським „большевицьким“ загonom, щоб вся попередня протипогромна агітація дурно загинула.

Коли жидівські громадські кола по той бік фронту не зрозуміють цього страшного провокаційного змісту большевицької забави в „національні“ війська, то жидівське населення знову стане перед погромною хвилею, подібною торішній, хоч і правительством і головні українські військові чинники вже дійшли до переконання, що погромні настрої необхідно остаточно побороти, що інакше це збудеться українська держава.

Скільки енергії і боротьби покладено було з боку міністра по жидівських справах Красного, мене і частини українських соціалдемократів, щоб, запанувала в українських керуючих колах думка, що погромам треба і можна покласти кінець.

Але мені здається, що справа вже приходить потрохи до такого стану, коли головна військова команда, а особливо Головний Отаман Петлюра, буде дійсно військовою владою, від котрої має залежати поведження нижчих командирів і армії, а не навпаки. До цього часу панувала безмежно отаманія в різноманітних її формаціях. Кожна окрема частина мала свою політику, свої пляни, свої методи війни. І всі в цілому, за виключенням Січовиків, були погромні, цеб-то й небоездатні в повному значінню цього слова.

Ця залежність від настрою салдаччини й отаманщини сприяла тому, що головна команда не зміла виступити проти погромних настроїв війська, щоб остаточно, як їй здавалось, не загубити свого авторитету.

Отже на нашій крові і нашій руїні тримався авторитет вищої військової влади. Явище, з котрим жидівська опінія ніколи не примириться, явище, яке довго не забудеться і принесе багато шкоди українській державності.

На цій бездіяльності Головної Команди і Петлюри, на цьому пасивному відношенню до погромів і базуються ті твердження в європейській пресі, що обвинувачують Петлюру в погромній співучасті.

Ці обвинувачення є безпідставні. Майбутній історик революції, який захоче обміркувати цю страшну криваву добу не однобічно, найде безумовно і оправдуючі мотиви для тієї пасивності українських керманців.

Він їх буде шукати в їхньому власному національному нещастю того часу, коли вони майже цілком втратили свою територію, коли їх власний нарід від них одвернувся і єдиною їх надією були рештки їхнього війська. І вони, може проти волі, з боєм і жалем, мусіли заплющувати очі перед негативними сторінками цієї їх останньої слабкої надії — знову дістатися на свою, чужинцями окуповану територію, знову добути симпатії народніх верств, знову одержати можливість будувати свою національну державність...

З поверненням війська і правительства на українську територію, а головне, з початком періоду наступу, почувається якесь просвітлення, ніби то починається видужання важко хворого українського національного організму.

Про події попереднього часу відступу і звязаної з ним безмежної деморалізації — навіть пригадувати тяжко.

Це було щось жахливе...

Були два угруповання непримиримі, ворожі, взаємно нерозуміючі одне одного, поборюючи себе.

Це військове командування і оточення Головного Отамана Петлюри, з одного боку, та кола нового соціалістичного правительства, з другого.

На якому боці був сам Петлюра — я не міг би з певністю сказати. Безумовно ближче до правительства і особливо до соціал-демократичної його частини, але одноразово безсилний перед отаманським своєвіллям другої групи.

Коли я приїхав до Рівного, там панував отамац Оскілко і його начальник контр-розвідки, Галичанин Шапула. Оскілко зробив невда у спробу захопити владу, спираючись на підлеглі йому частини і партію „соціалістів“ — самостійників. Він мусів тікати, соціалістичне правительство знову стало при владі. Ця справа перевороту сприяла зміцненню авторитету Петлюри не лише у війську, але також і в населенню. І між иншим у соціалістичних не українських, жидівських колах Рівного!

Петлюра поборов реакційну спробу соціалістичного правительства, — так розуміло населення Рівно ці події і співчувало йому і правительству тоді, коли за пару днів перед тим ставилося до нього байдуже, почасти вороже.

Населення, особливо жидівське і особливо робітники, не так почувало політичне значіння перемоги правительства, як того факту, що разом з Оскілком воно позбавилось також від Шапули. Позбавились того, що наводив жах на всіх своїм „застінком“ у вагонах, своїм електричним стільцем для тортур, на якому він сажав арештованих для досягнення більш „успішних“ результатів допиту... Іменем цього садиста чи божевільного суб'єкта лякали малих дітей у Рівному. Який ефект міг зробити реферат с.-д. Безпалка, міністра праці, на робітничому мітингу, всі гарні його обіцянки, коли слухачі весь час нервово пам'ятали, що на вокзалі Шапуло може в цей самий час садовить якого-небудь 16 літнього Жидка — „комуніста“ на електричний стілець!

Але перше травневе свято, влаштоване правительством і центральним бюро професійних союзів, вже зробило вражіння, бо це сталося на день після Оскілівської спроби і втечі Шапула.

Жидівські партії улаштували окремих мітинг, на котрий запросили українських с.-д. і с.-р., також „незалежника“ Ткаченка. Останнього зустрінули і провозжали особливо тепло. Я виступив по дорученню місцевої організації „Полей-Ціон“ і зустрів велике співчуття в аудиторії лозунгом нашої позиції, ще з Винниці, про мир з большевиками.

Евакуювалось Рівно, відступаючи вже не перед большевиками, а перед новим ворогом — Поляками. Так вони нас гнали з Рівного в Радзивилів, відціля до Золочева, потім до Тарнопіля. Під цим натиском почала українська армія наступ на лінію Збруча, а наші валки йшли безпосередньо за військом, навіть частинно під обстрілом, бо ззаду були Поляки, спереду большевики.

Так із Тарнопіля ми вийшли, коли він вже обстрілювався, коли одна наша валка вже згоріла від обстрілу, а зупинились ми за десять верст від Волочиська, де йшов ще бій, бо Волочиськ був в руках большевиків!

Військо знало, що треба йти вперед, і йшло. Так був зайнятий Проскурів і відкритий шлях на Кам'янець, куди мало скеруватись правительство, щоби розпочати свою працю.

Для характеристики вище окреслених взаємовідносин варта ще уваги, трагікомічна „мобілізація“ урядовців до товаришів міністрів включно, зроблена теж начальником одної із контр-розвідок, мабуть також з породи Шапулів, сотником К.

Було це на ст. Богданівка, в Галичині, недалеко від Підволочиська.

До вагонів міністерської валки з'явилось скільки озброєних людей на чолі з К. Всі викликаються за вагонів і наказується вишикуватись у лаву, щоби заслухати „наказа“ отамана Осецького, яким без відома кабінету міністрів, без згоди

Директорії, у відсутності Головного Отамана, об'являлась мобілізація всіх без винятку урядовців, окрім лише міністрів — для поповнення армії та для тилової служби.

„Ніякі суперечки не допускаються, хто не вийде із вагонів, буде розстріляний на місці“, — так голосно наказує своїм поміщикам сотник К. На заяву керуючого міністерством здоров'я, старого лікаря Б., що прем'єр міністр наказав відкласти мобілізацію, поки Рада міністрів вирішить, хто має бути звільнений від неї (видко, саме питання про незаконність цілої акції вони не сміли навіть поставити!), К. погрожує приставляв револьвер до його виска, наказуючи йому замовчати...

Між іншим і я був так „мобілізований“ і якийсь сотник видав мені звільнюючу записку по відомому російському зразку: „Соломону Гольдельману дозволяється піти за річима до його вагону на одну годину. 3. червня 1919 р. Сотник Т. (нерозбірливо).

Я цю записочку заховав для музею по історії української революції.

У вечір, нежданно для авторів цієї мобілізації, прийхав Петлюра, який тоді, разом з міністром Безпалком, тільки чудом не попав в полон до большевиків, про що вже ходили чутки по стації, — і „чаказ“ Осецького був скасований.

Скільки днів після того міністри мінвали місця ночівлі, боялись несподіванок, арешту, перевороту...

Безпалко навіть в одну з таких ночей передав мені деякі свої речі, гроші і розпорядження відносно його родини на випадок арешту, а може й смерті.

Я сам бачив тоді Петлюру, який нічно обходив і перевіряв пости, що охороняли міністерську валку.

Вже тут, у Чорному Острові, цими днями ліквідована друга оскілівщина. Зробив спробу захопити командування отаман Бабачан. Той самий, що так „успішно“ сприяв большевицькому наступу, провокуючи своєю політикою на Лівобережжі Директорію та Україну. Його розстріляно.

В таких умовах мусить працювати соціалістичний кабінет.

* * *

Тяжко сказати, що чекає мене у Кам'янці, куди ми маємо цими днями вїхати.

Про Кам'янець росповсюджені були ще в Галичині неможливі байки про тамошні большевицькі насильства над Українцями, при чому цілу вину за ці вчинки оповідачі приписували Жидам.

В звязку з Кам'янцем темними елементами ведеться серед війська страшна антисемітська погромна агітація. Безпалко, що повернув цими днями з того кутку фронту, заявив мені схвилювано, що він не є певний, чи пройде для Кам'янця спокійно заняття його українськими військами.

Ти уявляєш собі, як ці вісти впливають на мій настрій, коли мене не переконаєш, що погромів не можна уникнути, коли я певно знаю, що це не козацька маса викликає погроми, а провідирі!

Міжтим, ця ідеологія неминучости погромів, яка ґрунтується на тому, що ціла антибольшевицька пропаганда і повстанчий рух ведеться під лозунгом: „бий Жидів і комісарів“, — безумовно в значній мірі штучна, нещира, є плодом політики, а не навпаки.

До нашої валки досить часто прибувають представники окремих повстанських груп. Цими днями прибули три представники подільської групи, що оперує біля Кам'янця. Всі три антисеміти і потенційні погромщики. І одночасно вони заявляють, що вони „соціалісти“ і навіть ліві, два „боротьбісти“, а один „незалежний с.-д.“.

Мушу з жалем констатувати, що здебільша тутешні с.-р., міністри й лідери, чи то підпали під ту ідеологію, яка принципово — неминуче зв'язує боротьбу з большевизмом — із жидівськими погромами, чи то осліплені своїм шовінізмом, готові навіть погромний настрій селянства використати для національного руху.

Чи воно так, чи інакше, але я не можу залишитися байдужим до цієї дійсно цікавої кривавої ідеології.

Я рекомендував міністрові жидівських справ Красному отверто й прямо підняти цю справу на Раді міністрів і поставити при цьому всі крапки над і.

В кожному разі поки с.-д. ще не захворіли на оцю заразу -- треба відразу припинити можливість її поширення.

Я з свого боку мусів взятися за „просвітню“ роботу серед лідерів і міністрів українського революційного соціалізму.

Завтра виїжджаємо до Кам'янця. Починається нова доба української державності.

Уряд і українська державність одержує цим нагоду виявити, якими мають бути постійні його відносини до населення, до головних соціальних питань, до національних взаємовідносин, а до жидівського населення особливо.

Провідня роля в правительстві належить соціалдемократам. В справі відносин до Жидів — це елемент певний, з яким можна буде працювати. Так само як частина ес-ерів, як пр. Одрина.

Отже, з цього боку перспективи є оптимістичні.

Але в значній мірі майбутнє нової доби залежить поки що не від правительства, а від Петлюри, його невдалого оточення і команди армії.

Як взаємовідносини всіх цих кол вплинуть на ближчу дійсність -- годі наперед сказати.

З Кам'янця напишу докладно про все.

Всього кращаго. Твій С.

Ст. Чорний Острів, червень 1919.

ЛИСТ ШОСТИЙ. ХТО ВИНЕН?*)

Жидівське населення тероризоване. Ціла атмосфера навколо його наповнена антисемітизмом. Антисемітизмом активним, який виявляється у масових грабунках, розстрілах, вбивствах, арештах.

Все це робиться при активній співучасті, в кожному випадку, співчутті всіх кол населення. При тому не лише національно-українського, а особливо польського і реакційно-московського, взагалі всіх тих, що не тільки не обурені ніби то ворожою позицією Жидів що до ідеї української державности, а навпаки, самі являються найлютійшими ворогами цієї ідеї, бо це ті, що ніяк не дочекаються прибуття військ польських панів із Галичини чи Волині, або денікіньсько-колячаківських царських банд із Росії.

На голову цілого жидівського населення посуваються повні гніва, злості, ненависті й призирства обвинувачення в активному співчуттю і допомозі російським большевикам-комуністам в їх злому ділі знищення національних завойовань ідеї української державности, в грабунку українського селянства во ім'я „єдиної, неділимой Росії“.

Перш за все, не пошкодило би тим, хто дійсно є заінтересований в зміцненню української держави, українським соціялістам і націоналістам, звернуття увагу на своїх погромних союзників з мійської і пригородної міщанської черни, польської, московської і „малоруської“, найбільш активної в кам'янському погромі та в шпигунській і доносній роботі „виловлювання“ жидівських „комуністів“.

Попереджую — „союзники“ ці є підозрілі і не цими брудними руками слід би закріпляти здобутки української революції, навіть, коли числити погроми і вбивства доцільним для того засобом, а жидівське населення-заслугуючим того, щоби той засіб перевести в життя.

Лише засліплені антисемітизмом не можуть зрозуміти, що для 90% жидівського населення, — всіх отих торговців, посередників, ремісників — комунізм приніс реальну, страшну погрозу економічної руйни через „націоналізацію“ і „соціялізацію“ їх жалких крамничок і майстерень від знищення торговельного і всякого іншого посередництва, та через насадження всіх інших большевцьких форм соціялізму.

*) Цей мій отвертий лист до укр. соціялістів був надрукований в українській газеті „Громада“ і російській „Подольській Край“ в Кам'янці за пару днів після приїзду мого до Кам'янця, у червні 1919 р. Викликаний він був становищем погромного чаду, в якому я найшов місцеве жидівське населення. Привожу його для характеристики тих методів і тону, якими я і мої товариші поборювали погромні настрої серед Українців.

Цікаво, як большевики використали навіть цей лист проти мене і моїх поглядів. З приводу цього листа телеграфував член Ц. К. Жидівського Комуністичного Фербанду з Винниці в Київ, що „Гольдельман працює в Кам'янці в петлюрівських газетах, на котрих маються заголовки: — „бий жидів“. Ця телеграма була надрукована в шлій кийській большевицькій пресі і викликала серію статей про „чорних круків“ Гольдельмана і Ревуцького і т. н. Коли того пана Арша запитали, на що він телеграфував таку брехню, — він відповів, як ширий комуніст: „як це і брехня, я всеж добре зробив, бо всі „Полай-Ціон“ контр-революціонери“ ... Автор.

З другого боку українським соціалістам не слід би ніколи забувати, що для прочих 10% жидівського населення, для активної ідейної жидівської революційної молоді і робітників — большевизм і комунізм були перш за все і більш усього соціальною революцією, гаслом знищення клясової і національної експлоатації і гніту.

І коли Україні бачили другий бік большевицької медалі — його московський централізм та імперіялізм, то байдужу до ідеї української державности жидівську революційну молоді і робітників не можна обвинувачувати в тому, що вони бачили перше всього лишевий бік — ідею соціальної революції, комунізму й знищення буржуазного ладу.

А проте, не лише у цей невеликий, хоча й єдиний активний частині жидівської людности, але також у його ширших верств, є досить і психологічних і непосредно емоціональних підстав, щоб бути не лише байдужими, але навіть в орожими українській державній владі.

Коли 10. січня, в часи повного панування Директорії, вибух бердичевський погром, потім житомирський і страшна проскурівська різня, фельштинська, балтська, анапівська і т. д. і т. д. без кінця і краю — то що мала подумати і почувати жидівська народня маса, що політкою не цікавиться, а тому реагує непосредно почуттям і болем?

Що мала подумати про українську владу ця проста народня маса, яка зчала, що в склад уряду Директорії входять два міністри Жиди, які приєдналися до Директорії майже в самому початку повстання проти гетьмана?

Що мало подумати й почувати ціле жидівське населення України, коли на нього впало це страшне національне нещастя тоді, коли всім було відомо, що проти Директорії воюють Українці Григорієв, Зелений, Шинкар, українська Таращанська дивізія, українські селяне, український трудовий нарід, а проте нікому не приходить на думку відповісти на це погромом мирної української людности.

Коли українські газети („Козак № 2”*) пишуть про однодушне-вороже відношення „меншостей“ в Центральній Раді до українських національних домагань, то чому вони замовчують виступи у тій же Центральній Раді Жиди Гольдельмана, його безупинну двоєрічну роботу на користь української національної ідеї, яко представника жидівської соціалдемократичної партії „Поалей-Ціон“ в Центр. Раді, яко міністра, журналіста? Чому забувають про позицію в Центр. Раді Жидів Ревуцького, Новіковського, Авіна?

Кажучи про жидівські відозви проти української державности, чому вони замовчують про те, що жидівські робітники Станіславова демонстрували 1. травня цього року під гаслом: „Хай живе соборна, вільна Українська Народня Республіка“?

Чому „забувають“, що на амстердамській інтернаціональній соціалістичній конференції 25. квітня ц. р. одна тільки жидівська делегація всесвітнього соціалістичного союзу „Поалей-Ціон“ підтримала вимоги українських соціалістів про визнання української незалежної Республіки?

І ми запитуємо, чи не час вже припинити ту божевільну антисемітську агітацію, котрою так пересичена атмосфера нашого політичного життя? Чи не пора вже подумати над способом як-небудь налагодить мирні взаємовідносини між українською і жидівською людністю?

Ми рекомендували би не махати легковажно рукою на вищесказане, памятаючи, що воно — від жидівського політичного діяча і соціал-демократа, який два роки революції віддав справі порозуміння між українською і жидівською демократією, який бачить вихід із сучасного закутку лише в рішучій радикальній ініціативі українських соціалістів.

Соломон Гольдельман, б. міністр У. Н. Р.

м. Кам'янець, Червень 1919 р.

*) Була невдовзі зачинева урядом за погромну агітацію.

Додаток I.

Деклярація Трудової Групи (ремісники) Кам'янецької Жидівської Громади (6. липня 1919 р.).

Історія єврейського трудового народу на Україні тісно звязана з історією українського народу.

Кожна п'ядь української землі подита потом і кровю також і єврейського народу. Гніт експлуатації України ріжними імперіялістами був одночасно гнітом єврейських трудових мас.

Позбавлення прав українського народу за час царату було одночасно позбавленням прав єврейських працюючих мас бувшої „смуги осілости“. Спільна доля записана спільними віковими стражданнями єврейського та українського народів, дають єврейському трудовому народові право бути певним, що українська земля належить йому таксамо як і українському і що в українській хаті він являється не пасинком, не тимчасовим гостем, а повноправним, разом з українським трудовим народом, господарем на Україні. В Екон. та політ. визволенню України всі трудові її елементи однаково заінтересовані.

Тому в мент великої революції, в мент політичного, національного та економічного визволення України єврейський трудовий нарід не може байдуже додержувати неутралітету.

Єврейські трудові маси разом з українським трудовим народом будуть боротися за самостійну та незалежну Українську Народню Республіку. А тому ми певні, що найкращим задоволенням за вікові криваві страждання наші — може бути тільки вільна, піким не експлуатована Україна, будування котрої має провадитися так, щоби відповідню у йому участь приймала єврейська демократія. У всіх державних та громадських інституціях єврейська демократія мусить мати повну можливість участі, ініціативи та роботи.

Здобутий в XX. століттю лозунг „самовизначення народів“, на котрім і український нарід буде свою державність, мусить бути вугольним каменем державного будування України відносно заселюючих Україну народів. Тому ми вимагаємо, щоби оголошена національно-персональна автономія, у котрій більшість всього зацікавлені єврейські трудові маси, була широко і глибоко здійснена через Міністерство Єврейських Справ та єврейські місцеві і центральні органи національного самоврядування. Ми підтримуємо Міністерство Єврейських Справ Української Народньої Республіки і активно допомагатимемо йому у здійсненню національно-персональної автономії, котру єврейська демократія завоювала.

Стоячий на чолі України соціалістичний Уряд дає нам право гадати, що молода Україна буде будуватися на принципі інтересів працюючих мас.

Цей уряд ми, працівники, активно підтримуємо і вимагаємо, щоби уряд рішуче і до кінця продовжував боротьбу з темними і провокаторськими елементами, котрі вдерлися у військові і державні інституції, та приймають пряму й посередню участь в кривавих єврейських погромах на Україні.

Десятки тисяч замордованих в погромах Євреїв на Україні, втрати на сотні мільонів єврейського населення, бешкети, які продовжуються до цієї пори в єврейських містах і містечках, та вимоги хижаків викликають як найпалкіший протест єврейського трудового населення.

Руїна міст і містечок України, де зосереджене єврейське населення, тягне за собою руїну всієї країни, бо в промислово-відсталій Україні єврейська трудова маса являється найбільшим фактором господарчого розвитку країни.

* * *

Додаток II.

Деклярація українських і жидівських соціалістичних партій м. Кам'янця, оголошена на робітничому мітингу 22. червня 1919 р. (У. П. С.-Р., У. С.-Д. Р. П., Жид. с.-д. п. „Поалей-Ціон“, Жид. с.-д. „Бунд“).

Робітничі партії, котрі всудь борються за право самовизначення націй, не можуть бути проти здійснення національного самовизначення українського народу.

І коли до цього часу жидівський робочий люд ще не йде разом в спільній боротьбі з українським трудовим народом за волю України, то в цьому, в значній мірі, винувата політика Правительства Директорії з менту поборення гетьманщини і майже до останнього часу.

Це була політика репресій супроти робітництва, цензури і відсутності всіх горожанських свобод, масових арештів і розстрілів без суду і жадних підстав.

Ця політика утворила величезну прірву між правительством і населенням, як неукраїнським так і українським.

Ця політика сприяла побідному наступу російських большевицьких армій на Україну, а бувші з того часу страшні жидівські погроми в місцевостях найбільшого скупчення жидівського населення, збільшили з одного боку відокремленість жидівського населення що до української влади, з другого — зміцнили большевицькі симпатії жидівського революційного робітництва.

В сучасній відповідальній мент державного будівництва України імперіялістична мирова коаліція не добує щастя українському трудовому народові, — тільки соціалістична демократія всіх націй України мусить власними силами будувати вільну Українську Народню Республіку.

Ми протестуємо проти яких би то не було форм державного устрою, які насильно навязуються Україні зовні, як з боку большевицької Росії, так і імперіялістичної Антанти та її прихвостнів — польських або Денікінсько-Колчаківських чорних банд.

Тільки опираючись на сили і піддержку трудового люду України може бути добута незалежна Українська Народня Республіка.

В цій будівничій і творчій роботі мусять бути захищеними інтереси, права і свободи трудового народу.

Об'єднання всіх інтернаціональних соціалістичних і демократичних сил можливе лише при умовах здійснення волі слова, зібрань, друку, економічної боротьби і організації працюючих, фактичного переведення в життя рівної для всіх громадян всіх націй недоторканности особи і помешкання. Правительство повинно як найшвидше вступити на шлях перебудови народньої господарки в напрямку націоналізації найголовніших галузів промисловости й торгу та негайної реалізації земельного закону Директорії.

Правительство мусить негайно прийти з реальною допомогою робітництву в справі відбудови професійних організацій, які майже остаточно зруйновані спробами удержавлення цих організацій большевиками, а рівно ж повинні бути вжиті заходи, щоби як найскорше скрізь були утворені робітничі інституції по охороні праці, як каси хворих, робітничі секретаріати та інші.

Погромна хвиля мусить бути негайно припинена; соціалістичне Правительство України повинно раз на завжди вжити рішучих заходів що до тих військових частин, окремих груп та осіб, які беруть участь в цих ганебних подіях, оголосивши їх зрадниками України і поводячись з ними, як з такими.

Ми твердо зазначаємо, що поки погромні події не припиняться, не буде реальної можливости здобути довіря широких мас жидівського робітництва і населення що до ідеї Української Державности і до сучасного Правительства.

Українське та жидівське робітництво звертає увагу Правительства, що в сучасній відповідальній мент, коли йде збройна боротьба на всіх фронтах проти Поляків і російських большевиків, а незабаром предбачається неминуча боротьба проти Денікінсько-Колчаківського наступу, — тільки здійснення зазначених в цій декларації вимог може дати об'єднання всіх демократичних сил на Україні в боротьбі за національне та соціяльне визволення працюючого люду Республіки.

* * *

Додаток III.

Промови представників жидівського робітництва Кам'янець на прийомі у С. В. Петлюри 17. липня 1919 р.

Драхлер (представник „Поалей-Ціон“): „Як представник політичної партії, не вважав можливим говорити про судьбу українського визволь-

ного руху, не торкаючись політики. Коли Ви, пане Головний Отамане, стоїте на чолі Уряду, а не Гетьман Скоропадський, це саме явище — наслідок певної політичної ситуації. Неможливо по обивательські творити державу, а треба мати під собою політичний ґрунт. Я не буду зупинятись на помилках української політики до часів гетьмана, зупинюсь тільки на тих годовних етапах політики Директорії, котру ми, Поалей-Ціон, проробили разом з вами від Винниці до Києва і назад, від Києва до Винниці. Політичне вагання утворило дві України — паперову і дійсну. Трудовий конгрес і Житомирський погром — найкраща ілюстрація цих двох світів. Ми глибоко переконані і маємо досить фактів, що Житомирський і Бердичівський погроми виникали проти волі Уряду. Зараз же після Житомирського погрому російські і польські чорносотенці похвалилися: „задуманий погромний план нам прегарно вдався і тепер кінець Україні“. Але Уряд винен своїм замовчуванням погрому. Уряд, котрий став на соціалістичний шлях, повинен глибше вдуматися в погромне питання. Він повинен був зрозуміти, що погроми є наслідком такої високої реакційної температури, від котрої будуть танути найкращі соціальні обіцянки... Але цей струмінь лави, я переконаний, відштовхнув Уряд Директорії від Києва на той бік Збруча.

Відступ від Києва по той бік Збруча був нашою жахливішою соціальною і національною трагедією. Ви, носителі національного визволення, залишилися без народу, за котрий ви хотіли боротися, а ми, представники єврейського робітництва, котрі хотіли разом з вами будувати вільну Україну, залишилися без робітників.

У теперішнім наступі від Збруча на Київ новий соціалістичний Уряд намагається запобігти попередній помилці. При першій вступі на українську територію ви суворо наказали не тероризувати селянства. Завдяки цьому вам вдалося по часті виграти допомогу села. Але коли ми переходимо до вашого просування по містах і містечках, ми констатуємо, що боротьба Уряду з погромами не дала ще належних наслідків.

Наша партія стоїть на старім погляді, що єврейська демократія нарівні з українським народом заінтересована в самостійності Вільної України.

На той же шлях ми кличемо широку єврейську масу і організоване єврейське робітництво. Ця боротьба нашої партії потребує відповідної допомоги і відгуку, самої енергійної боротьби Уряду і військового Головного Командування з єврейськими погромами.

Я глибоко переконаний, що не тільки ми, але вся єврейська демократія візьме саму активну участь в боротьбі за національне і соціальне визволення України“.

Боград (представник Бунду і З'єднаної жид. соц. партії): „Між єврейськими партіями, повинні ви знати, пане Головний Отамане, виник розкол. Комуністичні частини цілком виїшли з партії і утворюють тепер комуністичну спілку. Бунд, як Бунд, залишився на позиції, котра Панові Головному Отаманові відома ще з Трудового конгресу; — це є лінія, котру вели інтернаціоналісти і бундисти, сторонники Литвака. При цьому я повинен замітити, що після вступу т. Винниченка на Трудовом конгресі, коли він обвинувачував демократію меншостей в неприйнятті участі в Уряді, що мало, ніби то, вплив на поправління політики, багато членів Бунду і з'єднанців були з цим згодні. Але Уряд зі свого боку не виявив своєї урядової влади відносно бердичівських погромщиків. Тепер Бунд і з'єднані єврейські соціалісти не хочуть зробити цієї помилки.

Уряд в теперішнім складі, як соціалістичний, нами підтримується. Але дозвольте мені, Пане Головний Отамане, сказати Вам те, що треба сказати. Бунд мав революційну мужність при царизмі висловити те, що йому треба було сказати. І в Кам'янці за часів комуністичного ісполкому ми знову мали мужність разом з українськими С. Д. і С. Р., російськими С. Д. і С. Р., об'єднаними єврейськими соціалістами і з Поалей-Ціон, подати спільний меморандум комуністичному ісполкомові, вимагаючи соціалістичних прав. Тепер при соціалістичнім Уряді ми не можемо не звернути уваги, що соціалісти пануючої нації можуть легально продовжувати свою працю, а єврейські соціалісти, котрі потягнулися були за комуністичною течією, але зараз вже повернулися назад, не можуть легально існувати, не кажучи вже про провадження якої небудь соціалістичної праці. Я також не можу не вказати на факт, котрий знаходиться, на мій погляд,

в компетенції Головного Командування. Ви, Пане Отамане, вказуєте і ми підтверджуємо, що великий відсоток єврейських робітників знаходиться в комуністичній армії, котра бореться проти самостійности України. А проте, Пане Отамане, українських комуністів є менша кількість, коли не більша, ніж єврейських, ще бореться проти самостійности своєї нації. Але всеж, беручи в полон єврейських червоно-армейців, їх розстрілюють, а українських звільняють, і часто довіряють їм відповідальну працю. Такий засіб боротьби, з нашого погляду, є антисемітичним, з котрим Республіканський Уряд і Армія повинні боротися.

Ми можемо говорити тільки з демократією, а коли Ви, Пане Отамане, бажаєте від нас бесіди з демократією по той бік фронту, то це залежить цілком від Вас. Утворіть такі умови, котрі нас не дискредитували би в очах демократії по той бік фронту за наш український державний погляд. Утворіть правдиву, чисто витриману, соціалістично-демократичну атмосферу, і я запевню Вас, що демократія по той бік фронту не буде чекати нашого заклику, а сама до нас прийде.

Я хочу ще підкреслити, що ми підтримуємо єврейського Міністра Красного. Це найбільш відповідаюча в теперішній мент особа, котра може і повинна бути на цьому посту. До того часу, поки єврейська демократія не призначить иншу особу, ми входимо в Раду Міністра Єврейських Справ і підтримуємо його.

Ми, Пане Головний Отамане, свою початкову демократичну працю зробили і йдемо навіть далі — тепер Ваша черга“.

Додаток IV.

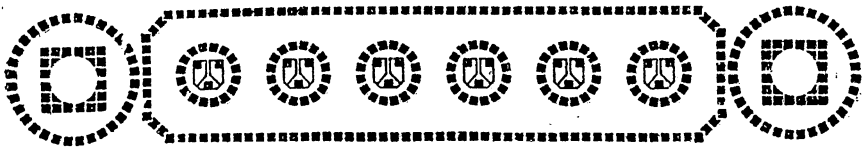
Офіційально.

Кабінет Народніх Міністрів на засіданні дня 14. червня 1919 р., заслухавши доклад Міністра Єврейських Справ про події, які мали місце в останні дні в містах Кам'яніцї і Проскуріві і про злочинну погромну протиеврейську агітацію, постановив: 1) Звернутись через Голову Ради Народніх Міністрів до Головного і Наказного Отаманів, аби були вжиті самі рішучі заходи до цілковитої ліквідації погромних протиеврейських подій, а винювці, щоб були потягнені до суворой кари по законам військового часу. 2) Доручити Міністрам Військовому і Внутрішніх Справ вжити негайно всіх заходів до встановлення нормального життя і забезпечення життя та спокою всего населення. 3) Доручити Міністру Преси й Інформації стежити, щоби в пресі й у відозвах не велось злочинной погромной протиеврейської агітації, а винних потягати до суворой відповідальности, 4) Доручити Військовому Міністру вяснити справу з арештами, негайно визволити невинних і вжити заходів до припинення самочинних арештів. 5) Звернутись до Наказного Отамана, аби був одданий наказ всім комендантам припинити росповсюдження злочинной протиеврейської погромной літератури. 6) Доручити Міністру Шляхів вжити заходів до припинення росповсюдження на залізницях погромной літератури і до забезпечення життя проїзджаючих пасажирів. 7) Перевести негайно слідство і вяснити справу з друкуванням погромной протиеврейської літератури. 8) Звернутись від імені Народнього Правительства до населення і Армії і вяснити їм ті сумні наслідки і величезну шкоду, які несуть для Українського народу і для діла визволення Української Народньої Республіки протиеврейські погромні події, і закликати населення і козацтво ділом допомогти Народньому Уряду знищити в корні всі ці злочинні дія нашої республіки з'явища“. 9) Постанову цю роспублікувати негайно.

Міністр Преси і Інформації Іван Лизанівський.

Кам'янець-Под. 15. червня 1919 року.

ЛИСТ СЬОМИЙ.

НА ШЛЯХУ ДО ПОРОЗУМІННЯ.

Дорогий товаришу!

Твій лист, адресований до Станиславова, одержав лише цими днями у Кам'янці.

Вістка, одержана тобою від наших товаришів про те, ніби Всеукраїнський Головний Комітет нашої партії виключив нас двох із партії за участь у правительстві Директорії, — може й відповідає дійсности.

Але я числю, що це не повинно тебе хвилювати. Видко у Вас за кордоном не розуміють тих нових партійних „большевицьких“ методів чистки партії, а може й не знають про них.

Тут, в нашій організації, яка була під большевицькою владою до початку червня, також у Проскуріві, ніяких відомостей про це виключення не одержано.

На конференції нашої партії у Києві в березні — це питання навіть і не піднімалося.

Але з листа, якого я одержав від своєї дружини з Винниці, видко, що справа ця стояла на черзі і досить палко обговорювалась в жидівській комуністичній пресі, особливо в органі Рафеса.

Власне, нашим товаришам ставилось умовою визнання їх „прихильною“ до влади партією — виключення нас, відмова від Ревуцького і Гольдельмана.

Наші товариші всіма силами ухилялися від цього, але я думаю, що в решті-решт вони це зроблять: не стане мужности відмовитись виконати цю умову Рафеса і тим мовчки ствердити той факт, що Головний Комітет в січні уповноважив нас вступити до правительства Чеховського, визнати, що ми цілком дисципліновано виконали постанову партійної наради спочатку лютого, коли подалися до демісії...

Але, що все це не має ніякого значіння, ти можеш зобачити зі слідуючого документу.

Коли я прибув в Кам'янець і почав тут свою політичну працю з активної рішучої агітації проти продовжуючихся погромних, правда слабших, вчинків, підпіраючи одноразово українських соціалістів в їх боротьбі з атаманищиною і внутрішньою реакцією, то сіоністи й большевики (цікавий альянс!), щоби збити з пантелику і українські і жидівські демократичні кола, почали ширити чутку про моє виключення із партії.

Я звернувся тоді до місцевого комітету нашої партії, в складі котрого є представники і правої і лівої (комуністичної) течії, з заявою, що прошу мене повідомити офіційально, який звязок мають ці чулки з дійсністю.

Іхню відповідь я привожу тобі цілком, бо вона дуже характерна:

„Поважаний товаришу С. Гольдельман!

На Ваш запит до нас з приводу чуток, що Ви і т. Ревуцький виключені із партії, числимо ми своїм обов'язком відповісти Вам слідуєче:

1) Ані на нашій партійній нараді, ані на конференції нашої партії питання про виключення Вас і т. Ревуцького навіть не було поставлено;

2) До сьогоднішнього дня наша організація, ані з циркулярів Головного Комітету, ані з партійної преси нічого з приводу цього не знає, що дає нам повне право рахувати, що всі чулки з приводу цього не мають під собою підстав;

3) Заслухавши Ваш звіт про Вашу діяльність за цілий час, ми не найшли в ній нічого такого, що суперечило бн тактиці нашої партії, чи партійній дисципліні;

4) Ваш офіційний виступ від імени нашого і всіх соціалістичних партій Кам'яця показує ясно як наше відношення до Вас, так і других соціалістичних партій, як також наше цілковите довірря і задоволення Вашою діяльністю.*

Підписані в сі шість членів комітету, в тому числі і комуніст N 3).

Отже, товаришу, чи ми виключені, чи ні, ми можемо бути абсолютно спокійні: при перших життьових взаєминах з нашими робітниками — їхнє довірря буде на нашому боці.

Ти пишеш, що досвід нашої невдалої участі в невдалому правительстві Чеховського мусить нас навчити, що на далі не можна прийняти участі навіть у соціалістичному правительстві, але окремо від інших жидівських соціалістів.

По-перше ти же знаєш, що „інші жидівські соціалісти“ не пішли в правительство в січні тільки тому, що портфель міністра жидівських справ вже був переданий нашій партії; ти напевно не забув ще, як делегація „об'єднаної жидівської соціалістичної партії“ явилась до премера Чеховського за скільки хвилини після того, як ти вже був призначений. Тобі же відомо, для чого вони явились до Чеховського . .

Далі, що маємо робити, коли інші соціалістичні партії признають необхідність активної підтримки сучасного соціалістичного кабінету?

Зараз справи так далеко ще не пішли. Поки справа поборювання погромів не буде поставлена на твердий шлях, ніхто з жидівських соціалістів в правительство не піде, але як це буде досягнуто, то чи ми маємо залишитися на боці, байдуже приглядатися, як маленька купка українських соціалістів із сил вибивається, щоби встановити лад в країні, щоби побороти отаманщину й комісарщину, щоби перемогти персональну політику окремих членів Директоріє, збудувати армію, здатну протистати навалі Денікінщини, яка зараз погрожує істгиванню України, щоби, одним словом, досягти того демократичного режиму, який ми, жидівські соціалдемократи, не комуністи, числимо за чергову необхідність, як шлях до спасіння соціяльних і національних здобутків революції в Україні?

Ми зараз в стадії переговорів з українськими соціалдемократами. Ми рахуємо, в звязку з нашою участю в правительстві і його активною підтримкою, необхідним переведення в життя деяких мір, а саме: фактичний перехід цілої влади до кабінету, з залишенням за Директорією лише репрезантацію Республіки; перехід керівництва повстанцями до регулярної армії, без чого ніколи не припиняться погроми; послідовна робітничка політика, особливо соціяльне забезпечення „большевицького“ зразку; легалізація рад робітничих депутатів, як представничих клясових органів пролетаріату; обов'язкова участь в кабінеті представників обох жидівських соціалістичних партій (Бунд, Поалей-Ціон), без чого не можна відповідати за політику правительства; призначення тов. міністрів в міністерстві народнього господарства, внутр. справ, фінансів і праці з жидівських кол; призначення других помішників при губерніяльних і повітових комісарах з місцевих жидівських діячів для нормалізування стосунків з мійським населенням; призначення при державних армейськх інспекторах помішників-Жидів для зносин між військом на фронті та мирним жидівським населенням.

Під переведенням в життя цієї програми ми розуміємо — здійснення пляномірне й трівале, при нашій допомозі, нашій активній співучасті.

Бо взагалі українські соціалісти цілком справедливо ставлять справу перемоги демократії, перемоги над погромними настроями, в залежність від участі жидівської інтелігенції в роботі правительства в центрі і на місцях.

Ви від нас не вимагайте, кажуть вони, попереднього переведення таких порядків, які можуть бути заведені лише напруженням спільних сил всієї демократії. Ми лише можемо взяти на себе поставити ваші вимоги на чергу дня

* Я не називаю призвищ, щоби не викликати проти них репресій з боку большевицької влади. Автор.

задля виконання, але за їх здійснення і за наслідки маєте відповідати разом з нами.

Що міг би ти на це відповісти, звичайно — не сидючи в Берліні, а тут в Кам'яниці, на Україні?

Коли я приїхав в Кам'янець, 14 червня, мені не гадалось навіть, що за два місяці дійдемо до такого стану, що справа участі жидівських соціалістів в правительстві буде вжежлише питанням тих чи інших умов.

Тоді становище було таке, що не вірилось, що у правительства хватить сили й мужності рішуче взятися за поборення темних сил, які вчепились в тіло України і рвали його на шматки, виставляючи цю свою діяльність, як єдину можливу, необхідну й патріотичну. Якийсь отаманчик III поставив патрулі на шляхах, що ведуть в Кам'янець, хапав і розстрілював нещасну жидівську молодь, що втікла разом з большевиками перед небезпечною погрому, якого всі чекали, як щось неминуюче, а за скільки днів, заспокоївшись, поверталася потроху до Кам'яниці.

Оскільки в цілій окрузі була певність погрому в Кам'яниці — видно зі слудючого. Якийсь провокатор-большевик прибіг до містечка Мінківці й оповідав там переляканим мешканцям, що власними очима бачив, як Українці вирізали всіх Жидів у Кам'яниці, а тут же приїхав дійсний кам'янчанин і зі здивуванням слухав, як люде брешуть*).

В Кам'яниці дійсно погром був, але зроблений майже виключно місцевим християнським міщанством, головню російським і польським населенням передмість. Погром був по старому, царському чорносотенному рецепту. Поодинокі вбивства з боку козаків були лише в мент захоплення міста, а тут-же місцеві чорносотенці, користуючись страшним переляком жидівського населення, підготовленого попередньою агітацією що до можливости повальної різні, почистили жидівські помешкання, а за зустрічаючи навіть протесту грабованих.

Правда, треба замітити, що місцева українська інтелігенція, як університет, Просвіта, український клуб, земці, — перевела енергію антипогрому роботу.

На настрої жидівського населення вплинули не так цей добросусідський грабіж, як розстріли мнених „большевиків“ тим отаманчиком, який числив за більш зручне для себе „війну“ з неозброєними втікачами, ніж справжню бійку на фронті, зі справжніми большевиками.

Треба признати, що правительство з менту свого прибуття до Кам'яниці 14-го червня зразу почало енергійні заходи для заспокоєння населення і припинення тих безчинств.

Але годі було жадати від населення, щоби воно розбиралось в подіях і зуміло відокремити того бандіта-отамана від соціалістичного уряду.

Тимчасом, громадські кола мусли почати розпізнавати, хто ворог, а хто ні. Бо тут почалась робота по будові держави і жидівська суспільність не могла залишитися збоку. Тим більш, що за два місяці панування большевицької системи, воно встигло ознайомитися з тими наслідками, які та система несе жидівській господарці і жидівському існуванню на Україні.

Ти добре знаєш, що я ніколи не рахувався у своїй політиці ані з теоретичними традиційними догмами, якими би вони не були всі авторитетними, ані з хвилевими масовими настроями.

Лише живі, реальні інтереси жидівської людности, наших трудових верств, мое національне почуття і свідомість соціаліста кермували моею поведінкою і тактикою за цілий час революції.

*) Пізніше я читав в одеській сіоністській часописі „Еврейская Мысль“, як в Кам'яниці, при заняттю його Українцями, Жидів масами топили... в р. Смолричі, а Винниця була підпалена зо всіх боків і Жидів кидали у вогонь живими... Адже р. Смолрич переходять завше вбрід... курі, там навіть кога втопити неможливо; а у Винниці не було погрому ніколи, за весь час революції. Такі вони, ці погромині інформатори! Автор.

Це диктувало мені визнавати за добре лише те, що знаходиться в згоді з дальнішим існуванням жидівського народу, яко національно-окремого, маючого далі розвинути і кріпнути, організму.

Реальні інтереси працюючих мас жидівства диктували мені орієнтувати жидівську політику лише на ті явища суспільного життя сумежних народів, які не суперечили в корні, в основі, оцим інтересам; які не погрожували принести своїм розвитком руїну і знищення жидівській людині.

Соціалізм завше був для мене рухом, що стремить до знищення всякого визиску, як клясового, так і національного. Тому ніколи не міг би я примиритися з такою ідеологією соціалізму, що має на шляху свого досягнення принести жидівському народові неминуючу національну смерть, а в процесі боротьби ще безмежний жах і економічну руїну мільонам одиниць жидівської людності.

Я мав також орієнтуватися на ті суспільні рухи людства, що мусять перемогти, а одноразово з тим годитися лише з такими шляхами тих рухів, що не шкодять мойому народові.

Віділю моя орієнтація на відродження українського народу. Як би я не вірив в неминучість цього відродження, яке в наші часи можливе лише й одинок в державних формах, я не міг би вірити також в відродження жидівського народу, я не повинен би бути жидівським соціалдемократом і сіоністом, не смів би бути „Поалей-Ціон“, а повинен був би перейти до соціалістичного руху котрогобудь сумежного твердо існуючого народу, мусив би бути асимілятором.

Большевизм в його російських формах примусової асиміляції інших народів в імі омосковленого інтернаціоналізму, большевизм з його примусом із гори в двадцять чотири години насадженим „соціалістичним“ устроєм мусить зруйнувати жидівську господарку. Бо коли декрети про націоналізацію промисловости і торгу відносяться до великих підприємств, то останні ще проіснують деякий час і після переведення большевицького соціалізму, але дрібні жидівські майстерні і крамниці не піддаються такій націоналізації, вони мусять зачинятися, бо годі державі управитися з десятками тисяч таких „підприємств“.

А що мають робити ці „підприємці“ і їх робітники, яких в кожному підприємстві було від 1 до 5, а разом сотки тисяч? Вони залишаються без хліба, бо й великі фабрики здебільша скоротили, в наслідок війни, революції і большевицького панування, свої штати, або позачинялись. А жидівські робітники, крім того, як тобі, жидівському соціалістові, добре відомо, взагалі ніколи не зможуть до тих фабрик попасти і там закріпитися.

Большевизм, націоналізуючи торг, викидає на вулицю, на голодну смерть сотки тисяч жидівських посередників, торговців, наших „повітрових“ людей, і нічого не дає їм взамін. Лише каже: соціальна революція вимагає жертв... Чому же ми, Жиди, маємо найбільше, головню, майже виключно, ті жертви приносити?

З цим я не можу і не хочу примиритися.

Большевизм пропонує неминучість громадянської війни і терору, пролиття крові на шляху до соціалізму, як одинок можливий метод соціальної революції.

Але на Україні у Польщі, у Литві громадянська війна мусить прийняти форми між національної війни, мусить викликати до життя найстрашніші звиринні інстинкти людей, а особливо же в малокультурних маєх мусить викликати антисемітизм в страшних формах, мусить привести до погромів, до фізичного знищення жидівського населення, до повальних грабунків, до економічної руїни жидівських міст і містечок.

На Україні, де населення міста і села ріжні і національно і соціально, така форма соціальної революції, яку програмово переводять російські комуністи, мусить привести до повного антагонізму села й міста, до повного розриву між ними, фактичного й економічного, цебто порвати той господарчий контакт між жидівським містом і українським селом, від якого живуть жидівські маси в місті, цебто, знову й знову позбавити їх шматка хліба. Інтереси реального практичного життя жидівської людині в сучасному й майбутньому на протязі десятків літ суперечать категорично методам большевизму і є йому природно ворожими.

А тому, як що є ще в жидівських колах большевицькі симпатії, то вони хвиливі, викликані нездатністю української інтелігенції справитися з завданням їх національної революції, вони — недовговічні.

І жидівські соціалісти, що повели жидівський пролетаріат до большевиків, що піддалися хвилевим настроям робітництва, мають введовзі позбавитися зовсім своїх мас; а тоді, або пригадати собі свої попередні переконання, на яких вони будували всі три партії жидівського пролетаріату до кінця 1918 року, або перестіти в ряди загальної руської комуністичної партії, щобто а с і м і л ю в а т и с ь, щобто, з р а д и т и і національно і соціально своїм масам.

Це відноситься особливо до наших товаришів, до „Поалей-Ціон“. Вони там навіть окрему „жидівську комуністичну партію „Поалей-Ціон“ склали, ці наші товариші на Україні і в Росії!

Стремлять до „комуністичної“ Палестини, а того не помічають, що московська комуністична економічна політика і міжнародна війна зруйнували остаточно господарку більшости жидівського населення Росії та України і, коли відчиняться кордони, вся оця мільонова маса кинеться до Палестини, то хоч би там правили навіть наші талановиті свіжеспечені комуністичні „Поалей-Ціон“ — то справі колонізації Палестини буде відразу нанесений такий смертельний удар, що з нею буде остаточно покінчено. Бо Палестина може зробитися крайною нашою національного майбутнього лише в процесі систематично-організованої еволюційно переведеної еміграції і колонізації.

А тому, що наші товариші Х., лідер наших сіоністів-комуністів, керує тиме палестинською колонізацією, а імперіалістична Англія і сіоністичний конгрес, які, очевидно, в імя інтересів цілої нації не пустять туди відразу всіх зруйнованих большевицькою політикою і погромами Жидів України і Росії, то це викличе безумовно таке почуття зневіри в палестинську справу, що нашим зарвавшись занадто в ліво товаришам стане годі вдержати за собою зневірених жидівських робітників . . .

От які перспективи чекають нас на Україні від радянської практики, міжнародної війни і політики наших соціалістичних і комуністичних партій.

А як страшно це все ще має скінчитися?

Що большевикам вдасться залишитися на віки при владі, в це вони, мабуть, особливо міцно ніколи сами не вірили.

Ти пригадуєш, що в час переговорів про мир з гетьманською Україною (з реакційною Україною охоче переговорювали, це тільки демократичної вони не можуть ніяк визнати!) вони обіцяли устами чи Раковського чи Мануйльського, що коли вони відійдуть від влади, то перше „стукнуть“ дверми там, що ціла Європа здригнеться.

Що вони відійдуть — в цьому не може бути сумніву у тих, хто хоча трохи знає московський наїрід і умови приходу большевиків до влади.

Але для нас, Жидів, головне питання не в відході большевиків, а в тому, хто прийде на їх місце.

Атмосфера ненависти до большевизму, змішана зі страшним антисемітизмом, настільки переповнює вже зараз Росію, що коли вона вибухне, то може не лише большевиків буде за борт викидати, але разом з ними і соціалістів і навіть демократів взагалі.

Росії грозить небезпека внутрішньої політичної і релігійної реакції, реакції селянських, почасти робітничих мас проти мійської демократичної і соціалістичної інтелігенції.

Зовнішня військова інтервенція, яка погрожує соціальним здобуткам сеяян, як англійсько-колчаківська чи французько-денікінська, успіху не матиме. Але внутрішній вибух завше можливий, особливо у випадку військових невдач на фронтах і розбиття від того дисципліни армії.

Що при такому вибуху буде з жидівським населенням — годі сумніватися. Жидів чекає загибель. Цьому навіть ніхто не суперечить, так всі є переконані в її неминучості.

Лише відокремлення, своєчасне державне розмежування України від Росії, при тому у формі народної, демократичної, нашої кам'янецької, української республіки, може спасти величезний терен б. Росії від катастрофи, може врятувати для сорока мільонів людей національні

й політичні здобутки революції, для робітництва певні його соціальні завоювання, а чотирьом мільонам Жидів спасти життя, дати можливість дальнішого економічного і національного існування й розвитку.

Спасення революції на Україні — в її відокремленні політичним кордоном від Москви, в її своєчасній демократизації, замість сучасної радянської форми політичного і національного поневолення її народів.

В Росії спасення є можливе лише через своєчасне призначення большевиками свого безсилля завести соціалізм методом насильства, залик до влади всіх соціалістичних кол і перехід до демократії з власної ініціативи.

На жаль, ще не було такої влади, яка сама визнала б свою нездатність...

Ти розумієш, що всі ці обставини нас женуть в обійми української влади.

Сюди щоденно приїздять численні делегації з містечок Поділля і Волині до жидівського міністерства і комітету допомоги потерпілим від погромів.

До міністерства приїздять головним чином в справі виборів до громад і організації громадянської праці, а особливо в справі відкриття і фінансування шкіл. По місцях іде жвава національно-культурна робота, що була зовсім зазвмерла під большевиками, після розгону громад і передачі всіх справ культури „пролеткультам“. Ти уявляєш собі ці містечкові „пролеткульти“!...

До комітету допомоги, або як його жаргуючи звуть „погромного“ комітету, що існує поки що виключно на асігновані правительством в розпорядження жидівського міністерства 20 мільонів гривень, приїздить чимало, бо ціла територія була тереном війни і всі майже містечки потерпіли або від обстрілу, від пожеж, чи пошестей, або від погромів українських і большевицьких, чи від грабунків і тутешніх методів заосмотрення війська.

Грабїж населення міста спочатку літа переводився головне Українцями, коли вони відступали та спочатку наступи, пізніше головним чином большевицькими частинами „богунців“ і „тарашанців“ які довели своє артистичне уміня общишати жидівські хати до такого ступіню, до якого Українці, що головно вбивали і різали (як бачиш у кожного своя „спеціальність“, свій фах!), ніколи не піднімалися. Одним словом, різні культури!

В актах комітету маються протоколи засідань і оригінали заяв цих містечкових делегацій, які стверджують, що у більшости „богунців“ чи „тарашанців“, чи у других грабїжників з большевицької армії, є на руках клейма „В. К.“, що значить: „вічна каторга“, — це амністовані большевиками каторжане і кинуті на боротьбу проти українського національного руху.

Кажуть, що Троцький навіть так з приводу цього і висловився: „щож, проти українських петлюровських бандитів мусимо теж бандитів посилати“.

Ти уявляєш собі, що мало вистояти наше містечкове населення від тих „антибандитів“! Було багато випадків, коли вони вивозили навіть стару порохняву меблю, вікна і двері, кажучи: „все одно — прийдуть петлюровці — заберуть; ліпше вже хай большевикам дістанеться...“ Так було пр. в Солодківцях.

Взагалі в архіві Кам'янецького Комітету будучий дослідувач погромного періоду української революції найде багато цікавого матеріялу для характеристики не лише цієї міжнаціональної війни, але також народних характерів активних і пасивних учасників її.

Ти знаєш нашу народню характерну черту — орієнтуватись по умовах заробітку, по умовах матеріяльного існування.

Отже зараз, коли на цьому терені трохи заспокоїлось, коли фронтова смуга віддалилась, жидівське населення почало економічно пристосовуватись до нових обставин, почало заробляти.

При всій антипатії пересічного містечкового Жида до Петлюри, з яким вони цілковито ідентифікують Українську Народню Республіку, як це роблять селяне, як взагалі майже ціле населення, він приходить все більш твердо до переконання, що при цьому „петлюрівському“ державному устрою він може жити.

Бльокаду і відсутність легальної можливости бдержувати крам і необхідні населенню та армії речі викоростано жидівським гандлем в повній мірі. Спеціалісти мені говорили, що через кордони Галичини і Румунії переправляється

полулегальним жидівським посередництвом на сотки мільонів річей місячно, навіть на мільярди (рахуючи в українських карбованцях — звичайно).

Жидівські ремісники з'організовані керманічами „фолькс-партей“ в продукційні кооперативи, в „артілі“, які одержали від интендатури великі замовлення для української армії.

Ця робота жидівських ремісників має таке матеріяльне значіння для армії, що в наказах по армії навіть використано для противопогромної агітації.

Мені оповідав тов. Д., що керує справами „погромного“ комітету, про випадок, коли одна мешканка погранічного містечка, що після тамошнього погрому одержала невеличку допомогу грошима в порядку „негайної помочи“, після декільки місяців, так поправила свої грошеві справи шляхом прикордонного торгу, що дала приданому своїй дочці скільки сот тисяч „романовських“ рублів, цебто, скільки мільонів в українській валюті.

Що це не випадок, видно навіть при поверховому розгляді життя в більш великих містах.

Кажу більш великих, бо малі містечка ще знаходяться в небезпеці, бо вони незаосмотрені відповідною адміністрацією і охороною. З цими справами бідна людсьми, освітою і досвідом українська інтелігенція справитися так швидко не зможе. Це одно із проклять нашого життя...

Нам, маленькій купці жидівської інтелігенції, що знайшлася в цій провінції, приходитьсь навіть постачати, під відповідними українськими псевдонімами, агітаційну літературу в справі боротьби з погромною идеологією і настроями.

Між иншим, керуючі кола дуже хотіли би мати товаришем міністра преси й пропаганди кого небудь з жидівських журналістів. Але де дістати такого тут, коля ціла наша інтелігенція залишилась у Києві чи Одесі, а то, як сіоністи, виїхала за кордон.

Та й взагалі серед жидівських соціалістів завше була недостача інтелігенції. Допомогти могли би безумовно сіоністи. Але тут вмишується справа проте, яким колам працювати в жидівському міністерстві, що знаходиться в звязку з нашим вічним спором між давньоєврейською і жидівською народньою мовою.

Тут в жидівському міністерстві справами освіти керує наш т. Д. Ти його добре знаєш. Він ще при тобі працював в департаменті освіти. Він надзвичайно обережно й помірковано вирішає справу мови, щоби, по можливості, уникнути нагальних м'р. Я цілком одобряю таку його політику. Я нахожу, що нам треба піти на примирення з сіоністами і особливо з „Цейре-Ціон“ *) в справі мови, допустивши рівноправність обох наших мов в школі.

Але в настроях жидівського населення міст цікава якась його ще непевність в тому, що українська влада буде вже постійною владою. Лякаються повернення большевиків і тому прихильні до Денікіна. Населення міст прагне тривкого порядку і спокою, змучене переворотами і змінами влади і по інерції чекає від „руської“ влади, що панувала тут стало триста років, цього ладу і спокою. Тим більш, що Денікін замасковується лозунгами правительства Керейського, установчими зборами і демократією.

Звичайно, що ці надії мусять закінчитися крахом і зневіррям, коли жидівські міста близько забачуть чорносотенне російське, наскрізь антижидівське офіцерство Денікіна.

Робітники по містах в переважаючій більшості не любили большевиків, що панували над ними, а не давали влади місцевому робітництву.

Але робітники з затаєним жалем констатують, що українська влада не дає робітництву тих соціяльних вигод, якими вони користувались при большевиках.

Це особливо відноситься до соціяльної допомоги бідному населенню і до соціяльного забезпечення на випадок хвороби, нещастя і безробіття.

Треба признати, що у нашого правительства не стає мужности признати, що в цій сфері большевицьке законодавство дійсно дає робітництву те, що йому належить з точки погляду соціялістичної програми — мінімум.

*) Народня сіоністська фракція, складається в більшості з молоді, має досить багато робітників і соціялістичний колір, особливо у Польщі. Автор.

Робітництво в масі байдуже до кінцевих обіцянок большевиків завести соціалізм і взагалі в успіх всіх цих гомеричних націоналізацій дрібних крамарів і „фабрикантів“ по жидівських містах і містечках не вірить, але свої здобутки в галузі щоденного практичного життя воно зрозуміло добре і від них не відмовиться.

Як того українські керуючі соціалістичні кола не зрозуміють — вони й симпатій робітництва не матимуть, а це є, нарівні з жидівською справою, питанням життя чи смерті в боротьбі за владу у містах.

* * *

Важко було працювати при цих умовах. А все ж багато зроблено.

Я посилаю тобі при цьому де-які відозви, резолюції, статті, заяви, по яких можна собі скласти загальну картину наших умов, нашої роботи та її наслідків.

Ми тут готуємось до партійної красивої конференції. Скликаємо її на 15 жовтня. Район — ціла територія, що знаходиться під владою Української Народньої Республіки.

При повній відірваності від Києва, при орієнтації наших товаришів там, під пресом большевицької диктаторської системи, на радянську владу, — прийдеться нам тут зорганізуватись окремо. Звичайно, тимчасово, поки на Україні не запанує одна влада на цілій її етнографічній території.

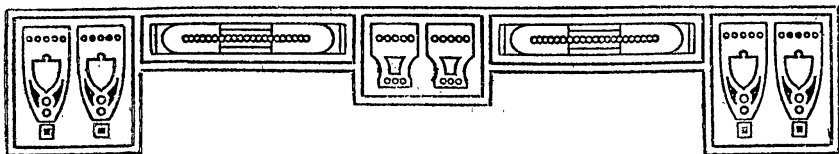
„Бунд“ вже відбув свою конференцію. Більшістю постановили підтримувати соціалістичний кабінет. Ту-ж. позицію займають „Фолькс-партай“ і „Цейре-Ціон“.

Можливо, що нам прийдеться виявити свою позицію в практичній формі участі в правительстві ще до конференції.

Всього кращого, твій С.

М. Кам'янець, серпень 1920 р.

ЛИСТ ОСЬМИИ.*)

„ПРОВОКАЦІЯ ЧИ ЩОСЬ ИНШЕ“.

Під цією назвою помістило число 26 „України“ статтю з приводу резолюції „Поалей Ціон“.

Сама назва статті, вжиті в ній вирази, як от „фокуси“, „вигадки безвідповідальних осіб“, „провокація комітету Поалей-Ціон“, окрім тенденційного змісту статті, примушують мене, як людину близьку до жидівських демократичних кол, прихильних до справи української державности, зробити де-які зауваження на згадану статтю.

Жидівська соціалістична демократія ніколи не забуде тієї реальної дійсности, яку вона мала нагоду за часи першого і другого правління Директорії (січень-березень) відчувти на власній шкурі і наслідком якої було 40 тисяч жертв жидівських погромів з одного боку, і еміграція українського правительства по той бік Збруча, з другого.

Неповторення цього вимагає певних гарантій, якими є: перше, самий факт участі жидівських соціалістів і демократів в складі уряду і державних інституціях; друге — самий склад уряду з певних соціалістів і скликання парламенту; третє — зміцнення соціалістичних і робітничих організацій — цього збройного тилу демократії і соціалістичного правительства. Цим трьом пунктам відповідає цілкомитовито як резолюція „Поалей-Ціон“ — соціалдемократичної партії жидівського робітництва, так і сучасна політика нашого правительства.

Пункт перший — вже фактично здійснюється. Спочатку ми вже маємо, окрім міністра жидівських справ, двох Жидів на посадах тов. міністра праці і народного господарства. Дальніші кандидатури намічаються з'єднаною жидівською демократією.

Пункт другий є реальна дійсність і поки що не викликає сумніву.

Пункт третій — потребує деяких пояснень. Легалізація жидівських соціалістичних партій була — а для місцевої влади ще тепер є — дійсно необхідна, що показує відповідний пункт наказу Головного Отамана від 26 серпня про боротьбу з погромами.

Коли, наприклад, Українці, що були відповідальними співробітниками ісполкомів і ревкомів, призначаються повітовими комісарами та радниками міністерств, а Жи́ди — притягаються до карної відповідальности; коли по місту Винниці вільно гуляє Українець, бувший член ісполкому, а голова „слідчої комісії“ в тому ж місті, відомий соратник Щегловітова по ділу Бейліса, прокурор Карбовський, переслідує всіх жидівських соціалістів, числячи їх усіх, а також і сіоністів (!) — большевиками —, то слід звернути увагу, на необхідність легалізації жидівських соціалістичних партій, як елементарну гарантію демократичного устрою.

Коли українські комуністи-незалежники вільно працюють на території Української Народньої Республіки, відріжняючись від неукраїнських комуністів лише визнанням національної самостійної держави — то слід думати про „уможливлення парламентарного існування комуністичних політичних груп, при умові льойяльного їх відношення до Української Республіки“ (резолюція „Поалей-Ціон“) — себто всіх тих, що бажають совітської влади в межах української незалежної Республіки.

*) Надрукований був в газ. „Україна“ у Кам'яниці 26. вересня 1919 р.

Боротьба з цими групами в руках наших невдалих місцевих ріжних „політичних відділів“, контр-розвідок, „слідчих комісій“, „карно-розшукуючих“ і др. перетворюється фактично в боротьбу з соціалістичним рухом і робітничою класою, що дуже корисно і більшовикам і Денікіну, а дуже шкідливо для української демократичної державності.

Проте, як „уможливлення існування“ комуністів є щось досить ще далеке від легальних умов праці, скажемо, анархістів в Англії. „Рада робітничих депутатів“ є найвища модерна форма організації цілого робітництва, яку більшовики використали для боротьби за диктатуру власної комуністичної партії тому сама назва дуже лякає мирних громадян. Треба боротися з тими, котрі завше готові використати цей переляк для проведення політики: „шапками закидаєм“, яка знову ж веде або до більшовизму або до денікінщини.

Це все добре зрозуміли Німці, які напевно мають досить досвіду в будованню держави. Німці удержали ради робітничих депутатів у своїй новій конституції, як „центральні представничі органи пролетаріату з дорадчими і контрольними правами в питаннях робітничих і соціально-економічних“ (резолуція „Поалей-Ціон“).

Коли кого цікавить, чи є дійсно намір у міністерства праці відновити ради з цими завданнями, намір, продиктований почуттям реальних обставин і завдань часу, то слід прочитати офіційне справоздання про конференцію міністерства праці, в тому самому числі „України“, де надрукована резолюція „Поалей-Ціон“ з приводу котрої „українське громадянство захвилювалося і з тривогою чекає на авторитетне в цій справі пояснення або спростування українського уряду“, як зазначає автор статті „Повокація, чи щось інше“, — сподіваючись, що коли вищезазначене є просто вигадкою безвідповідальних осіб, то уряд зробить потрібні конвенції, аби надалі огородити себе і Республіку від можливості опинитися через такі фокуси в небажанім становищі“.

Отже зазначаємо, що все те, про що каже резолюція „Поалей-Ціон“, є не „провокація комітету“, не „фокуси“, а умови підтримки жидівською демократією соціалістичного правительства незалежної української Республіки і відповідальності за політику цього правительства.

Робить це жидівська демократія для того, щоби цілий трудовий нарід України, правительтво і Республіка „не опинилися в небажанім становищі“.

Додаток I.

Резолюція жидівської соціалдемократичної партії „Поалей-Ціон“ від 26. серпня 1919 р.

26-го серпня ц. р. Подільським губерніяльним і місцевим Кам'янецьким комітетами жидівської соціалдемократичної партії „Поалей-Ціон“ одногослоно ухвалено слідуочу постанову в справі негайного намічення кандидатів-членів партії на відповідальні державні посади: Маючи на увазі, що зазначені т. т. Гольдельманом і Ревуцьким в квітні при переговорах у Станиславові з представниками уряду негативні обставини в сучасний мент цілковито усунені, а саме: 1. правительтво і головне командування рішуче приборкують погромні явища; 2. порозуміння демократії української та жидівської прийняло реальні форми і вже дало гарні наслідки, при чому правительтво в справі національно-персональної автономії цілковито підтримує жидівську соціалістичну і народню демократію, а також політику сучасного міністерства єврейських справ; 3. правительством вживаються заходи до повної легалізації жидівських соціалістичних партій, а також до уможливлення парламентарного існування комуністичних політичних груп при умові лояльного їх відношення до української Республіки; 4. правительтво в цілому є соціалістичне і стоїть на твердій демократичній платформі; 5. міністерство праці стоїть на певному ґрунті контакту з професійними організаціями робітництва, а також заявило про бажання відновлення рад робітничих депутатів, як центральних представничих органів пролетаріату з дорадчими і контрольними правами в питаннях робітничих і соціально-економічних — постановили: признати бажаним заняття членом партії т. Гольдельманом посади товариша міністра праці з правом заступництва міністра в кабінеті і раді міністрів, що лишень дасть можливість партії відповідати за політику уряду; далі

заняття членом партії посади радника в міністерстві народнього господарства і доручити губернiальному комітету в негайному порядку скласти список кандидатів на посади у державних установах.

Додаток II.

До єврейського громадянста і робітництва.

Від правительства У. Н. Р.

Українська Народня Республіка веде вперту боротьбу зі своїми ворогами ліворуч і праворуч за своє існування і самостійність, за народню волю та здобутки революції, за закріплення за трудовим народом прав на землю і за забезпечення законів, захищаючих працю і весь працюючий люд. Російські большевики-комуністи не можуть одвикнути від старовинного російського імперіалізму і вважають себе царськими наслідниками над Україною. Бажаючи здійснити комунізм силою багнета і за допомогою горожанської війни, вони викликають в народніх масах самі темні інстинкти і найгірші почуття. Ця система дала відповідні плоди: по Україні прокотився ураган єврейських погромів.

Соціалістичне правительство, котре стоїть на чолі Республіки, веде разом з головним отаманом Петлюрою рішучу боротьбу з погромами.

Для розслідування всіх погромних подій, погромної агітації та передачі винних до надзвичайного військового суду, утворена Особлива Слідча Комісія з широкими правами. У комісію увіходять також представники єврейської демократії.

В армії заведено важливий інститут державних інспекторів з великими повноваженнями, котрий енергійно бореться з погромами і погромними елементами в армії.

Останній з'їзд інспекторів приєднався до пропозиції єврейського міністерства, щоб воно мало своїх представників при інспектурі.

Головний отаман Петлюра видав низку наказів, у котрих він вимагає знищення в корні всякої спроби погромів та передачі погромщиків до розстрілу, покладаючи всю відповідальність на представників військової і цивільної влади. Надзвичайний військовий суд виніс ряд смертних вироків — багато погромщиків вже розстріляно.

У раді відозв головний отаман Петлюра підкреслює ту велику активну допомогу, котру єврейське населення робить Українській Народній Республіці в її боротьбі за існування і самостійність, і кличе все населення, а також повстанців по той бік фронту, остаточно побороти погромні події, котрі руйнують країну і ставлять існування Республіки в велику небезпеку.

Правительство готово активно допомогти Всеукраїнському Центральному Комітетові при єврейському міністерстві для допомоги постраждавшим від погромів в його діяльності по відбудуванню і упорядкуванню єврейської осілости. Як тимчасову допомогу асігновано з державних коштів більш двадцяти мільонів гривень.

Уряд твердо стоїть на ґрунті закону про національно-персональну автономію і готовий допомогти її повному здійсненню в житті.

Цими днями оголошено новий закон про єврейське громадянське самоврядування з широкою компетенцією і правом оподаткування.

Єврейське населення активно підтримує Українську Народню Республіку. У цілому ряді декларацій всі єврейські політичні партії висловились за цілковиту самостійність України.

Єврейська демократія на чолі з Бундом, Об'єднаннями, Поалей-Ціон і Фолькс-Партай підтримує Народне Правительство, представники яких увіходять в раду єврейського міністерства, і має своїх визначних діячів на відповідальних посадах у міністерствах.

У святкуванні першого універсалу брало велику участь єврейське населення взагалі, робітництво зокрема, тому, що єврейське населення пам'ятає і знає, що день першого універсалу був для нього першим оповісником національно-персональної автономії, котру потім проголошено було 9-го січня 1918 р.

Здорове національне чуття диктує єврейському населенню рука у руку з українською демократією боротися за самостійність України, бо визволення України являється також визволенням українського єврейства, котре тисячами ниток зв'язане з соціально-економічним станом і судобою України: тільки в самостійній демократичній Україні можливий вільний розвиток у краю промисловості і ремісництва, від котрих кормляться єврейські трудові маси.

І в той самий час, коли армія все більш очищується від погромних елементів і коли багато військових частин показують все більш ознак відродження і оздоровління, — показує навпаки большевицька армія все більш і більш загрожуючі ознаки внутрішньої деморалізації і розпаду. За останні часи відбувся цілий ряд єврейських погромів, котрі вчинили ті чи інші большевицькі частини. І чим далі сильніше йде наступ об'єднаної республіканської і галицької армії, котра налічує в своїх рядах велику кількість єврейсько-козаків і старшин, тим більш росте деморалізація між большевицьким військом.

Большевизм з своїм терором-диктатурою розгромив і розбив сили об'єднаної демократії і підготував ґрунт для успішного наступу російської реакції в формі Денікініщини, котра несе з собою небезпеку старої царської реставрації в повному розумінню слова.

Єврейські громадяне! Єврейські працівники!

Пам'ятайте погрозу, пам'ятайте, що ви повинні і мусите ратувати Україну від загрожуючої большевицької анархії і ващі громадянські, політичні і національні права від страшної реакції, котру несе за собою Денікініщина.

Пам'ятайте, що єдиний для вас путь — це путь мирного співжиття з українським народом, котрий мусить бути і буде самостійним і ні від кого незалежним.

Пам'ятайте, що путі українського і єврейського народів тісно зв'язані і мають за собою триста років знуцання і гніту над ними російського царизму.

Як рідні громадяне України захищайте разом з українським народом вашу спільну батьківщину.

Хай живе самостійна Українська Народня Республіка. Хай живе братерське і рівне співжиття українського й єврейського народів на Україні. Хай живе національно-персональна автономія. Хай живе з'єднання робітництва всіх націй на Україні. Хай живе соціалізм.

Голова ради народніх міністрів Борис Мартос.

Народній міністр єврейських справ Пінхас Красний.

Кам'янець на Поділлі, серпень 1919 р.

Додаток III.

Від Правительства Української Народньої Республіки *)

... „Для відбудування Української Народньої Республіки, для забезпечення ладу й спокою, якого жадають всі громадяне нашої землі, правительство повинно опертись на весь царід, притягти до державної роботи всі шари суспільства, яким дорогої демократичні здобуття української революції і незалежність нашої Республіки. Тому основуючись на примірові передових демократичних і соціалістичних правительств Західньої Європи, Правительство в згоді з Директорією Української Народньої Республіки, сим оповіщає про свій твердий і неухильний намір довести діло закріплення народнього демократичного ладу на Україні до успішного кінця.

Правительство виробляє проекти законів про вибори в парламент з правами установчих зборів і про утворення на місцях самоврядування на основі всенароднього, безпосереднього, рівного, тайного і пропорціонального виборчого права.

Стоючи на ґрунті об'єднання всіх демократичних сил України, народне правительство кличе демократію України всіх національностей піддержати заходи

*) Уступ із декларації від 12. серпня 1919 р. про народоправство.

правительства для зміцнення демократичного ладу на Україні, поруч з українською демократією будувати незалежну і самостійну Українську Народню Республіку, як необхідну основу соціально-економічного, політичного і національно-культурного розвитку всіх народів, що живуть на українській землі“...

Додаток IV.

Вояки Української Армії!*)

... „Славні і піколи незабутні хвилини переживаєте ви в цей час, а з вами і всі народи, які живуть на терені українському.

Свята боротьба за визволення поневоленіх, не вважаючи на належність їх до тої, чи другої нації, за панування правди і волі, народоправства і за самостійності нашої Республіки — ось ваші ідеали в цій боротьбі.

Об'єднання всіх демократичних сил України всіх національностей, які стали на ґрунті самостійності нашої Республіки, і участь їх в державному будівництві, буде запорукою нашої перемоги над ворогами і запорукою нашого самостійного і ні від кого незалежного життя“.

... „Провокацією, на яку вони (большевики) витрачають величезні суми, вони хотять розкласти нас з середини, підкуплюючи злочинний елемент, який підбурює наших козаків до різних бешкетів і до погромів над невинним єврейським населенням і цим хотять накласти тавро погромщиків на чоло лицарів, які несуть визволення всім народам на просторах України.

Цим способом наші вороги хотять роз'єднати українські і єврейські працюючі маси, шляхи яких дійсно зв'язані і мають за собою триста років знушання і гніту російського царизму.

Наша Народня Армія мусить нести рівність, братерство і визволення українському і єврейському громадянству, бо останнє активно підтримує Правительство У. Н. Р. Всі його партії, як то: Бунд, Об'єднанці, Поалей-Ціон і Фольксспартай стали на ґрунті самостійності України і беруть участь в будівництві Республіки“.

... „З великою пошаною я ставлюсь до тих жертв єврейського населення, які воно понесло на вівтарі нашої отчизни в цій боротьбі.

З донесення командуючих нашими славними дивізіями та корпусами, й од державних інспекторів я знаю також і про те, що єврейське населення допомагало нашим хорим і раненим і діти євреїв обмивали кров з ран у наших козаків в шпиталях, наскоро улаштованих за 3—5 верств од бойової лінії“.**)

... „Виправлення мосту єврейським населенням під Старокопчанським,***) зруйнованого большевиками, в дуже короткий термін і допомога харчами і білизною, теж говорять за дьявольське до нашої Армії відношення“.

... „Міністр Єврейських Справ цілим рядом заходів вплинув вже на большевицькі кола єврейства і вони вже не підтримують большевиків****), бо бачать в цьому свого загибель“.

*) Подаємо тут деякі уступи з одної з відозв Головного Отамана Петлюри з часів боротьби з погромами, яко зразок антипогромних мотивів і тону, характерних для того часу як для автора відозв, так і для козаків і старшин, до котрих відозва звертається.

В. Винниченко в III томі свого „Відродження нації“ люто висміює цю подібні відозви Петлюри. Але за ті часи, коли були страшні погроми і коли Винниченко був Головою Директорії, навіть таких відозв не було, а навпаки оголошувались правочення Жидам, щоб не підтримували большевиків, а тоді не буде погромів і годі... Автор.

***) Мало місце в м. Миколаїві, недалеко від Проскурова, в початку червня 1919. р. Автор.

****) Мало місце в липні 1919. р. і зроблено з власної ініціативи жидівського населення Старокопчаньова. Дуже допомогло наступу армії в той мент. Автор.

*****) На жаль дійсно вплинути Міністрові Жид. Справ не вдалося. Автор.

Разом з вами клнчу єврейське громадянство і йти з нами і всім допомагати нашому військові і Правительству і тоді можна сказати з певністю, що Правительство У. Н. Р. і ви, його Армія, справитесь з тою великою і відповідальною роботою, яку ви провадете одночасно руйнуючи силу большевицьку і творячи нашу самостійну Республіку, в якій кожний нарід має право вільного, спокійного життя“.

...„Уникайте провокацій, а з провокаторами, хто сам чинить погроми, та підбиває слабших від вас, будьте безпощадними.

Каря на смерть мусить упасти на голову погромщиків і провокаторів“. — 27. серпня 1919 р. Кам'янець на Поділлію.

ЛИСТ ДЕВЯТИЙ.

МІЖ БОЛЬШЕВИКАМИ І ДЕНІКІНИМ.

Дорогий товаришу!

Сьогодні третій день краєвої конференції нашої партії. Звичайно, що майже всю тяжку роботу докладів по головним питанням і головування на конференції прийшлося взяти мені на себе; лише почасти допомагає мені наш працьовитий, симпатичний товариш Д.

А тут я ще як раз почуваю себе хворим. Боюся, щоби не лягти на тиф. Бо пошесть ця лютує тут страшенно і дістати плямистий чи поворотний тиф при наших протигієнічних умовах незвичайно легко. Власне дивно, як я ще до цього часу й не ліг.

З годину тому я повернув з урочистого засідання конференції, улаштованої в залі міської управи з участю інших жидівських соціалістичних партій, представників центр. комітетів українських соціал-демократів і соц.-революціонерів, центрального бюро професійних союзів, представників правительства — міністрів праці і жидівських справ, Культур — Ліги та ин.

Цей українсько-жидівський „парад“, до котрого ми тут вже призвичаїлись, остільки сконтактувались і зблизились жидівська і українська соціалістична і народна демократія, зробив велике вражіння на наших провінційальних делегатів.

І дійсно, дивно мав почувати себе наш делегат з Проскурова, тов. В., переживавший лише яких небудь вісім місяців перед тим „петлюрівський“ погром, а зараз на спільнім засіданні з представниками „петлюрівського“ правительства, докладаючий резолюцію жидівської соціал-демократії про політичний мент, в якій одобрюється і вступ до „петлюрівського“ уряду і підтримка самостійної України.

Делегат з Проскурова, цього з 16-го лютого 1919 р. ставшого історичним міста, що не може до цього часу примиритися з Україною і який може ще роками не примиритися і не забуде своїх півтора-тисяча зарізаних за одну ніч самосевковським бандами громадян, делегат цей прихав на нашу конференцію в непримиреному опозиційному настрою, але виїде, як він сам заявив, як „гольдельмаївець“ — так охрестили на провінції наші товариші політику порозуміння українсько-жидівської демократії.

Конференція наша краєва, бо охопила лише ту частину території України, що знаходиться під владою Української Народньої Республіки, в сучасний мент лише Поділля, Волинь, частину Київщини. Маємо 14 делегатів зі всіх більш — менш великих міст. Один комуніст, всі останні — різних відтінків від правих меншвиноків, у яких викликає сумнів перша теза нашої політичної резолюції, що визнає переживаний нами зараз час добою соціальної революції, — до лівих інтернаціоналістів, незвичайно симпатизуючих соціальним гаслам і політиці большевиків. Але всі рішуче проти національної антиукраїнської політики московських комуністів на Україні і всі числять відлом природною для нашої партії підтримку незалежної української державности, хоча далеко не всі задоволені з перебування наших товаришів в складі уряду.

Політична резолюція конференції, яку тобі при цьому листі надсилаю, відповідає цій різнобарвності настроїв серед жидівського робітництва на Україні в су-

часний мент. Я є переконаний, що вона була би личила також нашим київським товаришам, як би вони опинились тут у нас, або звільнились від большевицької „батьківської“ опіки, під котрою суворо заборонено мислити згідно власному сумлінню і свому розумінню інтересів пролетаріату.

Резолюція ця остільки докладна, що по ній легко розібратись в ставі річей на Україні в сучасний мент.

Тобі, що живеш зараз в Європі і приглядаєшся до шляхів західних соціалістів, буде цілком зрозуміла наша орієнтація на Захід, а не на Схід. Досвід большевицького господарювання виявив цілком недвозначно, що завести рантом шляхом декретів з гори, соціалістичний устрій в нашій відсталій країні, в умовах повної господарчої руїни при слабому і неорганізованому пролетаріаті — є річ неможлива, поки західна Європа не примусила нас до того і не допомогла нам в тому, себто, поки вона сама не приступила до перебудови своєї господарки на соціалістичних підставах.

Хто тут у нас лише хоч троха уважно слідкує за життям країни, мусить признати, що не пролетаріат є тут центральною, пануючою господарчо, частиною нашого суспільного життя, не глядячи на перебування влади на більшій частині української території у большевиків, а селянство є тим фактором, а головню, збирається ним лише як слід стати і неминуче стане.

Селянство складає переважаючу більшість продуктивно працюючого населення України: у нього земля, у нього капітал, оскільки під цим, окрім землі, розуміти ту безліч грошей в паперових знаках, якими всі тутешні правительства особливо большевики, переповнюють країну і які в переважаючій більшості попадають до села і там переходять.

Промисловості у нас більше не існує, а поскільки рештки її маються, вона працює так мляво, що виробництво до сніпного мале. Вуголь, залізо і інші не добуваються, бо майже всі копальні залиті водою і європейським інженерам та європейським машинам буде у майбутньому роботи в Донецькому басейні на десять років, щоби знову могла початись нормальна добич вугля.

Тому власне не існує вже більше на Україні також промислового пролетаріату, яко продукційної кляси, хоча і маються робітники, що або пішли на село до хліборобства, або в червону армію — з голоду і примусу, або тиняються безробітні по містах і лише в невеликій кількості ще ходять на свої фабрики, де робота спить, або саботується, бо нема ні охоти, ні енергії до праці, ні машин, ні пасів, ні вугля, ні сировини.

Наслідки цього — політична і соціальна реакція в поглядах київського робітництва. Ті самі кола, що були колись червоні (російські меншевицькі, та большевицькі) зараз жовті: або шовіністично-українські, або російсько-денікінські. В „Совети“ обірають вони головню позапартійних, які при першій зміні режиму на право, виявлять повністю свою жовтість і реакційність.

Не існує, звичайно, також і буржуазії, яко кляси. Існують лише і роблять зовні вражіння, ніби панують — бо лютують — большевицькі комісаріати, члени комуністичної партії в кількості сотень тисяч, що обсадили всі канцелярії так густо, що роботи не хватить і для десятої їх частини. Це дало в результаті страшну канцелярійну бюрократичну тяганину, а в звязку з цим — повальне харбарництво.

Мені говорила людина, цілком певна і освічена, соціал-демократ-меншевик, що працювала в Києві в совітських установах, що нема відомства, де би не панувала корупція.

От як іде у нас поволі, але рішуче, в огні повстань, до влади та кляси, на яку спірається український національний рух — селянство. Соціал-демократія має рахуватися з цим неминучим фактом і своєчасно подумати про зближення політики пролетаріату до інтересів цієї кляси. Большевики роблять як раз протилежне. Але треба пам'ятати, що чим лютіше пробують вони затримати владу в руках невеликих купок полу-інтелігенції і шантрапи міст, тим болочійший буде перехід керми до нової влади і тим страшніший він буде для Жидів, цього символа людности міст і „козла отпушення“ большевицького панування на Україні.

До Вас закордон певно вже дійшли відомости про погроми Денікіна. Таких жидівських погромів, з такою кількістю жертв, ще не було ніколи на світі, не було і на Україні.

Який це удар для русофільської жидівської інтелігенції і заможного жидівського населення міст, що чекало на Денікіна, як на владу порядку, тверду владу!

Я мав нагоду знати одного такого високо-інтелігентного діяча, бувшого приват-доцента, служившого як вчений спеціаліст навіть за часів царату в одному з міністерств; одноразово не порвавший звязків з жидівством. Словом людина тина групи Винавера-Сліозберга.

Нема більше руської інтелігенції, заявив він мені зворушено, вона загинула в процесі роскладу Росії. Є цілком деморалізовані, грабжницькі, п'яні, одичавші банди в золотих погонах. Не може бути більш ніяких надій, щоб з цим елементом, — а другого нема — можна було ліквідувати большевиків і відбудувати колишню Росію.

Такий є присуд жидівського інтелігента, кадета і руського патріота, після — київського, фастівського і десятків інших погромів денікінської „добр.-армії“.

На селі Денікін власне не мав ґрунту і до наступу, бо йшов з панською, поміщицькою реакцією, себто, ніс небезпеку для нової селянської землі. Зараз він не має вже ніякого ґрунту і в містах, бо викликав до себе страшну ненависть жидівського населення.

Кінець його є неминучий. І використають цей кінець большевики, як що українській владі не вдасться захопити більш значної частини території, ніж вона займала до тепер, а українським соціалістам — більш значання в державі.

Шлях до того в сучасний мент один, це стратегічне порозуміння з большевиками. Воно можливе, бо зацікавлені в ньому також і большевики. Власно в останні дні на українсько-большевицькому фронті, фактично, мовчки і встановився такий бездоговорний контакт. Але він міг-би прийняти більш конкретні форми, коли б українські соціалісти зрозуміли становище і рішуче негайно повелиб переговори з Москвою, до яких початком мало послужити прибуття сюди в ролі „чесного маклера“ швейцарського комуніста Плятена.

Між іншим цікавий є погляд Плятена відносно обставин на Радянській Україні. Питання це було йому поставлено т. Безпалком, в мой присутності.

В Москві, відповів Плятен, зараз такий самий порядок, як скажемо у Цюріху чи Берні. Комуністична влада там стала вже річчу природною, сталою, безсумнівною. Вона там на місці, як своя хатня влада. У Києві відразу почуваш, що перед тобою два ріжних табора — влада і населення. Все там робить враження якоїсь відчужености урядових керманичів від суспільства, в кожному разі від українського суспільства.

Теж дуже мало зроблево на Україні в бік перебудови буржуазного ладу. Ще все по старому, мало ще націоналізовано. Тому почувашся якась непевність, тоді коли Москва недвозначно покінчила зі всім булим, і з тим мусіли всі, навіть вороги, примиритись.

Я передаю тобі загальний зміст сказаного Плятеню і звичайно не беру на себе відповідальности за те, що московська іділія дійсно є така гарна, що навіть порядком своїм нагадує тихі швейцарські міста. Інші свідки кажуть, що в Москві дійсно тихо, але що цей порядок більш нагадує цвинтар.

Але його спостереження про стосунки між владою і населенням на Україні без сумніву інтересні і заслуговують на увагу.

Як що революційні події 1917 року, війна і соціальне незадоволення селянства дали большевицькій партії можливість прийти до влади, а наскоки сліпої антантсько-колчаківської контр-революції сприяли тому, що вона до цього часу ще тримається, то на Україні, де національний характер революції переплутав всі карти, ґрунт під ними в значній вже степені похитнувся.

Це мусять в Москві зрозуміти, як не всі, то більш помірковані і серйозні з них, між якими уперто називають Левіна, протиставляючи йому Троцького.

Цікаво, що на українському ґрунті навіть і така непробірена і власно малозначна обставина використовується для антисемітської роботи:

Я пригадую, як ще на Трудовому Конгресі у Києві Винниченко зробив це протиставлення Троцького, яко ворога українського національного руху, і Левіна,

яко друга. На жидівські кола ця частина його промови в атмосфері того часу, в зв'язку з вістками про почавшіся погроми, зробила найпоганіше вражіння.

Росія зараз в досить скрутному становищі. Перемога над Денікіном для неї питання життя і смерті. Не лише для большевицької влади, але також для цілої московської людности, котрій Денікін несе погрозу політичної і соціальної реакції, страшнішої царської.

Спільна боротьба України з Росією проти цієї реакції є безумовно в інтересі обох країн.

З другого боку, поки нема надії на скасування блокади з боку Антанти навіть з розбиттям Денікіна, мусить Росія найти шляхи для товарообміну з цілим світом, инакше загине вона остаточно економічно, коли не буде відновлений транспорт, підвезені нові машини до фабрик, сільсько-господарське знаряддя для хліборобства і технічна допомога для копалень.

Демократична, визнана Антантою, Україна могла би послужити чудовим „буферштатом“ між Совітською Росією і буржуазною Європою на користь Росії.

А ще особливо, коли прийняти на увагу надії Москви на одержання шляхом договорним того українського хліба, якого з примусу ніяк у цих „хохлів“ і „куркулів“ не візьмеш, та ще можливість загарбання Донецького басейну і вільного шляху до Чорного моря.

Такі перспективи могли бути у більш тверезих московських людей, коли вони виражали Плятена до Петлюри.

А тут маються свої перспективи. Тут потрохи приходять до висновку, що вага питання не в розмірі території, а в збудованню державного центру.

Етнографічні українські землі, що при сучасній слабості української державности попадуть до Польщі чи до Москви, в свій час потягнуться зо всієї сили відірваних від національного організму частин знову до Української Держави, коли цей організм буде стало існувати, а національні суперечки в сумежних державах, які є неминучі, виявлять шлу свою активність.

Так скрутні обставини життя і часу перекручують великі гасла. Ти пригадуєш, напевно, як за часів Центральної Ради, а потім після перемоги над Скоропадським популярне було гасло соборної етнографічної України, від Кубані до Сяну.

А зараз є можливе політичне порозуміння з Польщею ціною Галичини, порозуміння з Москвою ціною східних просторів України, а можливо також ціною частини Донецького басейну і Чорноморського побережжя.

* * *

Наша партія тут цілковито відрізана від Київського Всеукраїнського Комітету. Нас розділяє фронт, через котрий ще може нелегально перебратись зв'язаний з рідним йому селом Українець, але не Жид, бо живий від повстанців він не вицофається.

Тому українські соціалісти мають зв'язки з своїми організаціями по той бік фронту, а ми того улаштувати не в силах.

Більш того, навіть Київський паш центр не зміг як слід налагодити зв'язок з організаціями на окупованій большевиками території. Так Винниця, Могилів і Проскурів дуже рідко цей зв'язок з Києвом мали і надзвичайно слабо поінформовані в справі політики нашої партії там.

Отже мимоволі живемо в двох державах, маємо дві політики, мусимо окремо організуватися і певно робимо багато такого, проти чого Київ запротестує в свій час.

Але мусимо робити, як не хочемо кинути наші організації на загибель, а керму в жидівському робітництві в руки тих, що зовуть його до заговорницької діяльности на користь московського комунізму і на руйну жидівського працюючого люду.

Кінцева частина нашої резолюції напевно викличе у тебе здивовання: чому так багато вимог приходиться ставити до Правительства і чи може бути певність в переведенні цих вимог в життя.

Отже справа в старій українській болячці. Лише українські соціалісти і дуже невеликі кола близьких до них демократичних течій, здатні працювати на

користь і згідно інтересам і бажанням українського селянства і робітництва. Тому фактично є неможливе стає правительство на Україні без цих елементів, чи проти них.

Українські соціалісти поставлені є фактично в таке положення, що перейти в опозицію, відмовитись від влади — значить свідомо дати загинути справі української державности. Отже мусять вони бути при кермі. Тоді, коли за відсутністю жадного народного представництва не мають на кому опертися в боротьбі з тими, що гуртуються коло Директорії і Петлюри, а зараз ще також коло Петрушевича.

Цікаво, що українські наддніпрянські кола, що за цілий час революції не мали опертя в масах українського народу, соціальний склад якого звязує його лише і головню з соціалістично-народними гаслами і течіями, всі вони жваво потягнулись до Петрушевича і його правительства, до галицької керуючої „народової“ партії, цього українського видання польської „народової демократії“. Потягнулись в надії на новий черговий „переворот“ при допомозі галицької армії. Дивна річ, як ці українські праві кола, що ніби мріють і добиваються правного порядку, раз у раз обирають до того метод заговорів і переворотів: оскільківщина, балбачановщина, а зараз — надії на галицькі багнети.

Правда, Петрушевич ледви піде на таку авантюру. Він, здається, досить далекий від наддніпрянської мексиканської методології державного будівництва...

Куди небезпечніша окремішність міжнародної діяльності урядів Петрушевича і Директорії, особливо відноситься це до спроб перших перетракувати з більшовиками і Денікіним.

В цьому відношенню не маю певних даних, а я не можу все те передавати, про що горобці по всіх дахах цвірінькають. Не всім „горобцям“ і вірити можна.

Але українська державність від всього цього напевно не виграє. Це перший крок до катастрофи.

В наслідок цього маємо скриту внутрішню боротьбу за владу між урядом і урядовими партіями, з одного боку, так зв. „Верховною Владою“, з другого, а праві партії є готові на реакційну інтервенцію, з третього.

Ціла опінія жидівських народних і соціалістичних кол на боці правительства і українських соціалістів. „Висока“ Директорія, а особливо окремі її члени, виявила себе як інституція ворожа і шкідлива для інтересів демократії національних меншостей. Один приклад: міністр Красний провів ще кілька місяців тому закон, яким освіта в державних школах для Жидів поставлена в певне автономне становище, підпорядковане лише міністерству жидівських справ. Закон цей, хоч і підписаний Головою Директорії Петлюрою, не може мати чинности задля саботажу одного з членів Директорії, який тримає закон у себе у шуфляді і не підписує.

Така політика з боку окремих членів Директорії — не випадок, а система, яка саботує справу державного будівництва як найгірше.

От яким чином здійснюють свою владу органи персонального впливу чи військової сили, що лише можливо в результаті відсутности органу народної думки і народної волі.

Скликати народне представництво на цьому терені війни, коли зовсім ще недавно гармати бухали недалеко від Кам'янця — дійсно завдання важке. Всеж я нахожу зятягнення цієї справи — великою помилкою. Знова, без опертя на представників населення, грозить нам близька катастрофа.

* * *

Конференція наша відповідно реагувала на зазначену ситуацію. Від дальшого ходу подій залежить і питання перебування представників наших в уряді і сама підтримка цього уряду.

В кожному разі ми пійдемо разом лише з правительством соціалістичним, правительством, що дійсно посідає владу, що спірається на волю представників населення, що буде активно стремити до миру зо всіма сусідами України, що не обіпрється на чужу реакційну інтервенцію проги Радянської Росії.

Сучасний уряд с.-д. Мазени поки що щиро стремить стати таким правительством. В цьому ми його підпираємо.

При першій пробі змінити цю політику чи змінити самий склад уряду — ми перейдемо до рішучої опозиції. При цьому ми без сумніву потягнемо за собою більшість українських соціалістів.

* * *

Я кінчаю; вже пізно вночі, я страшно змучений, а завтра чекає на мене ще велика праця. Треба кінчати конференцію.

Чому не підтвержуєш, чи одержав мої попередні листи? Невжеж ти один з них так і не дійшов до Тебе? Правда, уперто кажуть, що наша дипломатична пошта, коли навіть вона посиляється з літаками і спеціальними кур'єрами, всеж попадає як раз не в ті руки, до яких призначена...

Всього кращого. Пиши, товаришу, і докладно. Особливо, що чувати в Києві і як діяльність всесвітнього нашого фєрбанду, також які зараз його стосунки з II. Інтернаціоналом. Ми тут цілковито неіформовані у всьому тому, що робиться в жидівських соціалістичних і сіоністичних колах за кордоном.

Твій С.

М. Кам'янець, жовтень 1919 року.

Додаток.

Постанова Краєвої Конференції Жидівської соціал-демократичної партії „Поалей-Ціон“ в У. Н. Р. в справі політичного менту — 15—18. жовтня 1919 р. в Кам'янці на Поділля.

I. Конференція підтверджує принципову постанову Всеукраїнської Конференції партії в березні ц. р. в Києві про те, що людність з початком всесвітньої війни вступила в фазу соціалістичної революції, котра в решті решт приїде до кінцевої цілі всесвітнього пролетарського руху до усусупільнення продукції і відсунення жадної експлуатації клясів і народів.

II. В процесі цієї революції повинен наступити момент, коли перевага в Державі і господарстві перейде до пролетаріату і до тих трудових кол, котрі зв'яжуть свою соціальну долю з пролетаріатом.

III. Форма цієї влади пролетаріату і його спільників буде встановлення в першу чергу в найбільш політично і господарче розвинених країнах західної Європи, де пролетаріат складає вже зараз більшість населення.

IV. Україна, котра є політично, соціально і господарче країною одсталою, мусить у процесі світової революції прийняти ті форми, які будуть вказані заходом, а пролетаріат України повинен пристосувати свої революційні шляхи до становища революції в Західних Країнах в сучасний мент, і до тактики західноєвропейського пролетаріату; инша тактика при страшному господарчому становищу України, при сучаснім розпаді економічних і політичних організацій робітництва, при активному реакційному настрою буржуазних кол населення і при тій апатії і втомленню, яке охопило зараз робітничі кола, мусить привести до глибокого занепаду і ставить загрозу дотеперішнім економічним і соціальним завойованням пролетаріату.

V. При сучаснім становищі на Україні, коли з одного боку є монархична пансько-капіталістична загроза з боку Денікіна, а з другого боку комуністичні елементи, за допомогою московського комуністичного правительства, ще остаточно не відмовились від своєї думки завести на Україні комуністичний режим за військовою допомогою і диктатурою комуністичної партії, знаходить конференція, що партія мусить стреміти до того, щоби: а) війна між українським правительством і комуністичною армією припинилась на таких умовах, щоб населення України в її етнографічних межах мало можливість вільно вирішити свою національну долю, питання про Українську Державність, про форму влади і соціальний порядок на Україні, а також майбутні відношення її до всіх сусідів; б) московське комуністичне правительство та керуючі комуністичні кола на Україні визнали-б необхідність спільної боротьби всіх демократичних сил з денікінською реакцією з одного боку, а з другого боку українське правительство стало би на шлях мілітарного контакту з комуністичною армією в війні з цією реакційною офензивою російських панів і капіталістів.

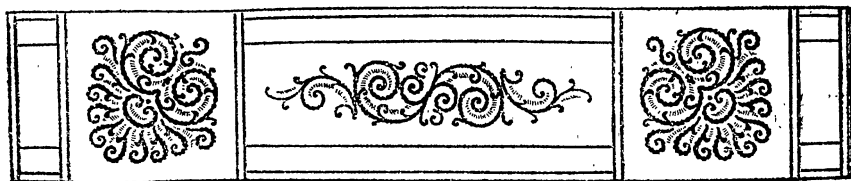
VI. Зовнішня реакційна небезпека, з одного боку, внутрішній селянський антикомуністичний настрій, з другого боку, невдалі комуністичні експерименти на Україні і кволість промислового пролетаріату цієї країни вимагають, щоби партія на деякий час, згідно першого—четвертого тезиса цієї постанови стала на шлях підтримки демократичної форми державного устрою на Україні з парламентарною системою по пятичленій формулі виборчій і повного заховання принципу народоправства.

VII. Успішне будівництво такої Народньої Республіки в сучасний мент можливе лише при слідуючих умовах: 1. Коли влада залишиться на далі в руках соціалістичних елементів. 2. Коли всі неукраїнські соціалістичні партії, які стануть на ґрунт Української Державности, будуть притягнені до управління Україною на таких умовах, при котрих вони зможуть не лише підтримати правительство, а також відповідати за його загальну політику. 3. Коли боротьба з жидівськими погромами прийме такі рішучі форми, що кожний потенціально-погромний елемент буде знати, що його жде безпосередньо законна кара. Це вимагає також більш енергійного розслідування бувших дотепер погромів і покарання їх винуватців. 4. Коли потерпівші від погромів одержать через міністерство жидівських справ відповідну державну допомогу. 5. Коли адміністрацію на місцях негайно буде реформовано таким чином, що вона відповідатиме загальній політиці центрального правительства. 6. Коли ціле запілля, за виймком вузької фронтової смуги, буде виключене з під влади військової і цілковито передано під управління влади цивільної. 7. Коли всі соціалістичні партії зможуть вільно й безборонно провадити свою діяльність. 8. Коли буде встановлено певно, що належати до комуністичного напрямку не є злочин, який законом забороняється, і взагалі, що ніхто не сміє бути переслідуваням за свої переконання. 9. Коли всі судові справи співробітників бувшої комуністичної влади будуть передані до цивільного суду. 10. Коли фактично всі відносини між українськими правительственными колами і демократіями національних меншостей приймуть характер братерства і спільної праці й порозуміння. 11. Коли українська демократія в її державнім будівництві буде спиратися виключно на власну соціалістичну і народню демократію, також як на відповідну демократію національних меншостей, уникаючи недемократичних елементів і побороючи всі їх реакційні спроби, як в загальному державному життю, так і в життю окремих націй України.

VIII. Повинні бути відновлені місцеві й центральні — зально робітничі представництва у формі робітничих рад з компетенцією: а) Контролю місцевої і центральної влади; б) Дорадчої у всіх питаннях господарчої політики і соціального законодавства на таких началах, щоб ніяке з цих питань не було вирішене без відома і впливу центрального представництва робітничої класи України.

IX. Конференція підтримує вступ партійних товаришів у склад правительства й доручає їм перевести в життя як найкорше політичні постанови конференції, бо лише при фактичному здійсненні цих постанов буде можливим пробування надалі членів партії в правительстві Республіки і несення партією відповідальности за його політику.

ЛИСТ ДЕСЯТИЙ.

ПІД ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ.

Дорогий товаришу!

Тільки зараз одержав я твій лист від кінця жовтня. От який в наших палестинах налагоджений зв'язок з Європою: лист з Берліна йшов всього чотири місяці... Перечитав також твої листи до Київського Центрального Комітету партії. Дякую за прислані бюлетені Фербанду.

Не можу зрозуміти твоєї спроби переконати київських наших товаришів, що шлях московських комуністів є хибний, що західний пролетаріат робить соціальну революцію іншими шляхами. Не громадянською війною і терором, не раптовою декретовою „націоналізацією“, а поволі підготовляючи проекти і можливості соціалізації, дорогою державного огосподарювання головних галузей промисловости, використовуючи зріст своєї сили і значіння в державі й суспільности.

Невже ти віриш, що наші київські товариші щиро переконані в неминучості й успішности московсько-рядянського шляху до соціалізму? Чи свідомо переконані в нашій „контр-революційности“?

Як це не прикро, але у мене нема сумніву, що наші товариші там просто пристосувались до нових хозяїв. Сумно, звичайно, що наша інтелігенція виявила стільки слабодушя, згодившись під загрозою Рафеса та під режімом диктатури внести стільки комуністичної контрабанди під наш соціал-демократичний прапор. Вже приємніше булоб, коли б вони просто перейшли отверто до комуністів.

Серед наших масових товаришів без сумніву є велика кількість, може навіть більшість, що твердо тримається своїх соціал-демократичних поглядів. На жаль, ця маса не має зовсім проводирів. Провідні сили пішли під комуністичну керму, частина пішла геть від партійної роботи до ліпших часів, частина знаходиться тут, по цей бік фронту, де і переводить роботу згідно своему сумлінню і в згоді з місцевими організаціями. Відносно останніх наших кроків для тебе буде цікаве м. и. слідує.

* * *

Тут, у Кам'янці, цими днями закінчилися наради, в яких прийняли участь українські соціалдемократи — члени правительства Мазепи, члени їхнього Центр. Комітету, делегати Ц. К. українських соціалістів-революціонерів, представники Центр. Бюро Бунду (вибраного на краєвій конференції в серпні в Кам'янці), представники від нашого парт. Секретаріату і члени місцевого комітету Фольксспартай.

Вслід тих нарад можно сформулювати коротко так:

Всі зійшлися на тому, що в дальшій державній роботі мусять українські і жидівські соціалісти виступати одним фронтом, обєднавши цю роботу шляхом певної організації, а на перші часи — обовязковими спільними нарадами по всіх важних питаннях державної політики.

Друге: ціла влада мусять належати правительству. Командування армій має належати лише фаховому командуючому. Зараз таким є генерал Омел'янович-Павленко, а армія знаходиться в тилах денікінців і большевиків.

За Директорією і Головним Отаманом Петлюрою може залишитися лише і виключно репрезентативні функції відносно держави та армії, про що й зазначено в окремому конституційному законі, який в тих наших нарадах випрацьований і відвезений т. Безпалком у Варшаву до Петлюри на підпис.

Не пізніше травня, як лише буде якась там територія українськими військами заята, має бути скликане представництво населення, в формі Державної Народньої Ради, органу тимчасового до Парляменту, перед яким має відповідати Правительство.

Деклярація 2-го грудня 1919 року Варшавської дипломатичної місії, яка включила фактичну відмову від Галичини, якісь туманні, але прикрі обіцянки про зміну земельного закону і т. д., не нашла ні одного прихильника в наших нарадах.

В загальному нарада пішла значно лівіше резолюції Ц. К. української с.-д. партії, яку я тобі при цьому надсилаю. Нарада заняла також більш рішучу і ясну позицію відносно обмеження прав так званої „верховної влади“.

Наради ці мали, між иншими, ще один цікавий вислід. В один день, ще до закінчення нарад, були польською владою, з наказу польського помпадуря для окупованих українських земель, пана Мінкевича, заарештовані майже всі міністри, учасники тих нарад, на чолі з прем'єром Мазепою. В той же день зробив начальник польської контр-розвідки трус у мене, а скільки днів після того були заарештовані представники Бунду, що приймали участь у тій нараді.

Міністрів на другий день позвільняли, мене теж більш поки що не чіпали, а бундовці ще сидять...

Це малесенька ілюстрація до порядків польських окупаційних властей на Україні.

Вже з два місяці, як збираюсь їхати за кордон. Хочу використати час, вільний від політичної роботи тут, яка під окупацією і при відсутности правительственного центру У. Н. Р. неможлива, для подорожі, щоб ознайомити наших закордонних товаришів з українсько-жидівською дійсністю і нашою політикою тут, особливо за останніх пів року.

Але Поляки не випускають — візи не дають. Так що не знаю, чи вдасться мені вибратись відциль.

Як бачиш, ясновельможне панство мало церемониться навіть з українськими міністрами. Можеш уже собі уявити, що таке роблять з населенням, особливо з жидівським і українським.

По перше, відразу ознайомилось жидівське населення наших міст і місточок з наслідками економічного польського антисемітизму. Оскільки Полякам потрібні жидівські посередники, вони мають своїх польських панських „Мошек“; місцеве населення віддалено від торгу з закордоном, від заосмотрення армії і т. д. Ремісники й робітники відразу позбавились заробітку і тепер зустрічаєш вже їх на грошевій „біржі“ — спекуюють на нещасній українській валюті, яка скоро, здається, втратить усяку вартість.

Що до селян, то тут іде операція роззброєння, відібрання зброї і... хліба. Робиться це так, що військовий загін, з'явившись у село, хапає поперед усього дітей і немилосердно бе їх, поки нещасні діти не вкажуть, де й у кого захована чей закопана зброя. А тоді дітей відпускають і беруться за дорослих.

Відповідними шляхами дістають хліб, худобу, все що потрібно для війська і для Польщі. Я вже не кажу про те, як міста почищені, як все вивезено, що належало державі і війську, вивезено на мільярди, багато такого, про що наші недотепа за часів української влади і не знали: навіть по скільки вагонів шкіри, медичних засобів, моторів і иншого цінного майна, все річи, яких так потребувала українська боса, хора на тиф армія. Поляки зняли і вивезли навіть всі приватні телефони...

При тому в Кам'янці, де всеж мають ще представники українського уряду, господарка Поляків ще не прийняла тих форм, які лютують у Проскуріві чи у дрібних містечках ближче до фронту.

Соціалістичні і робітничі організації відразу щезли зі сцени громадського життя. Навіть жидівський громадський комітет допомаги потерпівшим від погромів, т. зв. „американський“, мусить працювати неофіційно, бо Поляки не легалізують. Нелегально працюють комуністи (взагалі вся ситуація їм на руки), навіть якусь газетку иноді випускають. Поляки цілий свій величезний апарат розсику пустили в рух, щобн найти тих комуністів і їх друкарню. Хапають безліч людей, які ніякого відношення до комуністів не мають, але ані одного дійсного комуніста не можуть зловити. А проте члени кам'янецького большевицького

ревкому вільно гуляють тут. І ця „удала“ польська контр-розвідка має сотки агентів і шпигунів і при тому з місцевої молодой польської інтелігенції: студентів, гімназистів, гімназисток... Кожний місцевий громадський діяч має таку особливу свою „саїту“. У мене під вікнами звичайно завжди хто небудь сторожить. Ще маю нещастя жити в партері.

* * *

Міністр Красний попався до большевиків. Маємо відомости, що його везли по чрезвычайках, але що з ним далі стало, не знаємо ще. Можливо, що скінчиться гаразд, бо перш усього він не соціяліст, нема значить підстав помститися на ньому за „контр-революцію“. Крім того, большевики, здається, числять, що з „петлюрівщиною“, під яку назву вони підводять цілий демократичний і соціялістичний національний український рух, після листопадової катастрофи остаточно покінчено, так що нема рації викликувати гармидеру розстрілом „петлюрівського“ міністра та ще й Жида.

Можливо також, що з огляду на те, що у Києві мають зараз більше впливу українські комуністи-боротьбісти, а вони, гадаю, заступляться за жидівського міністра-українофіла, цим урятується йому життя. Треба рахуватися ще з тим, що він попався до большевиків лише тому, що щиро вірив, що йому вдасться довести до миру між українським урядом і київськими комуністами, а тому з власної ініціативи удався до Бердичова, де його в першу же ніч і заарештували. Заарештували разом з ним і товариша міністра народного господарства Солодаря, теж фолькспартайника.

Лист цей відправляю наймодернішим шляхом — через спекулянта-торговця, що привозить до Кам'янця зі Львова ріжні невидані у нас в останні роки „крами“, жаршиву галянтерію і парфумерію, словом все те, що Антанта кидає на потребу скідних смітників.

Всього кращого.

Твій С.

м. Кам'янець, березень 1920 року.

Додаток.

Постанови Центрального Комітету У. С.-Д. Р. П.

Центральний Комітет української соціал-демократичної робітничої партії урочив на конференції в Кам'янці дня 29-го січня отсі постанови:

I. Про уряд Республіки і відношення до нього партії.

Представники У. С.-Д. Р. П. продовжують свою працю в уряді навіть тоді колиби з кабінету вийшли представники інших партій.

На випадок доповнення складу ради міністрів, запроситься до кабінету окремі особи по иринціпу персонально-діловому, не міняючи установленої політичної програми кабінету.

Кабінет з теперішньою програмою і конструкцією залишається до скликання законодатного тіла (передпарляменту).

Кожда конструкція уряду за кордоном в заміну існуючого вважається великою шкодою для нормального ходу боротьби за українську державність і тому взивається товаришів до поборювання таких явищ за кордоном.

II. Про віднову державного апарату.

Необхідно приступити негайно до реконструкції регулярної армії і відновити урядовий апарат відповідно вимогам сучасного політичного і стратегічного становища.

III. Про передпарлямент.

Належить негайно скликати передпарлямент з законодавчими функціями на підставі демократичного представництва.

Перед цим передпарляментом Директорія і уряд Української Народньої Республіки зложить відчит зі своєї діяльності і зложить свої уповноваження.

IV. Про організацію армії.

Організація армії повинна бути переведена на основі повної карності і строгої дисципліни по пляну сучасних науково-військових правил. До праці над реконструкцією армії повинні бути притягнені фахові військові сили незалежно від їх національної приналежності і політичних переконань, при умові встановлення за ними належної контролі.

V. Закордонна політика.

а) Московщина. Вважаючи основною задачею нашої міжнародної політики порозуміння з усіма сусідніми державами на ґрунті визнання ними самостійності Української Народньої Республіки і невтручання в її внутрішні справи, Центральний Комітет У. С.-Д. Р. П. стверджує факт небажання совітської Московщини вступити в даний момент до такого порозуміння з нашою республікою. Тому У. Н. Р. примушена перебувати і на далі в стані війни з московською совітською республікою.

б) Польща. Цент. Комітет У. С.-Д. Р. П. стверджує, що між У. Н. Р. а Польщею не прийшло ні до політичного, ні до стратегічного порозуміння. Українська дипломатична місія в Варшаві, яка працює в незвичайно тяжкий для нашої Республіки час, ще не дійшла в своїй діяльності до таких результатів, які могли би бути предметом певних рішень Уряду У. Н. Р. в справі сталих взаємовідносин між Україною і Польщею. Перебування польських військ на занятій ними українській території є тимчасовим аж до закінчення між Польщею і Україною сталого миру.

в) Румунія. Відносини з Румунією повинні опиратися на добросусідських державних відносинах, та взаїмнім товарообміні.

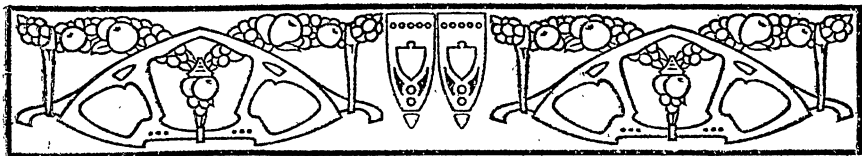
VI. Справа чужоземної інтервенції.

Центральний Комітет У. С.-Д. Р. П. рішучо висловлюється проти запрошення чужоземних військ на територію України, в яких би то не було нізях.

VII. Перехідний стан.

Центральний Комітет У. С.-Д. Р. П. ставить умовою теперішньому урядові ще до скликання передпарляменту — видання урядом правнодержавного акту, після якого Директорія У. Н. Р. всю свою владу виконує виключно через кабінет і раду народніх міністрів.

ЛИСТ ОДИНАДЦЯТИИ.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА ЗГОДА.

Дорогий товаришу!

Я знов у Винниці. На цей раз дістався я до дому завдяки польському наступу.

Польський наступ проти большевиків, перенесення Поляками війни на терен України, легалізоване згодою Петлюри від імені Української Народньої Республіки, — без сумніву проти національних і історичних почувань українського народу і без згоди Правительства Мазени, — примусило мене й українських соціалістів, що в мент заключення згоди від 22. квітня були у Кам'янці, були випадково про це поінформовані та мали можливість реагувати, примусило нас всіх запротестувати проти персональної варшавської політики шляхом нашої демісії.

Українські і жидівські соціалісти, що гуртувались у Кам'янці, і підтримували кабінет Мазени, займали завше певну позицію що до большевиків на Україні. Для нас большевицька влада на Україні була, незалежно від того, чи приймають в ній участь кілька „інтернаціоналізованих“ українських комуністів, чи ні, — пануючою владою Московщини і при тому у формі, яка категорично протирічить бажанню більшости українського селянства і робітництва, та інтересам цілого населення України і всіх її народів.

Боротьба з цією чужою окупаційною владою була і є можлива лише у збройній формі, бо большевицька система управління країною терором робить немислимою боротьбу внутрі державного тила за владу шляхами парламентаризму, взагалі тими методами, які дає лише демократія.

Але для нас, соціалістів України, завше було ясно, що ця зброя боротьба найде опертя й підтримку в народі лише при умові, коли вона буде боротьбою самого народу за владу народу; що в той мент, коли керуючі цією боротьбою спробують опертись на чужу, зовнішню реакційну, антибольшевицьку силу, вони відразу позбавляться довіря народніх мас і таким робом справа боротьби за національне визволення мусить швидко зійти на нівець.

Такий мент ми мали в січні 1919. року, коли з об'явою війни Москві, одноразово послана була Директорією делегація до Одеси переговорювати про допомогу з боку Антанті. Тоді представники Директорії числили можливим погрозувати антантськими танками і „фіолетовими жирафами“.*)

Другий відповідний мент був в осені 1919. року, коли повставше проти большевиків українське селянство фактично підготовило ґрунт для переможного наступу Денікіна, але побачивши, на кого той спірається, відразу повернуло фронт проти нього, хоча до Денікіна й перейшла національна українська-галицька армія.

Наступ Денікіна і зрада Галичан, а також внутрішня боротьба в самій владі У. Н. Р., позбавили тоді український уряд можливости опертись на українські повстання і звільнити Україну від ворогів. Уряд У. Н. Р. катастрофічно загинув, рештки його армії перейшли в тил Денікіну, і фактично, разом з українським повставшим селянством, допомогли большевикам знов закріпитися на Україні.

*) Дивись лист третій. Автор.

З заключенням польсько-української згоди і з наступом польської армії в глиб України — маємо третій раз власними руками підготовлену можливість розриву між народом і його національною інтелігенцією. А власне, це є четверта інтервенція, бо першою було запрошення Німців с.-р. правительством В. Голубовича.

Ми, соціялісти України, на цей раз відповідно оцінили всі можливі негативні наслідки польського наступу і вирішили, що український соціялізм мусить бути чистий від цього діла.

Двічі використали большевики аналогічну ситуацію для своїх інтересів, мусить на цей раз соціялістичний рух на Україні скерувати природне незадоволення народних мас польською інтервенцією на шлях інтересів українського народу, на користь його визволення і від московської і від польської опіки.

Що українське село, чи жидівське місто, не поставляється прихильно до польського „союзного“ війська, не могло бути у нас сумніву, — про це говорить досить яскраво історія польсько-українських відносин, історична ворожість інтересів польської шляхти й українських селян з одного боку, активний польський антисемітизм і ворожа до жидівства політика — з другого.

Що польське військо не зуміє, а може й не захоче поставитись на Україні, яко дружне й союзне, в цьому у нас теж не могло бути сумніву, після того, як ми бачили діяльність польської влади в окупованих повітах — Кам'янецькому, Проскурівському й Ушицькому. І після того, як майже кожний із нас, українських міністрів, посидів у польській в'язниці Кам'янця, в наслідок того чи іншого „непорозуміння“... Я, між иншим, був у Кам'янці ув'язнений місяць тому. Правда, швидко випустили... Досить знати, що командантами окремих військових частин польської армії є подільські чи волинські поміщики чи їх синки, які чекають — не дочекаються щасливого менту, коли кожний з них зможе на чолі озброєного відділу польського війська явитися в „свої“ маєтки, — щоби не покладати великих надій на цей похід.

Нам, соціал-демократам, здавалось, що на цей раз урятуємо український соціалізм від дискредитації звязку його з реакційною, національно і класово ворожою українському трудовому народу, чужою силою, коли ми станемо в опозицію до тих, що цю згоду заключили, як і до того уряду, що буде на підставі тої згоди керувати українськими державними справами. Бо, казали ми собі, коли большевики використають це неминуче незадоволення народу, вони його скерують на шкоду національному ділу, тоді, коли ми, яко парламентарна опозиція, станемо виразниками цього незадоволення, ми позбавимо його від руйнуючих повстанчеських форм, а тоді народний рух приведе лише до зміщення демократичних і соціальних здобутків народу в межах його незалежної держави.

От яка ідеологія покладена була в основу постанови „наради соціалістичних партій України“ від 16-го жовтня, яку я тобі до цього листу додаю.

Така наша позиція зовсім не повинна викликати думку, що ми, соціал-демократи, є ворожі до якого би то не було українсько-польського контакту. Навпаки, міжнародна ситуація на Сході складається так, що Польща, Україна, Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія, Кубань і Грузія мусять подумати про таку форму міжнародного між всіма ними контакту, що захищав би всі ці нові держави, всі ці бунші поневолені народи Росії, з одного боку від імперіалістичних апетитів азійського кольоса, що зветься „велика, єдина, неділима Росія“, незалежно від того, яка сатрапія там керує: лєніно-комуністична, чи царсько-врангелівська, — а з другого боку, від англійсько-французької „батьківської“ опіки і протекторату.

Але народи всіх цих новоповсталых держав зовсім не є зацікавлені у знищенню большевицької Росії шляхом реакційного перевороту. Навпаки рівно ж як і пролетаріат і демократія західної Європи, вони дивляться на московську совітську владу, як на моральну опору для боротьби західного пролетаріату проти їхньої буржуазії, хоча і не збираються завести у себе совітської форми влади. Ми, демократія і соціалісти України, не в меншій степені зацікавлені в тому, щоб у Москві не запанувала контрреволюція, бо це було би сигналом для буржуазії і реакції в нашій країні підняти причмелену революцією

і більшевизмом голову. Хоча без сумніву, всі окраїнні народи бувшої Росії охоче мали би своїм дружим сусідом демократичну народню Московщину.

Ми лише вимагаємо від Москви одного: дати народові України виявити вільно свою волю, чи хоче він незалежної державности і якої він хоче форми влади. І на цій умові вільного самовизначення ми в любий мент готові на мир з Москвою.

Бо ми боремося лише проти окупації країни, незалежно від того, хто є ті окупанти, московська червона армія, чи пансько-польська.

Коли Пйлсудський і Петлюра дійшли до розуміння необхідности контакту двох сусідніх держав — ми це привітаємо і готові підпірати.

Але коли польська шляхта розуміє під таким контактом загарбання етнографічних українських територій на підставі „історичних прав“, чи переважачою польської маєткової „культури“ на тих теренах, то ми такий контакт мусимо найрішучіше відкинути.

Отже проти ідеї контакту ми нічого не маємо. Але з конкретизацією цієї ідеї польською шляхтою, її реалізацією на нашій території силою польського війська, ми погодитися не можемо. Така була позиція українського соціалізму в мент, коли ми дізнались про заключення згоди від 22. квітня 1920. року. На жаль, Центральний Комітет української соціал-демократії не витримав екзамени політичної і соціальної зрілості в цей важливий історичний мент. Коли з'їхались члени Комітету на пленарне засідання у Вінниці, більшість його, після двохтижневих дебатів, оказалась на боці правої частини, яку представляли головню ті члени, що пережили останній рік в Києві під большевицьким важким чоботом.

Українські соціалісти в Києві, також і жидівські, поділяються зараз різко на два табори: лівих, що полівіли в наслідок свого пристосування до большевицького панування, і правих, що пішли направо в наслідок переслідування їх владою і, або працюють серед повстанців, або поховались по льохах і виховали в собі остру ворожнечу до пануючих большевиків.

Таких більш всього серед робітництва і соціалдемократів, майже зовсім їх нема серед українських соціалістів-революціонерів.

Правда, це якийсь дивний парадокс нашого революційного життя. Селянство — це найбільший воро большевиків, большевики навіть не сміють без збройної сили сунутися в село; а українські с. р., ідеологи і партія селянства, — простосувались як найкраще до цієї ворожой селянству влади...

Цікаву картину перегрупіровки партійних симпатій населення можна було би мати на Україні, як би перевести там загальні вибори.

Отже ці незвичайно поправівші с.-д. із Києва отримали перевагу і в результаті кам'янецька постанова залишилась у повітрі.*) С.-д. постановили прийняти участь в так званому діловому кабінеті Прокоповича-Ніковського, власне кабінету кийвської інтелігентської партії „соціалістів-федералістів“, які, як вони це самі визнають, не є більш ні соціалісти, ні федералісти, — зберегли лише назву з весняних часів революції 1917 року.

Скільки часу вони там утримаються, покаже ближча майбутність. Але інтересам української революції і пролетаріату України цей вступ чотирьох с.-д. в кабінет — не послужить.

* * *

Зараз же після заняття Поляками Києва я вислав туди спеціальну людину зо всіма матеріалами про нашу партійну діяльність по цей бік фронту за останній рік, щоби як слід поінформувати кийвських товаришів і дати їм можливість підготувитись до обов'язково необхідного об'єднання роботи наших двох центрів. На жаль, як виявляється, більшість проводірів є зараз не у Києві, а у Харкові та Полтаві. Всеж я на днях виїзжаю до Києва.

В цілому нашому районі пройшло незвичайно урочисто святкування палестинської постанови Антанти в Сан-Ремо. В цих святкуваннях в Кам'янці,

*) Лише пять місяців після цієї постанови Ц. К. У. С.-Д. Р. П. досвідом життя доведений був до позитивної її оцінки і своїм постановами від 20.—24. вересня ц. р. підтвердив цілковиту правильність кам'янецької резолюції 16. квітня. Деякі уступи цієї постанови Ц. К. від 20.—24. вересня. подано в додатках до цього листа. Автор.

Проскурові й Винниці приймало участь також Правительство в особі прем'єра і міністра жидівських справ, яких жидівське населення, переповнюючи театри, де відбувалися мітинги, — зустрічало дійсно оваціями.

У Винниці є у нас дуже добра організація, власне єдина тут соціалістична пролетарська партія, бо інші майже не існують. Цікаво, що за часів большевицької влади вона мусіла існувати півлегально, бо не користувалась прихильністю комуністів, хоч наша організація складається в переважачій своїй більшості з робітників; інтелігенції майже нема. Зв'язки з Київом були у них дуже слабкі.

Посилаю тобі випис з листа, який ще з Камянця відправлено нашому Фербацковій в Берлін. В ньому ти знайдеш деякий цікавий матеріал про нашу партію по той і по цей бік фронту.

Всього кращого. Твій С.

М. Винниця, Травень 1920 року.

Додаток І.

З листа Партійного Секретаріату жидівської с.-д. партії „Поалей-Ціон“ в У. Н. Р. до Бюра всесвітнього Фербанду „Поалей-Ціон“ в Берліні.

Посилаємо Вам, вже другий раз, матеріал нашої конференції, а також останні політичні постанови нашої партії в Українській Народній Республіці, щоби Ви могли ознайомитись з фактичним положенням в нашій партійній політиці, замість тих легенд і дурниць, які розповсюджені за кордоном про Україну і про політику її соціалістичних партій.

Щоб уникнути непорозуміння, мусимо підкреслити поперед всього слідуюче: Україна поділена зараз фронтовими лініями — польсько-большевицькою і україно-большевицькою на три частини: 1. на територію, що знаходиться під началом московської комуністичної диктатури, з великими містами — Київом, Харьковом, Бердичевом, що зветься „самостійною українською радянською республікою“ і на чолі котрої стоїть відомий українофоб і центрист Раковський; 2. на територію, що охоплює місцевості між Уманем — Катеринославом — Черкасами і Одесою, що знаходиться одноразово (в залежності від військових подій) під владою большевицької армії (в тому числі так звана червона українська галицька армія, фактично національно-українська) і народно-республіканського війська генерала Омеляновича-Павленка, що політично керується с.-д., під проводом прем'єр-міністра Мазепи; 3. на територію, що охоплює частини Поділля і Волині, які окуповані польським військом в листопаді—грудні 1919. р., де організується нове українське військо, згідно з умовами нового польсько-українського договору, і де буде створений спільний антибольшевицький польсько-український фронт. Ця акція знаходиться під політичним керівництвом Петлюри і його правительства, яке цими днями буде складено із буржуазних елементів, бо соціалісти подаються до демісії.

... Таким чином нашої партії приходить в її роботі і політиці рахуватися з двома цілком окремими, розділеними фронтовими лініями, політичними, організаціями з рішуче різними політичними устроями. Це: 1. комуністична Україна, де на чолі нашої партії стоїть київський Головний Комітет, 2. демократично-республіканська У. Н. Р., де працює Партійний Секретаріат, покищо у Камянці, а в недалекому часі може буде він в Одесі.)*

„Партійний Секретаріат для У. Н. Р.“ є інституція тимчасова, яка мусить існувати по вказаних вище причинах, аж поки запанує на Україні одна влада, У. Н. Р. або Совнарком. Те, або друге можливе лише після загального миру на Сході. Розуміється, що дуже бажаний був би контакт і порозуміння між Парт. Секретаріатом і київським Гол. Комітетом. Але, по перше, ми цілковито відірвані один від другого; вже десять місяців, як ми не одержуємо ніяких відомостей про діяльність Гол. Комітету; по друге, треба числитись з політичними впливами, під котрими й нам і їм приходить працювати. Вплив комуністичної диктатури на них і демократично-республіканського устрою на нас, без сумніву, дуже великий і веде до різної партійної тактики і до різних поглядів. Вони

*) Тоді чекали заняття ген. Павленком Одеси. Автор.

гам напевно „ліві“, коли ми тут „праві“, власне твердо соціал-демократичні. Звичайно, що і тут у нас є комуністична меншість, але вона ідеологічно приймає до жидівської комуністичної партії „Поалей-Ціон“, яку заклала частина наших жидівських товаришів, яко крайній вираз їх (або взагалі жидівського) уміння пристосуватись.

Маємо дуже мало відомостей з того боку фронту. Вони є такі: Комуністичний жидівський фербанд (був „Бунд“ і „Обеднані“), відмовившись від своєї попередньої національної програми, злився з загальною Комуністичною Партією України (бутим інтернаціональною, фактично — по ідеології і складу — московською). Ліві „Поалей-Ціон“, дякуючи тому, що їх комуністична партія ігнорує і не визнає, а може також ізза своєї більш міцної національної цементировки, — поки що зберегла свою незалежність і ще не продала своїх національних програмних вимог за право вступу в російський партійний рай.

Роскол в жидівському соціалістичному рухові, тероризація соціалістичних елементів з боку їх комуністичних товаришів та комуністичні порядки взагалі, сприяли знищенню жидівського робітничого руху. Комуністичні партії ще тримаються, але постійні мобілізації в червопу армію — ведуть також і у них до втечі робітників із партії. Таким чином, ми на передодні повної ліквідації партій пролетаріату — це наше загальне враження. До нас не доходять вже кілька місяців ніякі ознаки життя відтіля.

Ми не знаємо, в яких відношеннях до Вас знаходиться партія радянської України. Ми, с.-д. партія „Поалей-Ціон“ в Українській Народній Республіці, числямо себе в складі Фербанду. Ми готові нести всі обовязки і вимагаємо відповідних прав“...

М. Камянець, 20-го квітня 1920 року.

Додаток II.

Постанова соціалістів в справі польсько-української згоди.

Нарада представників соціалістичних партій України (1. Укр. соц.-дем. Роб. Парт.; 2. Жидівск. соц.-дем. Поалей-Ціон; 3. Жид. соц.-дем. Бунд; 4. Українських Соціалістів-Революціонерів), підтримуючих Уряд прем'єра Мазепи, — в справі польсько-українських мирових переговорів і підписання мирового договору з Польщею, ухвалили:

1. Соціалістичні партії, підтримуючи Уряд У. Н. Р., разом з тим весь час стояли на ґрунті безумовного недопущення чужоземної військової сили на територію України і тому і в данну хвилину вище зазначені соціалістичні партії не можуть дати своєї згоди на санкцію військового походу польських військ на українську територію.

2. Нарада представників соціалістичних партій визнає неможливим для цих партій взяти на себе відповідальність за пропонований польською стороною проект договору з причини, що він містить в собі: 1. відмову від етнографічних українських територій, навіть без умови переведення там плебісциту, 2. згадування кордонів польських по 1772 року і тим дає можливість числити, ніби уряд українських визнає історичні права Польщі на ці терени.

3. В аграрній справі: а) договір містить в собі вимогу, котра фактично веде за собою зміну закону Директорії по земельній справі на користь великих і середніх земельних власників, що цілковито протирічить основним пунктам програму соціалістичних партій, б) договір вимагає привілігированого стану для землевласників польської національності, незалежно від того, чи вони горожане Речі Посполитої Польської, чи У. Н. Р., що є порушенням принципу суверенності Держави У. Н. Р.

4. Таємність договору: а) не дає Українському Уряду можливости висвітлити перед своїм народом фактичні умови договору і ті обставини, при котрих він був заключений; б) не дає можливости Українському Уряду, стоячи на ґрунті державного права, апелювати до міжнародних чинників в оборону прав У. Н. Р., впливаючих з данного договору.

Камянець, 16. квітня 1920. року.

Примітка: Постанову що підписали Представники Центральних Установ Української Соціал-Демократичної Партії, Бунду і Поалей-Ціон. Партія Українських Соціалістів Революціонерів оголосила цю постанову, якою своєю, в засіданні Кам'янецької Національної Ради 17. квітня 1920 року.

Додаток III.

Постанови Ц. К. УС-ДРП. від 20.—24. вересня 1920 р.

Сучасний момент.

Внутрішня ситуація.

Ситуація на Україні в дальшому своїому розвитку під пануванням большевиків в суті не змінюється. Централістична система московської влади панує над нею політично, економічно й мілітарно. Українські комуністи не мають рішучого впливу на політику теперішньої радянської влади на Україні. Сам факт існування нібито самостійної української радянської республіки є фікція і під формою ніби федеративного союзу двох радянських республік переводиться цілковите об'єднання і централізація всіх державних, політичних і культурно-економічних апаратів і організацій, провадиться примусовий вивіз з України не тільки різних продуктів, але й засобів продукції та праці і взагалі експлуатація України в нечуваних, навіть у царські часи, розмірах.

В наслідок невідповідної політики російського совітського уряду супроти України, Україна доведена до цілковитої культурної та економічної руїни. Замість соціалістичної перебудови, на Україні відбувається жорстока національна та міжгромадянська війна, яка доводить до повного занепаду народу й країни. Вже третій рік на Україні йдуть безперервно повстання українського народу проти окупаційної влади російських большевиків та інших окупантів. От через що територія України буде ще довго й на далі територією воєнних подій, політичних переворотів, буде стягати на себе воєнні спекуляції заінтересованих цією територією різних буржуазних груп та держав.

Лише державна незалежність, демократична воля і лад на Україні, загарантовані робітничою демократичною Європою, дадуть спокій Україні, відновлять її господарку, спричиняться до віднови нормальних відносин у широкій Європі.

Відношення до влади У. Н. Р.

Влада У. Н. Р., яка повстала у революційних змаганнях українського народу, до цієї пори вела послідовну боротьбу за українську державність, не пориваючи дійсного зв'язку з народом, чого всі інші існуючі і претендуючі влади на Україні не мають. Всі невдачі цієї влади закріпити свою владу й приступити до планомирної політичної та економічної організації України є перш за все наслідок окупаційних наступів совітської Москви та царського генерала Денікіна з одного боку, і негативного відношення майже цілого світу до державних змагань української демократії з другого боку.

Ці відносини не тільки шкідливо відбилися на змаганнях влади У. Н. Р. що до збудування правильної адміністрації і військової організації і не дали можливості скликати орган народнього представництва, але й сприяли розбиттю і розданню самого українського громадянства.

УСДРП. бачить ратунок нашої країни, не минучому упадку окупаційної радянської влади на Україні, в консолідації всіх демократ. сил, які стоять на платформі збереження революційних, політичних, соціальних і економічних здобутків працюючого люду на Україні. Така консолідація може наступити лише в контакт з живим народнім тілом, його волею та бажанням.

З огляду на вищезазначене, Ц. К. УСДРП. стоїть за негайне скликання на території У. Н. Р. законодавчого органу — передпарляменту, виборчий закон до якого мусить бути невідкладно вироблений урядом в порозумінню з представниками демократичних політичних і громадських груп на Україні.

Міжнародна політика.

а) Ц. К. УСДРП., вважаючи шкідливим і недопустимим перебування на Україні чужоземних військ, висловлюється проти всіх міжнародних умов уряду

У. Н. Р., які мали би на меті співділення війська У. Н. Р. з якимбудь чужоземним або чужонаціональним військом на території України. Проти такої політики уряду У. Н. Р. партія буде провадити рішучу боротьбу.

Що торкається зокрема російського генерала Врангеля, який, спіраючись на піддержку реакції держав антанті, стремить до відродження єдиної реакційної Росії і перебуваючи зі своїм військом на території України, використовує її населення і матеріальні засоби, — УСДРП. рішуче осуджує всякі спроби з боку уряду У. Н. Р. якогубудь співділення з Вранглем і буде боротися проти перебування його військ на території України.

З огляду на це і будучи солідарним з міжнародним пролетаріатом у його боротьбі проти заходів з боку світової реакції що до військової інтервенції в совітській Росії, — Ц. К. УСДРП. взиває українських робітників і селян, не давати Врангелю ні людей, ні матеріальних засобів і не допускати проходу його військ через територію України.

б) УСДРП. всіми силами було стремити до порозуміння народів на Сході Європи. Коли до цієї пори порозуміння було неможливе, або не посилає неоспоримого характеру, то вина за це падає на пануючі класи сусідних народів.

Зокрема українсько-польські відносини можуть бути тривалі й давати обоим народам певність в їх існуванню тільки через остаточне полагодження питання Східної Галичини згідно з волею більшості населення, заселяючого цю територію.

в) Ц. К. УСДРП. вважає справу примирення українського народу з московським справою першорядної ваги в міжнародній політиці Сходу Європи. Ц. К. стоїть за приязний мир і повну допомогу російському народові в економічному життю при умові, що російський народ на чолі з своїм урядом припинить свої окупаційні змагання до України.

Погроми.

Ц. К. УСДРП. вимагає від уряду У. Н. Р. рішучої безпощадної боротьби з погромами мирного населення і бандитизмом, які підчас героїської боротьби нашої армії в несприятливих умовах плямлять визвольні змагання українського народу.

Додаток IV.

Статут ради соціалістичних партій України*).

I. Мета ради.

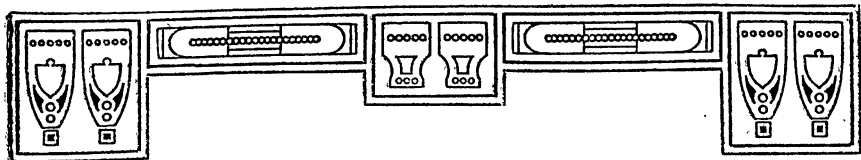
§ 1. Р. С. П. У. має метою координацію діяльності соціалістичних партій України в цілях спільних акцій по будові Української Народньої Республіки в інтересах трудових верств населення України, а також в випадках необхідності спільних виступів в інтересах соціалізму.

II. Організація ради.

§ 2. Членом Р. С. П. У. можуть бути окремі політичні партії народів України, що: а) стоять на ґрунті інтернаціонального революційного соціалізму, б) мають центральний всеукраїнський орган і певний програм і в) визнають необхідність української незалежної державности.

*) Подаємо головні пакти цього Статуту. Цілий статут, який має 15 §§. підписали 16. квітня 1920 року у Кам'янці представники УСДРП., Бунду і Польей-Ціон; представники УНСР. в останній момент від підпису ухилились. Автор.

ЛИСТ ДВАНАДЦЯТИЙ.

СТАНОВИЩЕ ЖИДІВСТВА ПІД БОЛЬШЕВИКАМИ.

Дорогий товаришу!

Нахожусь під свіжим вражінням нашої всесвітньої конференції. Власне двох конференцій, бо після довгих і зайвих дискусій в справі III Інтернаціоналу, дійшло до розриву між сходом і заходом. Західні партії обережно не схотіли піти без жадних умов на покліні до Москви, тоді коли цього вимагали делегації сходу.

Власне, російська делегація, про що заявив комуніст Хашін, обіцяла кому слід в Москві, що приведе наш Фербанд до III Інтернаціоналу.

Відповідно цьому орієнтувалась більшість польської делегації, або, як каже остроумний тов. Юріс, вона орієнтувалась на кінноту Буденного.

Дивну політику ведуть наші товариші у Польщі. Вони є проводирями міцної, дійсно робітничої партії. Партії соціалдемократичної і одноразово національної, вимагаючої для жидівського народу у Польщі національних прав до автономії включно і досить конкретно і ясно ставлячої палестинську проблему.

Разом з тим наші товариші не виявили до цього часу свого відношення до національного відродження польського народу і польського пролетаріату, до відновленої польської державности. Невідомо навіть, яке власне це відношення, чи вони підтримують державну незалежність Польщі, чи ні...

Яке становище жидівської людности в Польщі, — тобі добре відомо. Тобі відомо, що шляхта до нас там відноситься з аристократичним панським презирством, міщанство і інтелігенція ненавидить нас, jako економічного конкурента, а пролетаріат, навіть соціалістично організований, дивиться на нас явно чи скрито підозріло. Правительтво і бюрократія до нас нетерпимі до крайности, а найліпша частина соціалістичної чи вільнодумної інтелігенції, в тому числі і жидівського походження, але асімільована — тримається здалеку з особливою обережністю. Молодь виховується в традиційному презирстві до нас, а у військових антисемітизм виявляється в погромах, грабунках, знущаннях над безсильним і безбронним населенням жидівських кварталів, містечок, на залізницях і шляхах.

А економічно — всі верстви польського суспільства на чолі з урядовими чинниками — ведуть уперто політику тихого погрому — ізоляції жидівської людности від польського господарчого тіла.

Що жидівське міщанство і його політичні партії — сіоністи й фолькісти не можуть собі ради дати, то це зрозуміло. Бо ґрунт польсько-міщанського антисемітизму дійсно в жорсткій конкуренції за споживача чи клієнта, і тут важко сподіватися найти *modus* для порозуміння.

Але що жидівські соціалісти не зуміли, чи не схотіли до цього часу зробити навіть спробу найти шлях до контакту з польським соціалізмом — цьому нема і не буде оправдання.

Інтереси польського й жидівського пролетаріату не суперечні. Особливо тепер, коли польський нарід вже досягнув становища вільної, незалежної нації і національна боротьба може одійти на другорядний план, а клясова, соціальна боротьба — зайняти авансцену, що неминуче в сучасну хвилю соціальної перебудови світу — маємо досить об'єктивних підстав для зближення польського і жидівського соціалістичного руху.

Політичні партії дрібно-господарчого, загнаного в закуток польської економіки жидівського пролетаріату мали би відповідно оцінити значіння для них

нього менту і піти на зустріч партії польського пролетаріату; вони му- сіли шукати того зближення, бо вони — найбільш зацікавлена в тому сторона.

Що Польська Соціалістична Партія має в собі досить антисемітичних елементів, в цьому нема сумніву. Але не може бути також сумніву, що ослаблення цих елементів в значній мірі залежатиме від політики жидівських соціалістів з Бунду і Поалей-Ціон — двох головних об'єднань жидівського пролетаріату в Польщі.

І серед українських соціалістів, як тобі відомо, вистарчить антисемітських настроїв; особливо кидалось це неприємно в очі спочатку революції. Але, свідомі необхідності міжнародного порозуміння на Україні, ми, жидівські соціалісти, рішуче пішли на зустріч національним домаганням Українців і в результаті маємо зараз багатообіцяюче в будучому зближення. Відповідну політику вели жидівські соціалісти в останні роки відносно стосунків різних жидівських робітничих партій між собою — і ми маємо знову такий контакт, якого в Польщі наші товариші навіть не розуміють.

Там страшна ворожнеча між Бундом і Поалей-Ціон: окремі першомайські маніфестації, окремі професійні союзи, окрема культурно-просвітна робота, окремі кооперативи.

Вся напруженість, ненормальна загостреність і безнадійність класової боротьби в жидівстві перенесена там у відносини між пролетарськими партіями жидівського населення Польщі. А загальна відчуженість польського жидівства опанувала остаточно відносини пролетарських партій Жидів і Поляків.

Орієнтований в бік національної ворожнечі блвзорокою тактикою своєї інтелігенції, наш масовий робітник жде допомоги не від інтернаціональної солідарної класової боротьби польсько-жидівського пролетаріату, а від... кінноти Буденого і симпатизує московському III Інтернаціоналу, що сучасною війною погрожує національним здобуткам польського пролетаріату і державній незалежності польського народу.

В результаті, призвичаюється польський робітник дивитися на жидівських соціалістів, як на спільників Москви.

Недивно, що провадирі жидівського соціалізму мають висидіти у Віденському бесту, бо після їх московської орієнтації нема їм місця в їх батьківщині, в польській державі. А жидівський пролетаріат, залишений в цей найскрутніший мент без керуючої його політики і життям інтелігенції, загибає в страшних умовах військового стану, антисемітської травлі, мобілізацій і погромів. Така вона, ця „революційна“ політика наших „відповідальних“ діячів в Польщі...

* * *

Впрочім не лише наші польські товариші „прохлаждаються“ у Відні. Тут залишилась також більшість членів російської делегації на чолі з комуністом Хашіним.

Видко наші завзяті радянці і прихильники диктатури комуністів в Росії лише почувують себе у демократичному Відні. Вони приїхали з жінками і дітьми, явно що на відпочинок від московського соціалістичного раю.

Ти можеш собі уявити Хашіна-комуністом? Того самого редактора Хашіна, що ще в літо 1918 р. друкував в нашому „Новому житті“ в Одесі передові статті з найпозитивнішою оцінкою англійської інтервенції в Росії?

І цей перевертень зробив спробу з трибуни конференції обв'язати мене соціал — зрадником і контрреволюціонером.

Але не вдалось. Несподівано для нього я був в залі... і на мій zwischenfall: „брехун, Ви брешете!“ — він при загальній увазі всіх делегатів, журналістів і гостей не мав що відповісти, мусів замовчати...

За два дні після того він в нечувано грубий спосіб лявав Каутського... Слон і моська...

* * *

З України ніякої делегації не приїхало. Причини жені невідомі. Приїхавши москвичі заявили мені, що вони репрезентують цілу Росію, в тому числі й Укра-

їму, словом „неделиму“... Що нібито на конференції у Харькові, яка одбулася у початку липня, українська і московська наші партії об'єднались. Чи так воно, чи не так, неможливо з певністю сказати, бо відомости з Росії і України завше сфальшовані. Оскільки тобі відомий настрій наших товаришів на Україні, їх тверду позицію відносно національної окремішности України ніяк неможливо примирити з такою постановою. В кожному разі, така постанова в повному проти-рідччі з цілим національним світоглядом Поалей-Ціон і в свій час гірко помститься на положенні зробивших її інтелігентів.

Кажу інтелігентів, бо вони вже не мають за собою мас. На конференції вони заявили вимогу на 45 голосів, відповідно 4500 членам на цілу Росію (Московщина, Україна, Білорусь, частина Литви). З огляду на те, що вони були заінтересовані мати як можна більш голосів на конференції для переваги над правими, що вони взагалі ніяких доказів про дійсну численність партії там не подали (ім повірили на слово — за заслуги... „Леніна перед світовою революцією...“) — треба рахувати, що вони і половини тої кількості не мають — коли в 1917 р. на цілу Росію ми мали 20.000, а в 1918 р. лише на Україні 16.000 зареєстрованих членів!

Ясно, що жидівське робітництво тікає від нашої партії, хоч вона так повіліла, що вже далше нікуди, вони зголосились — проти демократії, за радянську владу, за III інтернаціонал, мобілізують своїх членів для червоної армії, організують окремі військові загони, кращі товариші загинули на фронті...

Де ж причини цієї повної руїни нашої партії?

Відповідь дають промови членів делегації на конференції. Ці промови були такого жахливого змісту, стільки самовбивчої логіки і страшних фактів було жодано, що навіть лише конспективної передачі цих заяв наших товаришів, які я записав в своїй нотатці, буде досить, щоб одержати об'єктивне вражіння про те, як живеться нашому народові в „соціалістичному“ царстві, як поставився жидівський пролетарят до комуністичних експериментів і як низько впали жидівські соціалістичні партії в Росії, оскільки вони власно вже недостойні і представництва жидівського соціалізму.

Отже привожу ці промови в порядку, в якому вони виголошувались на конференції.

Привітальна промова Кеңджерського — від імені т. зв. „соціал-демократичної“ партії (Поалей-Ціон) в Росії, 2. серпня 1920 р. Жидівський пролетарят в Росії має йти лише в рядах і на платформі III. Інтернаціоналу. III. Інтернаціонал — єдина активна політична сила. Стоячи на ґрунті радянської влади ми відкидаємо рішуче формалістичний демократичний принцип. Російська соціалістична революція — має всесвітній характер. Ця соціальна революція особливо ярко підкреслила всю ненормальність жидівського життя. В умовах всесвітньої соціальної революції маємо вести кооперативно-соціалістичну колонізаційну роботу в Палестині, в якій ми мусимо активно діяти, не покладаючись лише на об'єктивний хід самої соціальної революції. Наше ненормальне положення виявило всю необхідність наших національних вимог. Всі жидівські соціалістичні партії, що стояли на ґрунті національної автономії, щезли. Лише ми залишилися, бо нас консолідує палестинський момент нашої програми.

Привітальна промова Хашіна від імені жидівської комуністичної партії (Поалей-Ціон) в Росії, 2. серпня 1920 р.: В сучасний мент є лише один загально-жидівський інтерес (khal-isroel) — це інтерес працюючого жидівства. Ця нова жидівська нація має одне завдання — знищити всі інші класи жидівської нації.

Нема більш батьківщини — бо соціальна революція — єдина зараз батьківщина. Фербанд „Поалей-Ціон“ мусить стати оперативним штабом соціальної революції, щоб збудувати жидівську соціалістичну громаду в Палестині. Всі мусять стати комуністами; не сміє бути пів чи на тричверти-комуністи: всі інші — вороги. При повному банкрутстві буржуазії не може бути навіть розмови про порозуміння з нею (це про сіоністський конгрес — Автор.)

Інформаційний доклад Розенгауза, представника комуністичної фракції в с.-д. партії (Поалей-Ціон) 3. серпня 1920 року *) Жидівський пролетаріат прийняв комунізм як факт, як зовнішню історичну об'єктивну необхідність; для жидівського пролетаріату комунізм не є явищем органічним, а лише орієнтація, пристосована до чужого соціального руху. Тому так несподіваний перехід до комунізму в жидівських колах; це не є раптова зміна поглядів, а лише зміна орієнтації; тому у нас зустрічаємо цих за добу перейшовших до комуністів, як це було з Рафесом, наприклад.

Тенденція жидівського комунізму — всі питання будуть розрішені Інтернаціоналом: це новий божок; так само як колись жидівські соціалісти-„сеймовці“ чекали визволення і розршення всіх проблем — від „сейму“. Становище „Поалей-Ціон“ в Росії трагічне; жидівський робітничий рух цілковито зруйнований; маса пішла геть від соціалістичного руху; там де були тисячі товаришів, залишились десятки; жидівська робітнича маса стала байдужою і нейтральною до політики. В Росії зараз повний хаос в житті жидівського робітництва. Асиміляція, пристосування росте; — це т. зв. комуністичне „Евсек“ — частина загальної комун. партії, тоді коли „Поалей-Ціон“ розбитий. В час соціальної революції погроми неминучі. Вони будуть також у Польщі, в Австрії, на Угорщині — всюди де починається соціальна революція.

Інформаційний доклад Ківіна — представника т. зв. „с.-д. партії (Поалей-Ціон)“ в Росії, 3. серпня 1920 р.: — Економічне життя жидівської людності в Росії зруйновано. Закони про націоналізацію і соціалізацію нищать жидівське ремісництво і торгівлю і руйнують економічний ґрунт у ширших верств жидівського населення, у його переважачої більшості. Страшною погрозою для жидівського населення з'явився закон про примусові роботи для безробітних. Бо безробітних числиться у нас 80—90% жидівської людності, всі, що не працюють по фабриках чи не служать в совітських установах. І цих наших „безробітних“ примусом беруть майже виключно до чорних робіт, що веде до повної економічної деградації жидівського народу в Росії до степені чорноробочого народу. У Вітебську згідно думці комісара для примусових робіт — 98% всіх у нього працюючих — Жиди.

Проблема продуктивізації жидівського життя в сучасних умовах нерозрешима. Відчиняти нові фабрики майже неможливо; шлях до сільського господарства при антисемітизмі селян, особливо на Україні, заказаний. Крім того нема вільної для того землі. Таким чином залишається один вихід — це еміграція до Палестини. І дійсно еміграційна енергія — надзвичайна. — Більшість ремісників і робітників, що позбавились своїх попередніх праць, кинулись до дрібної спекуляції, що наряду з примусовою роботою знова означає економічну деградацію. — Руський робітник — безробітний йде на село, у Жидів навпаки: населення сел і дрібних містечок емігрує в великі міста, бо в дрібних — велика небезпека погромів і відсутність жадної можливості заробітку. На Московщині, там де радянська влада міцно тримається — погромів не було. Все-ж Жиди з дрібних містечок поволі переходять до великих міст. — Питання еміграції з Росії стоїть в сучасний мент колосально гостро.

Інформаційний доклад Хашіна — представника жидівської комуністичної партії (Поалей Ціон) в Росії, 3. серпня 1920 р.: — Політично в Росії нема більш жидівського питання, але залишилось воно як економічне. Не існує взагалі більш в Росії політично національного питання. Національні права в Росії — буржуазний пережиток. Мійське населення в Росії знаходиться в скрутному становищі, а Жиди мають

*) В Росії маютьесь таким чином: 1. жид. с.-д. партія „Поалей-Ціон“, яка крім назви нічим не відрізняється від комуністів, 2. жид. комун. партія „Поалей-Ціон“, 3. комуністична фракція в с.-д. п. „Поалей-Ціон“, про яку трудно сказати, чим вона відрізняється від Ж. К. П., власне вона своєрідна „комаячейка“ в с.-д. партії. Окремо, звичайно, від всіх тих маєть жидівський пролетаріат... Автор.

свою більшість як раз в містах; не дивно, що не ліквідована економічно жидівська проблема. — Думка про перехід Жидів до сільського господарства — абсурдна, утопічна. Радянська Росія не завоювала села. Село — це приватно-власна пустиня, Сахара, яка охоплює комуністичні оазиси — міста. Навіть комуністична влада не погодиться на перехід Жидів до села; не захоче вона створити „жидівські“ комуні і тим роздратувати проти себе селян. — Головне завдання зараз в Росії — це колективізація села. Різками при допомозі „Чека“ цього не досягнеш, хоч вони охоче це зробилиби. Залишається один шлях — зразковими господарствами притягти селян до визнання соціалізму. Але для цих зразкових господарств є більш підходящий контингент робітників, ніж жидівські містечкові „меламдім“ і „хазонім“*) — це фабричний пролетаріат. Довести жидівське господарство на вищу ступінь зараз в Росії неможливо. Примусові роботи — це найнепродуктивніша, найгірша і некорисна форма праці взагалі; тягнуть на роботи велику кількість людей без дійсної потреби, без плану. Але більшість жидівського населення — безробітні і тому обречені на чорну роботу при цій примусовій системі. — Процеси руйнації в жидівському житті значно інтенсивніше процесу відбудови. Все у нас в такому стані, що жидівський комуністичний пролетаріат не має фактично змоги використати і перевести в життя диктатуру пролетаріату на жидівському ґрунті. В Росії в сучасний мент грають ролю не жидівський колектив, а окремі особи, окремі Жиди-комуністи...

* * *

Ти розумієш, дорогий товаришу, що мені нема чого додати до цих яскравих привітальних промов і інформаційних докладів наших радянців і їх прихильників з Росії.

Які ще більш об'єктивні свідки жахливого стану повільної загибелі нашого народу в Росії потрібні, чим ці „жидівські соціалісти“, які показують приклад дійсно безграничного умівня пристосуватися...

До національного, класового, партійного самовбивства, самознищення...
Всього кращого. Дружина моя сердешно вітає тебе... | Твій С.

Відень, вересень 1920 р.

*) Старомодні вчителі жидівських релігійних шкіл і кантори, Я нарочито не змінюю фразеологію промовця. Автор.

